

**Recherches de
Théologie et Philosophie médiévales**

**Bibliotheca
10.2.3**

DVRANDI DE SANCTO PORCIANO

**SCRIPTVM SVPER IV LIBROS
SENTENTIARVM**

Editioni curandae praesidet Andreas Speer

Distinctiones 22-38 libri Secundi

ediderunt Fiorella Retucci

et

Massimo Perrone

PEETERS

<DISTINCTIO VIGESIMA SECVNDA

QVESTIO PRIMA

VTRVM PRIMVM PECCATVM HOMINIS FVERIT SVPERBIA>

[A1-B1] *Hic uidetur*. Circa distinctionem istam primo queritur utrum
5 primum peccatum hominis fuerit superbia. Et uidetur quod non, quia
primum uitium opponitur prime uirtuti; set prima uirtus est *fides*, que
est fundamentum spiritualis edificii; ergo primum peccatum fuit pec-
catum infidelitatis.

[A2-B2] Item R o m . 5 : *Per unius hominis inobedientiam peccatum*
10 *intrauit in mundum*; ergo 「inobedientia fuit primum peccatum」.

[A3-B3] In contrarium est quod dicitur E c c l . 10 : *Initium omnis*
peccati superbia; set *peccatum primorum parentum fuit initium peccandi*
in genere humano; ergo etc.

[A4-B4] Responso. ¶ Dicenda sunt duo. Primum est quod in actu primorum parentum fuerunt realiter multa peccata, primum tamen 15
D108rb eorum fuit superbia. Primum patet, quia ubicumque sunt plures deformitates, quarum una non est per se determinatiua alterius, ibi sunt plura peccata; set ita fuit in actu primorum parentum; ergo etc.

M247vb Maior patet, quia, licet *bonum* sit *ex tota causa*, *malum* tamen | est
O2235r *ex particularibus defectibus*, et ideo quot sunt | defectus uoluntarii, 20
 tot sunt peccata, nisi unus sit alterius per se determinatiuus, ut cum aliquis cognoscit non suam in loco sacro, ibi sunt due deformitates et duo peccata, quia est ibi peccatum fornicationis et uiolatio sacri loci, ex eo quod ille due deformitates una non determinat aliam, unde una
V190va potest separari | ab altera et econtrario. Non sic autem est in adulterio, 25
N95va ubi aliquis cognoscit non suam alteri ligatam; una | enim deformitas, scilicet cognoscere alteri ligatam, est per se determinatiua alterius, eius scilicet quod est cognoscere non suam, sicut rationale est determinatiuum animalis. Et ideo in adulterio non est nisi unum peccatum.

Minor similiter patet, quia in peccato primorum parentum fuit du- 30
 plex deformitas, scilicet appetitus proprie excellentie, in hoc quod dixit
F117ra serpens: *Eritis sicut | dii*, et inobedientia precepti discipline in esu fructus ligni uetiti, et harum una non est per se determinatiua alterius, ut de se patet; ergo etc.

35 [A5-B5] Secundum patet, quia appetitus finis precedit appetitum *Mu140rb*
 eorum que sunt *propter* finem; set appetitus proprie excellentie, qui
 pertinet ad superbiam, fuit finis propter quem incurrerunt inobedien-
 tiam in esu ligni, sicut haberi potest ex uerbo temptationis cui consen-
 serunt: *Scit | enim Deus quod quocumque die ex eo comederitis, eritis sicut* *O235v*
 40 *dii*; ergo etc. Et istud est satis uerisimile, ut sicut diabolus 「ceciderat」
 per superbiam, sic temptaret principaliter hominem de superbia.

[A6-B6] Ad primum argumentum dicendum quod illud *quod est*
primum in compositione est ultimum in resolutione. | Et ideo deberet sic *A69rb*
 argui: * sicut fides est prima uirtus, sic infidelitas est ultimum uitium.

45 Nec tamen hoc ualeret, quia non *omnino* est connexio *uel ordo* in
 uitiiis, sicut est in uirtutibus, ut alias dicitur, scilicet in III lib. Et si
 esset ordo, non esset ordo temporis, de quo nunc loquimur querendo
 quale fuerit *primum peccatum* hominis.

[A7-B7] Ad secundum dicendum quod inobedientia, ut nominat | *M248ra*
 50 speciale peccatum, est contemptus precepti, et sic non intrauit pecca-
 tum in mundum per inobedientiam unius hominis. Alio modo nomi-
 nat condicionem generalem consequentem omne peccatum mortale,

inquantum omne peccatum mortale habet annexam transgressionem alicuius precepti. Et sic loquitur APOSTOLVS.

<QVESTIO SECVNDA

VTRVM PRIMVS HOMO APPETIERIT ESSE VT DEVS>

[A1-B1] Vtrum primus homo appetierit esse ut Deus. Dicendum primo quod sic. Secundo uidendum est in quo appetierit esse ut Deus.

O₂236r Primum patet, quia illud appetierunt quod a temptatore fuit | eis 5
propositum, alias non peccassent ex alterius suggestionem; set illud fuit:
Eritis sicut dii, Gen. 3; ergo etc.

[A2-B2] Item de hoc irrisi sunt i b i d e m : *Ecce Adam quasi unus ex nobis* factus est; ergo in hoc peccauerunt.

[A3-B3] Circa secundum notandum quod esse ut Deus potest ac- 10
cipi dupliciter: uno modo per equalitatem, alio modo per quamdam
imitationem.

Primum non cadit sub appetitu, nisi precedente nimio errore. Cum enim nulla creatura possit appetere non esse, gradus autem superior includat *impossibilitatem* gradus inferioris, necdum $\sqsupset$ in Deo respec- 15

tu creaturarum, set in creatura una respectu alterius, patet quod non solum est impossibile intellectui non erranti appetere equalitatem Dei, set etiam creature inferiori appetere equalitatem * superioris, saltem in essentialibus; respectu autem Dei nulla equalitas potest appeti nisi

20 in essentialibus, cum omnia absoluta in Deo transeant in essentiam. Vnde AVGVSTINVS Super Genesim: *Non arbitror uirum, si iam spiritali mente preditus erat, uoluisse esse sicut | Deus.* Z77vb

Alia est *similitudo imitationis*, que est duplex: *quedam proportionata nature ipsius appetentis, et hanc appetere non est malum, | si appetatur* O₂236v
 25 *eo modo et ordine quo appetenda est; alia improportionata, que excellit ordinem et modum nature appetentis, et hanc appetere semper est malum.* Potuit ergo primus | homo appetere esse ut Deus per *aliquam* | M248rb
 imitationem forte in scientia, ut fuerat a temptatore propositum: *Eritis* N95vb
 30 *sicut dii scientes bonum et malum.* Et peccauit uel appetendo similitudinem sibi improportionatam uel proportionatam, set absque debito modo et ordine.

<QVESTIO TERTIA
VTRVM IGNORANTIA SIT PECCATVM>

O1r [A1-B1] Postea queritur utrum ignorantia sit peccatum. Et uidetur quod sic, quia, *quando actus non est malus, uoluntas de illo non est mala; D108va set uoluntas ignorandi | ea que homo | tenetur scire mala est; ergo et ipsa 5 F117rb ignorantia est mala; set non est pena; ergo est culpa.*

[A2-B2] Item *I* C o r. 14: *Si quis ignorat, ignorabitur, idest reprobabitur secundum Glossam; set nullus reprobabitur nisi propter peccatum; ergo etc.*

[A3-B3] In contrarium est quia *peccatum directius opponitur gratie 10 quam scientie; set priuatio gratie non est culpa, set pena consequens peccatum; ergo ignorantia que est priuatio scientie non est peccatum.*

[A4-B4] Responsio. Ignorantia eorum que quis non tenetur scire uel non potest nullo modo est peccatum. De ignorantia uero eorum que tenetur aliquis scire et potest dicendum quod numquam est peccatum 15 *Mu140va secundum se, set ratione adiuncti *que* est negligentia | addiscendi. Quod patet dupliciter: primo considerando peccatum secundum se ipsum. In hoc enim differunt malum et peccatum, quia priuatio cuius-*

20 cumque *perfectionis debite est malum*; set peccatum dicit solam priuationem secunde perfectionis, que est operatio, uel debite | rectitudinis V190vb
 in operatione, ut plenius patebit inferius; set ignorantia secundum se dicit priuationem scientie et non priuationem operationis uel perfectionis in operatione nisi concomitatiue, inquantum ignorantia concomitatur negligentiam addiscendi; ergo etc.

25 Secundo patet idem comparando culpam ad meritum, quia circa idem sunt; set constat quod meritum per se consistit in actu et non ⁱⁿ habitu; ergo et culpa ^{seu} peccatum; ignorantia autem dicit priuationem habitus et non actus nisi concomitatiue; ergo etc.

[A5] Item et illa ratio est bona que communiter ponitur, | quod,
 30 *si ignorantia esset peccatum, tamdiu homo peccaret, quamdiu*
 ignoraret; consequens est falsum; ergo et antecedens. Nec ualet solutio que datur, scilicet quod ignorantia sicut alia peccata *omissionis* solum est peccatum pro *illo tempore pro quo* | *preceptum affirmatiuum* <cui opponitur obligat; preceptum autem
 35 affirmatiuum> non *obligat* ad semper, set pro loco et tempore quo occurrit materia precepti facienda, propter quod *ignorans*

deest B

non semper actu peccat, set pro tempore quo quis per preceptum obligatur ad aliquid faciendum, quod per ignorantiam omittitur.

[A6] Set istud non ualet, quia, licet *preceptum affirmatiuum non obliget ad semper*, ita ut semper actu impleatur uel actu de eo cogitetur, obligat tamen ad semper secundum habitum, ita scilicet ut homo semper sit ita dispositus quod paratus sit implere preceptum quotiens occurrit faciendum. Hec autem dispositio tollitur per ignorantiam eorum que quis tenetur scire. Et ideo si ignorantia secundum se esset culpa, quamdiu quis ignoraret, tamdiu peccaret. Non sic autem si ponatur culpa non quidem secundum se, set ratione adiuncti, scilicet negligentie addiscendi. Tunc enim non semper est peccatum, set solum quando est tempus acquirendi scientiam quam habere tenetur.

[A7-B5] Ad primum argumentum dicendum quod non solum uoluntas est culpabilis qua uolumus malum culpe, set etiam qua uolumus aliquid quo proni sumus ad culpam et cuius oppositum retraheret a culpa, et sic est cum *aliquis* uult ignorare ea que tenetur scire.

[A8-B6] Ad secundum dicendum quod illud intelligitur 「non」 de ignorantia ratione sui, set ratione adiuncti, scilicet negligentie addiscendi, et eodem modo exponende sunt similes auctoritates Canonis seu Sanctorum, si que tales inueniantur.

deest 33

40

45

50

55

<QVESTIO QVARTA

VTRVM IGNORANTIA EXCVSET PECCATVM>

[A1-B1] * Vtrum ignorantia excuset peccatum. ¶Et uidetur quod non, quia *qui per ebrietatem homicidium committit peccat per ignorantiam*; set *talís* non excusatur nec a toto nec a tanto, immo meretur *duplices maledictiones* secundum PHILOSOPHV M | III Ethicorum; *M248vb* ergo etc.

[A2-B2] Item super illud *Ad* Rom. 2 *Ignorans quoniam benignitas Dei* etc. dicit Glossa AMBROSII: *Grauisime peccas, quia ignoras*; set ¶ *quod aggrauat peccatum non excusat*; ergo etc.

[A3-B3] In contrarium est quod APOSTOLVS dicit ¶I Tim. 1: *Misericordiam consecutus sum, quia ignorans feci; set nichil prouocat ad misericordiam, nisi peccatum excuset uel alleuiet*; ergo etc.

[A4-B4] Responsio. Ignorantia potest se habere ad actum dupliciter: causaliter uel concomitatiue. Causaliter quando, si non ignoraret, non faceret. Concomitatiue uero quando quis ignorans facit et nichilominus faceret, si non ignoraret. Et est differentia inter hos duos modos, quia primus dicitur agere ignorans et per ignorantiam, unde abscedente ignorantia ¹⁵ est penitius. Secundus uero dicitur agere ignorans,

O2r set | non per ignorantiam nec abscedente ignorantia | penitet. Et hec 20

N96ra patent clare ex III *Ethicorum*.

D108vb [A5-B5] De ignorantia igitur concomitatiua, cum *per accidens* | *se habeat ad actum*, dicendum quod non excusat peccatum nec alleuiat nec tamen aggrauat. Cuius ratio est quia omnis circumstantia excu-

F117va sans, alleuians uel aggrauans est condicio operis | ipsum informans et 25 non est solum condicio operantis actum concomitans, sicut actus fidei informis est bonus, quia informitas fidei non est condicio fidem informans, set concomitans ratione credentis qui caret gratia, unde ex informitate non sortitur actus fidei aliquam rationem mali. Et *similiter* est de similibus circumstantiis quantum ad rationem boni uel 30 mali excusando, alleuiando uel aggrauando; set ignorantia que solum

concomitatiue se habet ad actum non est condicio operis ipsum informans, set est solum condicio operantis actum concomitans; ergo etc.

[A6-B6] Ignorantia autem causalis aut est eorum que *non* tenemur *aut non* possumus | scire, que dicitur inuincibilis, aut 「est」 eorum que tenemur et possumus scire, | que dicitur uincibilis. Prima omnino excusat, si sit inuincibilis secundum se et secundum causam suam, quod dico propter ebrium ex ebrietate peccantem, | cuius ignorantia *inuincibilis est* secundum se, quia tunc non potest iudicare quid $\neg$ agendum uel non agendum, tamen non est inuincibilis secundum causam suam, quia potuit se non inebriare et ita non ignorare, et ideo non omnino est excusatus. Z78ra
M249ra
A69va

[A7-B7] Ignorantia autem uincibilis aut est in uniuersali et dicitur *ignorantia iuris*, aut in particulari, que | uocatur *ignorantia facti*. Prima aut est directe affectata ut homo liberius peccet, et hec non excusat, set aggrauat, | aut non est directe affectata, set prouenit ex quadam negligentia. Et hec, licet non excuset *ex* toto sequens peccatum, alieuiat tamen. *Ignorantia* autem particularis seu *facti aut est adhibita* V191ra
O2v

debita *diligentia* et dando operam rei licite, et *hec* $\lceil$ omnino $\rceil$ *excusat*,
Mu140vb sicut | fuit de Iacob cognoscendo Lyam, quam credebat esse Rachelem, 50
in quam consenserat, *aut est non adhibita debita diligentia* uel $\lceil$ dando
operam rei $\lceil$ illicite, et *hec* non * *excusat*, potest tamen plus uel minus
alleuiare, si non fuerit directe affectata.

[A8-B8] Horum autem omnium talis est ratio: sicut se habet igno-
rantia ad causandum uel non causandum uoluntarium, ad augen- 55
dum uel minuendum, sic se habet ad excusandum peccatum uel non
excusandum, ad aggrauandum uel *ad* alleuiandum. Cuius ratio est
quia eo ipso aliquid imputatur ad meritum uel $\lceil$ culpam, quia est uo-
luntarium, et quantum est uoluntarium, tantum est imputandum; set
ignorantia se habet ad causandum uoluntarium uel inuoluntarium, ad 60
augendum ipsum uel minuendum modo quo dictum est, ut patet de-
ducendo per membra supradicte diuisionis; ergo etc.

deest ¶

Quod autem dictum est quod ignorantia causalis quandoque
excusat, alleuiat et aggrauat intelligendum est, cum ignoratur
illud quod in actu ponit rationem peccati, non autem de igno- 65
rantia aliorum.

[A9-B9] Argumenta procedunt *suis uiis*. Quod enim primo di-
citur quod ebrius meretur duplices maledictiones, dicendum quod

uerum est, quia duo peccata committit, scilicet ebrietatem et homicidium, nichil tamen prohibet quin occidendo minus peccet quam si non fuisset ebrius, inquantum est in illo peccato minus de uoluntario, non tamen totaliter excusatur, quia ignorantia eius non tollit totaliter | *M249rb*
uoluntarium, quia et ipsa uoluntaria fuit.

[A10-B10] Ad secundum dicendum quod AMBROSIVS *loquitur de*
75 *grauitate periculi, non peccati*, quia qui nescit morbum non querit remedium; nichil tamen prohibet sequens peccatum esse minus ratione | *N96rb*
precedentis ignorantie, licet sit periculosius ignorantia durante.

<DISTINCTIO VIGESIMA TERTIA
QVESTIO PRIMA
VTRVM ALICVI CREATVRE POSSIT CONFERRI
QVOD SIT IMPECCABILIS PER NATVRAM>

[A1-B1] *Preterea queri solet.* Circa distinctionem istam primo queritur 5
utrum alicui creature possit conferri quod sit impeccabilis per natu-
F117vb ram. 「Et」 uidetur quod sic, quia impossibile | est illum actum esse def-
fectuosum cuius principium est immutabiliter unitum sue regule; set
alicui creature potest conferri quod per naturam suam sic sit immuta-
biliter unita Deo per uisionem claram, sicut nunc uniuntur beati per 10
gratiam; ergo sicut beati sunt impeccabiles per gratiam ex immutabili
unione sue uoluntatis ad Deum tamquam ad regulam, sic illa creatura
esset impeccabilis per naturam.

Maiores patet, quia non est defectus in actione, nisi quia actio discor-
dat a rectitudine sue regule. 15

Minor probatur multipliciter. Primo quia illud potest communicari
creature quod non trahit ipsam extra limites creature; set uidere Deum
per essentiam ex naturalibus non trahit creaturam extra limites crea-
ture, quia nichil trahit creaturam extra limites suos, nisi sit perfectionis
D109ra infinite; hoc enim solum facit creaturam non | esse | creaturam, set 20
O3v creatorem; uidere autem Deum per essentiam et ex naturalibus non est
perfectionis infinite: demus enim quod aliquis uideat Deum per natu-

ram, sicut uident nunc beati per gloriam, nec hic nec ibi est perfectio infinita, set finita et actus finitus; 「ideo」 etc.

25 [A2-B2] Item lumen glorie non excedit in infinitum lumen naturale, cum utrumque sit aliquid creatum; poterit ergo creari angelus cuius lumen naturale equabitur in essentia et uirtute lumini glorie alterius et sic ex naturalibus uidebit Deum per essentiam, sicut nunc uident beati per gloriam, et eodem modo erit impeccabilis.

30 [A3] Item sicut se habet uisus corporalis ad omnia uisibilia, sic se habet intellectus ad omnia intelligibilia; set Deus posset facere uisum corporalem tante efficacie quod uideret omnia uisibilia absque exteriori lumine superaddito; ergo similiter posset facere intellectum efficacie tante quod uideret uel intelligeret
35 omne intelligibile absque lumine glorie superaddito, et sic idem quod prius.

deest B

[A4-B3] In contrarium arguitur quia *impossibile est eidem secundum idem inesse opposita, secundum aliud uero nichil* prohibet; set libero arbitrio creature secundum naturam inest posse adherere sue regule uel
40 non adherere, quod est | posse peccare uel posse non peccare; ergo per naturam non potest ei inesse non posse peccare.

M249va

[A5] Item ad illud quod est supernaturale nichil potest attingere per naturam; set uisio Dei per essentiam, ex qua creatura

deest B

fit impeccabilis, est finis creature supernaturalis; ergo ad hunc non potest aliqua creatura attingere per naturam; quare etc.

[A6] Item quando *aliquod accidens* inest inferiori nature *ex influentia superioris*, non potest inferior natura illud accidens per naturam habere, nisi efficeretur nature superioris, sicut si aer non illuminaretur nisi per ignem, non posset aer de natura sua esse lucidus, nisi actu fieret ignis; set confirmatio in bono inest creature rationali per gratiam, que est quoddam spirituale lumen | et similitudo increati luminis; ergo impossibile est quod hoc habeat creatura per naturam, nisi efficeretur diuine nature, quod est impossibile; ergo etc.

deest 23

45

50

[A7-B5] Responso. Questio ista uel intelligitur absolute de creatura an possit fieri per naturam impeccabilis, uel stricte de creatura intellectuali, que est liberi arbitrii.

Z78rb Si primo modo, certum est quod Deus potest facere | et fecit multas creaturas impeccabiles per naturam, scilicet omnes creaturas irracionales, quia liberum arbitrium est *quo peccatur et recte uiuitur*, sicut nunc loquimur de peccato; set creature irracionales carent libero arbitrio; ergo peccare non possunt, sicut nec recte uiuere rectitudine meriti.

Ad sciendum ergo ueritatem de reliquo membro questionis primo uidendum est unde habeat creatura liberi arbitrii quod

Si secundo modo, sic esset uidendum per quid competit creature posse peccare et utrum illud necessario insit omni creature uel

55

60

65

possit peccare. Et secundo uidebitur an oppositum eius possit ei per naturam inesse.

70 [A8] Quantum ad primum sciendum est quod peccatum numquam est in uoluntate nisi precedente aliquo deffectu in ratione. Deffectum autem dico
75 errorem uel nescientiam uel inconsiderationem. Et hoc quidem suppositum fuit supra 5 et 7 dist.

Nunc autem probabitur tripliciter. Primo, quia uoluntas numquam peccat nisi eligendo malum uel refutando bonum
80 uel preferendo maiori bono minus bonum; set nullum istorum potest esse in uoluntate nisi precedente aliquo dictorum deffectuum in ratione; ergo etc.

Maior satis patet. Minor probatur, quia uoluntas nichil eligit nisi sub ratione boni nec refutat nisi quia apparet malum.
85 Non potest ergo uoluntas eligere malum uel refutare bonum, nisi malum appareat bonum et bonum malum; set istud non est nisi per errorem rationis approbantis malum pro bono uel <reprobantis> bonum pro malo aut per inconsiderationem alicuius circumstantie per quam latet rei bonitas uel malitia, et idem est,
90 cum uoluntas preacceptat minus bonum maiori bono; ideo etc.

Secundo patet idem sic: sicut se habet habitus ad habitum, sic actus ad actum; set impossibile est esse aliquem habitum uiciosum in uoluntate cum perfecto habitu rationis practice; ergo

utrum oppositum possit ei inesse per naturam.

[B6] Primum autem istorum declaratum fuit | prius, ubi ostensum fuit quod impossibile est peccatum esse in uoluntate nisi precedente aliquo deffectu in ratione, siue ille deffectus sit error uel nescientia uel inconsideratio, ac per hoc patet quod,

Odr

deest B

non potest in ea aliquis actus uitiosus esse, nisi actus rationis sit in aliquo deffectuosus.

Maiores patet. Minor probatur, quia prudentia, que est habitus rationis practice, si sit perfecta, et exigit omnes uirtutes morales et in ipsa omnes connectuntur, et ideo cum ipsa non potest stare habitus uitiosus, nisi habitus contrarii simul essent, quod est impossibile.

Tertio patet idem. Cum uoluntas sequatur rationem practi-
cam, actus uoluntatis correspondent actibus practice rationis.
D109^b Actus autem practice rationis est duplex: unus respectu | primo-
rum et uniuersalium principiorum operabilium, utpote quod
bonum est eligendum et malum fugiendum; alius est respectu
illorum particularium que deducuntur ex primis et uniuersali-
bus principiis per deliberationem et consilium. Similiter in uo-
luntate sunt duo actus predictis duobus correspondentes: unus
sequens uniuersale iudicium de agendis, alius sequens consilium
et deliberationem de aliquo particulari agibili. Ex hoc sic argui-
tur: sicut se habet primus actus uoluntatis ad primum actum
rationis, sic secundus ad secundum; set primus actus uoluntatis
non potest esse uitiosus, quia primus actus rationis non potest
esse deffectuosus; ergo similiter secundus actus uoluntatis eli-
gentis aliquid post consilium et deliberationem rationis non pot-
est esse uitiosus, nisi secundus actus rationis, qui est deliberare
uel consiliari, sit deffectuosus secundum aliquem predictorum
deffectuum. Ex quo patet quod posse peccare conuenit creature
intellectuali ex hoc quod potest in considerando defficare, et per
oppositum patet quod intellectus qui semper actu considerat
absque ullo errore omnia que sunt circa aliquod agibile consi-
deranda non potest circa illud peccare. Propter quod Deus pec-
care non potest, quia semper actu considerat quecumque circa

deest B

95

100

105

110

115

120

facienda sunt possibilis considerari. Isto etiam modo ponimus
 125 beatos esse impeccabiles, quia uident in diuina essentia, que
 est obiectum beatitudinis, omnia que ad ipsos pertinent. Vnde
 si uidendo diuinam essentiam non uiderent alia que ad ipsos
 pertinent, peccare possent, non quidem diuertendo a diuina es-
 130 sentia secundum se et directe, set appetendo aliquid aliud dis-
 cordans a bono diuino <quod quidem appetere possent, si ex
 bono diuino> non deducerent quecumque eis essent appetenda
 uel fugienda. Et istud plenius deductum fuit supra dist. 7 art.
 primo. Concordant autem hec que dicta sunt communi dicto,
 scilicet quod actus qui est unitus sue regule semper est bonus,
 135 si regula sit recta; ratio autem est regula uoluntatis: sicut omne
 non cognoscens dirigitur et regulatur per aliquid cognoscens,
 semper etiam actus uoluntatis unitus est alicui actui rationis. Et
 ideo si actus rationis in nullo est deffectuosus, actus uoluntatis
 non potest esse malus.

140 [A9] Ex hoc descendendum est ad questionem utrum crea-
 tura rationalis uel intellectualis | possit esse impeccabilis per
 naturam. Et patet ex precedentibus quod,
 si potest communicari creature quod ex naturalibus semper actu et
 sine errore consideret omnes circumstantias ex quibus aliquid potest
 145 *uideri* eligibile uel fugibile, uel etiam si hoc actu consideret, quando
 occurrit aliquid eligendum uel fugiendum, quod talis creatura esset
 impeccabilis per naturam, si non, non.

deest B

V191va

[A10-B7] Dicendum ergo quod eligibilia et circumstantie eligibilia aut | deducuntur solum ex principiis legis nature aut deducuntur ex [dictamine] legis supernaturalis, puta fidei uel discipline. 150

Si primo modo, sic dicendum $\neg$ quod Deus *potuit* facere et forte fecit creaturam impeccabilem per naturam. Cuius ratio est duplex. Prima quia maioris ambitus sunt ea que deducuntur ex primis principiis speculabilibus | quam ea que deducuntur ex principiis practicis, quia plura sunt cognoscibilia a creatura quam agibilia per ipsam; set Deus 155 potest facere et forte iam fecit creaturam que actu cognoscit omnia speculabilia naturalia et omnes habitudines eorum naturales uel saltem, dum cognoscit actu aliquod ens naturale, actu uidet in eo omnes *eius habitudines* naturales | et circumstantias; hoc enim ponitur de angelis quod non per discursum, set intuitiue uident in natura rei quecumque 160 | ei attribuuntur naturaliter uel ab ea remouentur; ergo similiter potest communicari alicui creature uel iam communicatum est quod actu et sine errore consideret omnia agibilia ab ipsa uel saltem, dum occurrit aliquid eligendum, actu et sine deffectu uidet omnes circumstantias secundum quas illud est eligibile $\neg$, quo [inexistente] peccare non potest, ut deductum est in primo articulo; ergo etc.

O4v [A11-B8] Secunda ratio talis est: | sicut est gradus in corporalibus, sic * in spiritualibus; set est aliquod corpus quod ex gradu sue nature

170 habet non solum quod sit perfectum in se, set etiam in operatione ac-
 tuali quoad alia omnia que sunt et que esse possunt, sic quod, | statim *A69vb*
 ut essent, actioni ipsius subicerentur, ut patet de sole uel saltem de
 corpore celesti; ergo similiter in creaturis spiritualibus est dare aliquam
 que non solum est perfecta in se, set in propria operatione respectu
 omnium aliorum que sunt uel esse possunt, sic quod, statim ut essent,
 175 actioni eius subicerentur; operatio autem propria substantie spiritualis
 | est intelligere; ergo etc. Hiis autem existentibus non potest peccare. *D109va*
 Quare possibile est dare creaturam que per naturam sit impeccabilis
 quoad legem naturalem.

[A12-B9] Si autem aliquid iudicetur eligibile per deductionem fac-
 180 tam ex altioribus principiis, puta fidei uel discipline, sic dico quod
 respectu talium non potest creatura esse impeccabilis per naturam,
 supposito quod legem hanc acceperit, alioquin contra eam peccare
 non posset, quia lex nullum ligat antequam data sit. Et hoc patet con-
 uertendo priorem rationem sic: ubicumque potest esse error uel incon-
 185 sideratio circumstantiarum rei eligibilis, ibi potest esse peccatum et
 defectus debite electionis; set in omni creatura potest esse error uel
 inconsideratio debitarum circumstantiarum rei eligibilis, circumstan-
 tiarum, dico, que sumuntur ex lege supernaturali fidei uel discipline.
 Has enim nulla creatura potest secundum se nosse, cum dependeant

M250ra ex mera Dei uoluntate, set *noscuntur* ex diuina | reuelatione et semel 190
 reuelata non semper considerantur quotiens illud eligendum occurrit,
 saltem hoc non habet condicio creature, immo contrarium. Nam sicut
O5r intellectus noster propter sui imperfectionem discursiuus est respectu
 intelligibilium | naturalium nec simul omnes condiciones intelligibilis
 「apprehendit」, sic intellectus angelicus imperfectus est respectu super- 195
 naturalium intelligibilium nec simul omnes condiciones eorum appre-
Z78va hendit, | set discurrendo; ideo etc.

Patet ergo quod nulla creatura intellectualis potest esse impeccabi-
N96vb lis per naturam quoad eligibilia que | deducuntur ex principiis legis
 supernaturalis fidei uel discipline, licet possit esse impeccabilis quoad 200
 solum dictamen rationis naturalis, nisi *hec deducerentur* ex altiori
 principio, ut *dictum* est. Et hoc concordat cuidam opinioni supra
 posite de peccato angeli, scilicet quod peccauit transgrediendo precep-
F118rb tum discipline | sicut et homo.

[A13-B10] Ad 「argumenta」 in oppositum dicendum quod imme- 205
 diata regula rectitudinis uoluntatis est rectitudo rationis que dicta est,
 scilicet quod homo circa agibile ab ipso consideret actu omnes cir-
 cumstantias secundum quas est eligibile.

Istud autem, etsi sit possibile quoad circumstantias que deducun-
 210 tur ex principiis iuris naturalis, non tamen est possibile creature ex
 naturalibus considerare omnes circumstantias que deducuntur ex prin-
 cipiis legis supernaturalis, etiam dato quod ex naturalibus posset ui-
 dere Deum per essentiam, quia, ut alias dicitur, uidentes Deum per
 essentiam non propter hoc uident ea que ad ipsos pertinent, nisi eis
 215 reuelentur, quod est gratie.

Prima ergo argumenta que probant quod, si Deus 「potest」 uideri
 per essentiam habitu glorie | eleuante intellectum ad hoc quod etiam *VI91vb*
 posset creature communicari quod ad hoc attingeret per naturam, non
 probant *creaturam ex hoc* impeccabilem, quia nec in beatis uisio
 220 diuina secundum se et absolute sufficit ad impeccabilitatem, ut dic-
 tum *est*, set ratione | reuelationis gratuite, qua unicuique reuelantur *O5v*
 omnia que | ad ipsum pertinent. *M250rb*

Vtrum autem ad uidendum
 Deum per essentiam eleuetur
 225 intellectus per aliquem habitum
 creatum, forte alias dicitur quod
 non, set per alium modum gra-
 tie, non nature.

Vtrum autem ad uidendum
 Deum per essentiam requiratur
 aliquis habitus uel aliquod lu-
 men supernaturale uel Deus
 possit facere quod creatura in-
 tellectualis ipsum uideat ex puris
 naturalibus, alias diffusius inqui-
 retur.

[A14-B11] Ad *argumenta* alterius partis dicendum *ad primum* quod non est de natura liberi arbitrii adherere sue regule uel non adherere, peccare uel non peccare, set *hec condicio est* liberi arbitrii imperfecti, cuius arbitrium potest esse deffectuosum et ideo electio praua, ut ostensum est; potest autem esse creatura cuius arbitrium seu iudicium potest esse perfectum respectu eorum que deducuntur ex lege naturali, et per consequens eius electio non potest esse praua. 235

[A15] Ad aliud dicendum quod creatura potest esse impeccabilis absque uisione Dei per essentiam, dummodo actu consideret omnes circumstantias omnium eligibilium ab ipsa, quod potest esse respectu eorum que deducuntur ex principiis legis nature, ut dictum est. *deest* 23

[A16] Ad aliud patet per idem, quia dato quod [est] creatura non posset uidere Deum ex puris naturalibus, tamen ex alio potest esse impeccabilis, ut dictum est, et tamen ratio non sufficienter probat hoc ipsum. Cum enim dicitur quod 'quando aliquod accidens inest inferiori nature per superiorem' etc., dicendum quod uerum est, si illud accidens esset unius rationis utrobique, ut patet in exemplo eorum; si autem illud accidens non sit unius rationis in eis, non oportet, si efficiatur connaturale inferiori nature, quod propter hoc ipsa efficiatur in gradu superioris nature, immo oppositum, quia, cum effectus equiuocus numquam equetur sue | cause equiuoce, si gratia et gloria, que sunt effectus Dei equiuoci, millesies fierent connaturales creature, non propter hoc ipsa equaretur creatori. Et iterum non ponitur quod gratia uel gloria possint fieri connaturales alicui creature, set quod potest talis creatura fieri a Deo que tantum possit per suum lumen naturale, quantum potest nunc beatus per lumen glorie, sicut Deus posset creare oculum ita luminosum in se quod uideret sine exteriori lumine quidquid nos uidemus cum adiutorio exterioris luminis. Hoc autem dictum 240
245
250
255
260

est ex superabundanti et disputatiue, quia alias dicitur per quid
 eleuatur creatura ad uidendum Deum.

| deest B

<QVESTIO SECVNDA

VTRVM PRIMVS HOMO VIDERIT DEVM PER ESSENTIAM>

[A1] Deinde queritur utrum primus homo uiderit Deum per
 essentiam. Et uidetur quod sic, quia secundum AVGVSTINVM
 5 XIV De ciuitate Dei primo homini *non* deerat *quid-*
quam quod bona uoluntas adipisceretur; set nichil melius bona uo-
luntas adipisci potest quam uisionem diuine essentie; | ergo hec in
 statu innocentie non deerat.

| deest B

[A2] Item uita beata consistit in uisione Dei per essentiam;
 10 set secundum DAMASCENVM l i b . II homo in paradiso *beatam*
et omnium diuitem uitam habuit; ergo etc.

| O,242v

[A3] In contrarium est quod dicitur Ioh. 1: *Deum nemo*
uidit unquam.

[A4] Et arguitur ratione, quia uidere Deum per essentiam
 15 est status comprehensoris et non uiatoris; set Adam in toto statu
 innocentie fuit uiator et non comprehensor; ergo etc.

[A5] Responsio. Cum loquimur de cognitione Dei quam habuit Adam uel habuissent alii in statu innocentie, aut loquimur de cognitione quam habuissent secundum communem statum, aut quam habuissent secundum speciale priuilegium.

Si loquamur de cognitione quam potuerunt habere ex speciali priuilegio, sic nulli dubium est quin Deus potuerit Ade uel alii cui uoluit manifestare se per essentiam et manifestauit, ut QUIDAM credunt, non solum Ade in raptu quando *immisit soporem in Adam*, ut dicitur Gen. 2, set etiam Moysei sub lege et Paulo in tempore gratie, ut innuitur II Ad Cor. 12. Et de hoc, cum sit de facto quod dependet ex mera uoluntate diuina, non potest haberi aliqua certitudo.

[A6] Si uero loquamur de cognitione que competeat ei secundum communem statum, sic dicunt QUIDAM quod, sicut status innocentie fuit medius inter statum glorie et statum culpe, | sic homo in illo statu habuit de Deo cognitionem medio modo: in statu autem glorie uidetur Deus per essentiam, in statu culpe uidetur a nobis *per speculum et in enigmate* ex contuitu creaturarum, set in statu innocentie uidebatur per speciem influxam. Et hoc quidem est nature in angelis, fuit autem gratie communis statui innocentie ut omnes homines in illo

deest 23

20

25

30

35

statu ad illum modum cognoscendi Deum attingerent per gratiam, qui competit angelis per naturam. Et huius triplicis uisionis intellectualis ponitur exemplum in uisione corporali. Lux enim corporalis uidetur immediate per suam essentiam, et sic beati intellectualiter uident Deum; homo uero uidet alium in speculo per ymaginem illius in speculo resultantem, et sic in statu culpe uidemus Deum per effectus eius relucentes in creaturis tamquam in speculo; *lapis autem uidetur ab oculo per suam similitudinem in oculo relictam*, et hoc modo | uidetur Deus ab angelis per speciem eis influxam in creatione et uidebatur ab homine in statu innocentie, nisi quod hoc non fuit tam nature quam gratie.

50 [A7] Set istud non uidetur propter duo. Primum est quia quidquid sit de rebus sensibilibus an intelligantur per speciem uel non, certum est tamen quod nulla substantia spiritualis | potest cognosci per speciem, neque Deus neque angelus.

Secundum est quia, si homo cognouisset Deum per speciem, illa cognitio fuisset beata et non fuisset media inter statum beatitudinis et statum modernum.

Primum patet, quia illud quod est solum species ducens in cognitionem alterius semper est eiusdem rationis specificice cum eo cuius est species; set nichil est nec esse potest in intellectu nostro quod sit eiusdem rationis specificice cum Deo uel angelo uel cum quidditate substantie materialis; ergo etc.

Maiores probatur, quia intellectus ducitur in cognitionem unius per alterum dupliciter. Vno modo quando utrumque habet directe rationem cogniti; set propter habitudinem unius ad

deest B

V192ra

O,243v

	alterum ducitur intellectus ex cognitione unius in cognitionem alterius et isto modo ducitur quis in cognitionem cause per effectum et econtrario et in cognitionem priuationis per habitum et unius oppositi per alterum nec requiritur in isto modo quod illud quod per alterum cognoscitur sit eiusdem rationis specificice cum ipso, quia talis habitudo reperitur inter dissimilia et etiam opposita. Alio modo ducitur intellectus in cognitionem alicuius rei per alterum quod non habet rationem cogniti, set solum medii cognoscendi, et sic cognoscitur aliquid per speciem. Quod autem species ducat sic in cognitionem alterius non ut cognita, set ut ratio representatiua, non potest esse alia	<i>deest</i> 38
<i>D110ra</i>	causa nisi perfecta similitudo ipsius ad illud cuius dicitur species. Non enim ducit in cognitionem alterius per modum quo effectus ducit in cognitionem cause, nec aliquo tali modo, quia ista non comprehendit sensus uel intellectus primo de specie, ut ex hac habitudine consurgat in cognitionem eius cuius est species, set intuitiue, non discursiue, per speciem primo apprehenditur obiectum cuius alia causa non potest esse nisi perfecta similitudo unius ad alterum; perfecta autem similitudo non est differentium secundum speciem; <ergo species et illud cuius est species non differunt secundum speciem>.	70
<i>O,244r</i>		75
	Item sicut se habet lux in corpore denso ad lumen in medio, sic se habet color in corpore terminato ad speciem in medio; set lux et lumen sunt eiusdem speciei nec differunt nisi secundum perfectius et minus perfectum in eadem specie propter uarietatem subiecti; ergo similiter color et species coloris sunt eiusdem rationis, set solum differunt sicut perfectum et imperfectum in eadem specie. Quia enim proprium subiectum coloris est dya-	80
		85
		90

phanum terminatum per opacum, sicut proprium subiectum
 lucis est densum, ideo nec lux sub nomine lucis nec color sub
 95 nomine coloris sunt in medio, set lumen et species coloris, licet
 non differant secundum speciem ab illis, set secundum perfec-
 tum et imperfectum. Lux enim et color | non nominant solum
 id quod ad speciem pertinet absolute, set sub perfecto esse. Ergo
 patet quod species et illud cuius est species sunt eiusdem ratio-
 100 nis specificae. Et hec fuit maior.

Minor de se manifesta est, scilicet quod nichil potest esse in in-
 tellectu quod sit eiusdem rationis cum Deo uel angelo uel quid-
 ditate rei materialis, quia quidquid est in intellectu nostro est
 accidens quod differt genere ab omnibus predictis; ergo etc.

105 Secundum patet sic, scilicet quod, si Adam uidisset Deum per
 speciem, quod illa uisio fuisset beata, quia beata uisio est ex hoc
 quod Deus clare uidetur et non enigmaticae; set uisio per speciem
 a re immediate accepta est clara et non enigmatica, set est facie
 ad faciem: sic enim uidet unus alterum; ergo etc.

110 [A8] Dicendum ergo quod Adam in statu innocentie, cum
 esset uiator sicut nos, uidebat Deum eodem genere uisionis quo
 nos, scilicet ex creaturis sumens cognitionem, set tanto perfec-
 tius quam nos quanto perfectiorem cognitionem habuit de crea-
 turis quam nos.

deest B

O,244v

[A9] Ad primum argumentum dicendum quod *bona uoluntas est ordinata uoluntas; non autem fuisset ordinata uoluntas, si in statu meriti uoluisset habere uisionem Dei per essentiam, que omnibus promittitur pro premio.*

deest 38

[A10] Ad secundum dicendum quod *homo* in statu innocentie habebat beatam uitam non secundum illam beatitudinem *in quam* | *transferendus erat, que in uisione Dei consistit, set secundum quemdam modum, inquantum habebat integritatem et perfectionem* nature absque miseria et repugnantia corporis ad animam et uirium inferiorum ad superiores.

120

<QVESTIO TERTIA
VTRVM HOMO IN STATV INNOCENTIE
POTVERIT DECIPI>

[A1-B1] Postea queritur utrum homo in statu innocentie potuerit decipi. Et uidetur quod sic, quia quilibet potest decipi circa ea que ignorat; set homo in statu innocentie multa ignorasset, scilicet cogitationes aliorum *et* futura contingentia; ergo circa talia decipi potuit.

[A2-B2] Item APOSTOLVS dicit *I Ad* Tim. 2: *Mulier seducta*

10 *in preuaricatione fuit et ipsa confitetur hoc; Gen. 3: Serpens decepit me; ergo similiter alii decipi potuerunt.*

[A3-B3] In contrarium est quod dicit AVGVSTINVS: *Approbare uera pro falsis non est natura hominis instituti, set pena dampnati.*

[A4-B4] Responsio. Videnda sunt duo. Primum est quam scientiam homo in statu innocentie habuisset. Secundum 「erit」 utrum decipi potuisset.

[A5-B5] Quantum ad primum secus 「loquendum」 de primis parentibus et secus de genitis ab eis: de primis enim parentibus tenendum est quod mox formati perfecti fuerunt secundum corpus quantum ad quantitatem et uirtutem corporalem | et secundum animam quantum ad scientiam speculatiuam et moralem necnon quantum ad notitiam fidei, ut sufficiebat ad debitum regimen uite sue et filiorum. Cuius ratio est quia semper imperfectum sumit originem a perfecto et per ens actu reducitur | aliquid de potentia ad actum; set res sic institute sunt ut essent aliorum | principia, et non solum ut subsisterent in se; ergo institute sunt in statu perfecto, quantum congruebat eis ut essent aliorum principia. Primi autem parentes instituti sunt principium aliorum non

Mu141rb
V192rb
D110rb
M250va

N97ra solum quoad generationem carnalem, set etiam quoad disciplinam | et
eruditionem in speculabilibus, in moralibus, in hiis que sunt fidei, cum
non essent alii a quibus possent instrui; ergo fuerunt perfecti secundum corpus et secundum animam in omnibus que dicta sunt. Cuius 30
signum est quia Adam animalibus nomina imposuit, *Gen. 2*; nomi-
na autem non imponuntur nisi rebus notis.

F118va [A6-B6] De genitis 「autem」 ab eis | aliud fuisset, quia non statim
fuissent perfecti *neque* secundum corpus *neque* secundum ani-
mam, set utramque perfectionem acquisiuisent processu temporis 35
sicut *et* nos, licet facilius omni impedimento cessante, sicut tactum
fuit supra dist. 20.

[A7-B7] Nunc restat uidere de secundo, scilicet utrum potuerit de-
Z78vb cipi. | Et dicendum quod, licet *potuerint* aliqua nescire, non *potue-
runt* tamen errare uel decipi, quia de hiis que sunt anime proportiona- 40
liter loquendum est ad ea que sunt corporis, cum secundum utrumque
in statu innocentie homo fuisset perfectus quantum exigebat tempus et
status; set in statu illo, licet in corpore fuisset *carentia alicuius perfectio-*
A70ra nis absolute, puta claritatis, non tamen aliquod | malum inesse poterat;
ergo similiter ex parte anime, licet potuisset esse *carentia alicuius scien-* 45

tie (non enim sciuit omnia, quia non fuit perfectior angelis in quibus DYONISIVS ponit nescientiam), non fuit tamen in eo aliquid mali; extimatio autem falsi semper est malum intellectus; ideo etc.

[A8-B8] Set aduertendum 「est」 quod, sicut in quibusdam preseruabatur homo in statu illo a malo corporis, puta a corruptione uel *a*
 50 lesione, partim a principio intrinseco, scilicet a ui nature uel munere originalis iustitie, partim * extrinseco, scilicet a prouidentia diuina ei assistente, ne quis extrinsecus gladio uel alio modo mortem uel le-
 sionem inferret, sic a deceptione preseruabatur respectu quorumdam
 55 a principio intrinseco, scilicet respectu eorum quorum scientiam habuisset | per scientiam suam, respectu uero aliorum, quorum scientiam *M250vb*
 non habuisset, preseruatus fuisset ex diuina prouidentia sibi assistente ne falsis assensum preberet.

[A9-B9] Et per hoc patet responsio ad primum argumentum.

60 [A10-B10] Ad secundum dicendum quod *seductio mulieris secuta est peccatum interne elationis*, qua peccauit non prius seducta, set ex inconsideratione alicuius circumstantie que fuerat consideranda. Vnde AVGVSTINVS XI Super Genesim dicit quod *mulier* uerbis serpentis non crederet, *nisi iam inesset menti eius amor proprie potestatis et*
 65 *quedam de se superba presumptio.*

<DISTINCTIO VIGESIMA QVARTA

QVESTIO PRIMA

VTRVM LIBERVM ARBITRIVM SIT POTENTIA VEL HABITVS>

[A1-B1] *Nunc diligenter *inuestigari oportet** etc. *Hic* primo queritur de libero arbitrio quid sit, utrum sit potentia uel habitus. Et uide- 5
tur quod non sit potentia, quia *potentia non efficitur facilis ad actum nisi per habitum*; set libertas dicit facilitatem potentie, ut uidetur; ergo etc.

[A2-B2] Item BERNARDVS *dicit quod liberum arbitrium est habitus animi liberi sui*; et sic idem quod prius. 10

[A3-B3] In contrarium est quia liberum arbitrium uel est potentia uel actus uel habitus; set non est habitus 「nec」 actus; ergo est potentia. Minor probatur, quia habitus determinat potentiam ad unum; set liberum arbitrium est ad liberum autem arbitrium inde-

15 omnia; nec est actus, quia actus terminatum est ad multa; nec
transit, liberum arbitrium ma- actus, quia actus non est in dor-
net; ergo etc. mientibus; liberum autem arbi-
trium manet; ergo etc.

[A4-B4] Responsio. Dicenda sunt tria. Primum est quod liberum
20 arbitrium non nominat aliquam potentiam absolute. Secundo quod
non nominat habitum potentie nec potentiam sub habitu. Tertio quod
| nominat proprietatem potentie uel potentiam sub proprietate. *N97rb*

Primum patet quod, si liberum arbitrium nominaret aliquam po-
tentiam absolute, omnes actus illius potentie essent actus liberi arbitrii;
25 set nulla est potentia anime cuius omnes actus | 「sint」 liberi arbitrii; *O6r*
ergo etc.

Maior patet. Minor probatur deducendo in omnibus potentiis ani-
me. Actus enim uegetatiue potentie non sunt liberi, set sunt pure na-
turales, actus etiam partis | sensitiue non sunt liberi, quia non habent *F118vb*
30 iudicium de propriis actibus, ut postea magis patebit, quando inquire-
tur de causa libertatis.

Item non | omnes actus intellectus sunt liberi, saltem ille qui est *M251ra*
respectu primorum principiorum, nec omnes actus uoluntatis, saltem
ille qui est respectu boni secundum eius communem rationem; ergo
35 liberum arbitrium non nominat aliquam potentiam absolute.

Secundum [sic patet]; si liberum arbitrium nominaret aliquam potentiam sub habitu uel habitum potentie, ille habitus esset naturalis et non acquisitus, quia homo naturaliter est liberi arbitrii; set illud esse non potest, quia habitus naturalis | inclinat ad unum per modum nature, sicut patet de habitu principiorum; liberum autem arbitrium 40
D110va indifferens | est ad multa; ergo etc.

[A5-B5] Relinquitur ergo tertium, scilicet quod nominat proprietatem potentie uel potentiam sub proprietate. Quod contingit uidere sic: quando enim aliqua potentia habet aliam et aliam habitudinem ad aliud et aliud obiectum, secundum utramque potest sortiri nomen 45
V192va proprium, sicut uidemus in intellectu quod, quia | habet aliam habitudinem ad prima principia, in que fertur intuitiue et sine discursu, et aliam ad conclusiones, quas discurrendo et conferendo deducit ex primis principiis, ideo secundum primam uocatur intellectus, secundum secundam uero habitudinem uocatur ratio, eodem modo est circa 50 uoluntatem. Habet enim uoluntas aliam habitudinem ad communem rationem boni, respectu cuius necessitatur quadam immutabilitate, et aliam respectu bonorum particularium contingentium, quibus admiscetur ratio mali et fugibilis, respectu quorum non necessitatur, set potest hoc uel *hoc* eligere uel refutare. Et secundum primam habitudi- 55

nem uocatur uoluntas proprie, set secundum secundam proprietatem uel habitudinem dicitur liberum arbitrium. | Libertas ergo | nominat *O6v*
 illam proprietatem uoluntatis quam habet respectu eorum ad que non *Z79ra*
 necessitatur et liberum arbitrium nominat uoluntatem sub hac pro-
 60 prietate. Et utraque dictarum habitudinum circa intellectum et uolun-
 tatem magis debet dici proprietas naturalis quam habitus, quia habitus
 semper dicit aliquid additum potentie; quod, si quandoque dicatur
 habitus, et improprie, hoc quidem tollerandum est quoad primam ha-
 bitudinem intellectus et uoluntatis, secundum quam determinantur
 65 ad unum, set nullo modo quoad secundam, secundum quam habent
 quamdam indeterminationem. | Semper enim habitus importat quam- *M251rb*
 dam determinationem potentie. Simili modo dicendum est de sensua-
 litate. Non enim nominat aliquam potentiam absolute, set nominat
 proprietatem potentie uel potentiam sub proprietate. Cum enim appe-
 70 titus sensitiuus propter sui corruptionem non plene subiciatur rationi,
 set plerumque deliberationem rationis preueniat, et iterum motus eius
 deliberationem sequentes plene subiciuntur imperio rationis, propter
 quod respectu horum potest esse uirtus et uitium, que sine electione

non sunt, *sensualitas nominat appetitum sensitivum* non absolute, set
N97va secundum quod depressus est non expectans in motu suo | deliberatio- 75
 nem rationis, set eam preueniens. *Et ideo dicitur esse perpetue corrup-*
tionis nec in ipsa potest esse completa ratio uirtutis aut uitii. Probatur
 autem hoc eodem modo quo et precedentia.

[A6-B6] Ad primum argumentum dicendum quod liberum arbi-
A70rb trium dicitur *facultas rationis et uoluntatis* non acciπiendo | facultatem 80
 pro facilitate quam ponit habitus circa difficilia, set accipitur ibi facul-
 tas pro potestate uoluntatis quam habet in acceptando uel refutando.

[A7-B7] Ad secundum dicendum quod BERNARDVS *accipit large*
habitum non pro qualitate superaddita potentie, set pro tali habitudine
 uel proprietate qualis dicta est. 85

F119ra [A8-B8] Ad aliud in oppositum patet responsio ex dictis.

<QVESTIO SECVNDA
VTRVM RATIO SVPERIOR ET INFERIOR SINT
VNA POTENTIA VEL DVE>

[A1-B1] Secundo queritur utrum ratio superior et inferior sint una
5 potentia uel due. Et uidetur quod *sunt* | due, quia *regulans et regu-* 07r
latum differunt realiter; set ratio superior regit et mouet inferiorem;
ergo etc.

[A2-B2] Item *si non differunt nisi* quia *ratio superior intendit* eternis,
inferior uero temporalibus, per eandem rationem posset *distingui oculus*
10 *superior, inquantum respicit superiora, et oculus inferior, inquantum*
respicit inferiora; set hoc non dicitur; ergo nec illud.

[A3-B3] In contrarium est quod dicit AVGVSTINVS in littera *quod,*
cum de natura mentis humane | disserimus, de una quadam re disserimus, M252va
nec eam in superiorem et inferiorem rationis partem nisi per officia gemi-
15 *namus.*

[A4-B4] Responso. Videndum est primo quid sit ratio superior et
inferior, quia per hoc patebit quod queritur. Ratio autem, ut dictum

est in precedente questione, nominat potentiam discursiuam a principiis ad conclusiones. Principia autem ex quibus discurrit ratio speculatiua uel practica uel sunt accepta naturaliter, sicut in speculabilibus 20
 ‘de quolibet esse uel non esse’ et ‘omne totum est maius sua parte’ et in practicis quod ‘nichil inhonestum est faciendum’, uel sunt accepta ex reuelatione, puta quod Deus est trinus in personis et unus in essentia, et sic de aliis articulis quoad speculabilia et similiter quoad operabilia, puta quod nichil est committendum quo uita eterna 「amittatur」. Et 25
 quia altiora et digniora sunt que per reuelationem habentur quam que naturaliter cognoscuntur, ideo ratio deducens aliquid ex principiis per reuelationem habitis uocatur superior, deducens uero practice uel speculatiue aliquid | ex principiis naturaliter cognitis uocatur ratio inferior. Et sic ratio tam superior quam inferior includit tam speculatiuum 30
 quam practicum. Vnde AVGVSTINVS *dicit quod ratio superior est que intendit eternis conspiciendis quoad speculationem uel consulendis quoad operationem; inferior uero que intendit temporalibus rebus; communius*

tamen utimur eis prout pertinent ad praxim *siue* operationem, quia
 35 hec distinctio | principaliter introducta est ad inquirendum qualiter *O7v*
 peccatum et processus peccati consummetur in nobis.

[A5-B5] Ex hiis apparet quod ratio superior et inferior non sunt
 due potentie, set una,

quia ubi est idem actus secun-
 40 dum essentiam actus, ibi est
 eadem potentia, quia potentia
 est principium actus quoad eius
 essentiam, licet habitus ponat
 modum. Est enim potentia qua
 45 possumus, habitus autem quo sic
 uel sic possumus, ut frequenter
 dictum est; set deducere con-
 clusionem aliquam ex principiis
 <per> reuelationem habitis, quod
 50 pertinet ad rationem superiorem,
 uel ex principiis solo | naturali
 ductu cognitis, quod pertinet ad
 rationem inferiorem, est idem
 actus quoad essentiam actus, sic-
 55 ut deducere conclusionem ali-

quod probatur sic: | non plus *Mu141vb*
 differt actus quo deducitur con-
 conclusio ex principiis naturaliter
 cognitis ab actu quo deducitur
 conclusio ex principiis per reue-
 lationem habitis quam differat
 actus quo deducitur conclu-
 sio ex principiis necessariis ab
 actu quo deducitur | conclusio *M252vb*
 ex principiis contingentibus;
 set hec secunda differentia ac-
 tionum non arguit differentiam
 potentiarum, licet reducat in *V192vb*
 differentiam habituum, scilicet
 scientie et opinionis; ergo nec
 prima differentia actuum arguit
 differentiam potentiarum, set

N97vb quam ex principiis necessariis uel contingentibus, licet in modo sit differentia; ergo ratio superior et inferior sunt eadem potentia, perfecta tamen uel perfectibilis diuersis habitibus, scilicet sapientia et scientia.

solum reducitur | in differentiam habituum, scilicet sapientie et scientie. Causa autem huius est quia diuersitas obiectorum que est tantum materialis et non formalis numquam potest arguere diuersitatem potentialium, sicut diuersitas albedinis et nigredinis non arguit diuersitatem potentie uisive, quia non diuersificant rationem coloris nisi materialiter. Cum igitur ens secundum communem rationem entis sit obiectum | intellectus per differentiam entis secundum naturale et supernaturale, contingens et necessarium, non potest diuersificari potentia intellectiua quantum ad rationem potentie, licet actus et habitus possint diuersificari. 60
65
70
75

Z79rb

[A6-B6] Ad primum argumentum dicendum quod ratio superior regit inferiorem non quidem ut potentia potentiam, set per actum superioris rationis considerantis altiorem finem regitur et dirigitur actus inferioris rationis attendentis | ad finem sub fine.

F119rb

80 [A7-B7] Ad aliud dicendum quod *oculus materialis per aspectum superiorum non regitur* respectu inferiorum, *sicut oculus intellectualis*, nec in aspectu superiorum et inferiorum est aliqua differentia quoad actum uel modum actus, ut sic possit ibi 「aliquis gradus」 inueniri, sicut inuenitur in ratione superiori et inferiori.

<QVESTIO TERTIA

VTRVM ALIQVOD PECCATVM MORTALE POSSIT
ESSE IN SENSUALITATE VEL OMNE SIT IN RATIONE>

[A1-B1] Deinde queritur utrum aliquod peccatum mortale possit esse
5 in sensualitate uel omne sit in ratione. | Et uidetur quod peccatum *O8r*
mortale possit esse in sensualitate, quia *opposita* nata sunt *fieri circa*
idem; set uirtus, que opponitur uitio, habet esse in sensualitate, ut
temperantia et fortitudo, sicut apparet ex III *Ethicorum*; ergo in
sensualitate potest esse peccatum mortale eis oppositum.

10 [A2-B2] Item *actus cognoscitur ex obiecto; set circa obiecta sensualita-*
tis contingit peccare | mortaliter, sicut circa delectabilia carnis; ergo actus *M253ra*
sensualitatis potest esse peccatum mortale.

[A3-B3] In contrarium arguitur quia uirtus et uitium sunt in hiis que sunt propria homini, cum non inueniantur in brutis; set quod est proprium hominis supra bruta pertinet ad rationem et non ad sensua- 15
litate[m]; ergo etc.

[A4-B4] Item AVGVSTINVS dicit *C*o*n*t*r*a *F*austum quod *peccatum est dictum uel factum uel concupitum contra legem eternam*; set attendere ad legem eternam pertinet solum ad rationem superiorem; ergo solum in ratione superiori potest esse peccatum. 20

[A5-B5] Responsio. Hic *opus est* ut sciatur primo quid est peccatum mortale et quid ueniale.

Ad quod sciendum aduertendum est quod omne peccatum est deuiatio ab aliqua lege naturali uel diuina uel quacumque alia lege recte posita. Et quia omnis lex habet uim coactiuam per penas (alioquin 25
frustra ferrentur leges, si eas liceret impune transgredi), ideo secundum unamquamque legem illud peccatum dicitur mortale quod pena mortis dampnatur, ueniale uero dicitur quod leuiori pena punitur. Vnde AVGVSTINVS *H*o*m*e*l*i*a* 7 *S*u*p*e*r* *I*o*h*a*n*n*e*m dicit quod crimen est quod dampnationem meretur, crimen uocans peccatum mortale, 30
ueniale autem, ut dicit, est quod non meretur dampnationem. Licet autem 「proprie mors sit」 priuatio uite corporalis, tamen per quamdam

similitudinem priuari finaliter uisione diuina et incurrere penam
 gehenne mors dicitur, sicut et ipsa uisio dicitur uita – I o h. 17: *Hec*
 35 *est, inquit, uita eterna, ut cognoscant te solum uerum Deum* etc. Vnus-
 quisque enim *uitam suam dicit* in eo consistere in quo delectatur. Et
 ideo propter summam delectationem, que est in uisione diuina, in ipsa
 | dicitur consistere uita nostra, et in eius priuatione cum afflictione *O8v*
 gehenne mors –, sic ergo quoad theologos, quorum est considerare
 40 humana opera quatinus regulantur lege diuina, | peccatum mortale | *D111ra*
 dicitur quo quis meretur finaliter priuari uisione diuina, ueniale uero *N98ra*
 quod non meretur | hanc penam. *M253rb*

[A6-B6] Hoc supposito dicendum est primo quod in sensualitate
 nullum potest esse peccatum *secundum se, nec ueniale nec mortale*,
 45 set est solum in ea peccatum ueniale tantum ex negligentia rationis.

Secundum est quod in ratione inferiori numquam potest esse pecca-
 tum mortale nisi ex consensu uel negligentia rationis superioris.

Primum patet, quia ibi primo inuenitur ratio peccati ubi inuenitur
 dominium uoluntatis (loquimur enim nunc de peccato in moribus,
 50 genus autem moris | primo incipit ubi dominium uoluntatis *repe- *A70va*
 ritur*, secundum quod aliquid imputatur nobis ad culpam uel meri-
 tum); set uoluntas | non habet dominium super motus sensualitatis, *Mu142ra*

nisi quia a ratione preueniri potuerunt (non enim potest ferri impe-
 F119va rium | uoluntatis, nisi ubi potest preuenire iudicium rationis); ergo
 motus sensualitatis nullum est peccatum secundum se, set solum ex 55
 negligentia rationis uel uoluntatis non preuenientis. Tale autem solum
 potest esse ueniale peccatum et leuissimum, quia, ubi non potest esse
 completum uoluntatis dominium, ibi non potest esse perfectum pec-
 catum; set respectu motuum sensualitatis uoluntas non potest habere
 completum dominium; quare etc. 60

Minor probatur, quia *uoluntas solum habet completum dominium*
 Z79va *in illis actibus qui ex imperio uoluntatis procedunt, | et hii sunt actus*
deliberationem sequentes, qui nullo modo sunt actus sensualitatis, que
 est *perpetue corruptionis*, ut dictum est, licet possint esse actus ap-
 petitus sensitiui prout natus est obedire rationi. *Incompletum* autem 65
dominium habet uoluntas in illis actibus qui non per imperium rationis
aut uoluntatis procedunt, set tamen 「uoluntas eos」 *impedire poterat*, si ra-
 tio in preueniendo eos peruigil fuisset. Et hii dicuntur motus sensuali-
 O9r tatis, qui ideo peccata sunt, quia quemlibet | eorum preueniendo im-
 pedire possumus, non autem omnes simul, quia dum uni obuiare niti- 70
 V193ra mur, ex altera parte potest *insurgere* motus illicitus, quia non | potest

ratio simul et actu semper esse intenta ad renitendum omnibus | que *M253va*
insurgere possunt. Et sic patet primum.

[A7-B7] Secundum sic patet: non meretur quis penam legis nisi
75 per peccatum commissum in legem, Ro m . 2 : qui *in lege peccauerunt,*
per legem iudicabuntur; set mors eterna, que est carentia uisionis diuine
et pena gehenne, est pena solius legis eterne uel fidei per reuelationem
habite: pena enim legis non excedit cognitionem legis; de beatitudine
autem uel gehenna nulla lex cognitionem *tradidit* nisi lex fidei; ergo
80 nullus peccando meretur mortem gehenne, nisi *quatinus* peccat
contra legem eternam uel legem fidei; set omne tale peccatum contin-
git ex consensu uel negligentia rationis superioris, cuius solius est at-
tendere ad legem fidei; ergo etc.

Et confirmatur, quia lex non solum attendit penas ad coerendum
85 malos, set etiam premia ad prouocandum bonos; set nullus bene agens
meretur uitam eternam, nisi directus a lege fidei; ergo nullus quantum-
cumque male agens meretur mortem eternam, que est mors gehenne,
nisi sub lege fidei. Voco autem esse sub lege fidei non solum assensu,
sicut est in hiis qui credunt, set obligatione quomodo omnes sunt sub
90 lege fidei etiam iudei et gentiles, nec excusatur quis, si non credit ex

N98rb quo predicationem | fidei audiuit uel audire potuit et contempsit. Nul-
 lus enim est qui, si fecerit quod in se est, quin *ei Deus* reuelet ea que
 sunt fidei, sine quibus non est salus, uel per se ipsum inspirando uel
 per humanum ministerium exterius docendo.

[A8-B8] Ad primum argumentum dicendum quod uirtus non ha- 95
 bet esse in sensualitate stricte accipiendo sensualitatem, ut supra dic-
 tum est, quia uirtus non est sine electione, ut dicitur II *Ethico-*
rum, motus autem sensualitatis sunt illi qui preueniunt electionem
 et deliberationem rationis. Vnde temperantia et fortitudo, licet sint

O9v in appetitu sensitio ut obedit rationi, non tamen | sunt in sensuali- 100
 tate proprie loquendo, et per eandem rationem nec uitium secundum
 completam rationem peccati, quod est peccatum mortale, set solum

M253vb peccatum ueniale ex negligentia | rationis non preuenientis.

[A9-B9] Ad secundum dicendum quod illud quod ex genere suo
 est peccatum mortale efficitur ueniale propter imperfectionem actus 105

F119vb | moralis, | ut magis patebit inferius. Et ideo, licet circa obiecta sen-
D111rb sualitatis contingat peccare mortaliter ex genere actus, tamen motus
 sensualitatis in hoc non *potest esse* peccatum mortale propter suam
 imperfectionem, quia deliberationem preuenit.

[A10-B10] Ad primum argumentum alterius partis dicendum 110
 quod illud quod est nobis proprium pertinet ad rationem essentialiter

uel participatiue. Appetitus autem sensitiuus in nobis, licet non pertineat ad rationem essentialiter, tamen participat aliquialiter rationem, inquantum natus est obedire rationi. Et hoc modo potest esse subiectum uirtutis et uitii.

[A11-B11] Ad aliud dicendum quod AVGVSTINVS diffinit peccatum mortale solum quod numquam committitur nisi ex consensu uel negligentia rationis superioris, ut deductum est.

<QVESTIO QVARTA

VTRVM MOROSA DELECTATIO

QVAM QVIS HABET COGITANDO DE PECCATO MORTALI

SIT PECCATVM MORTALE>

5 [A1-B1] Postea queritur utrum morosa delectatio quam quis habet cogitando de peccato mortali sit peccatum mortale. Et uidetur quod non, quia secundum PHILOSOPHV M X *Ethico*rum *delectationes differunt in bonitate et malitia secundum differentiam operationum*: sicut igitur se habet cogitatio interior ad actum exteriorem, sic *delectatio*

10 *consequens actum interioris cogitationis* ad delectationem consequentem actum exteriorem; *set cogitatio interior non est peccatum mortale*, quamuis opus exterius sit peccatum mortale; ergo delectatio consequens solum cogitationem numquam est peccatum mortale.

Z79vb [A2-B2] Item *actus exterior fornicationis* | *non est peccatum mortale*
ratione delectationis, que etiam est in actu matrimonii, set ratione deor- 15
 Mu142rb *ordinationis; set qui consentit in delectationem non* | oportet quod consen-
 tiat in deordinationem: per actum enim anime separantur que sunt
 coniuncta in re; ergo etc.

[A3-B3] In contrarium est quod *AVGVSTINVS dicit* XII De
 Trinitate et habetur in littera quod *totus homo dampnabitur, nisi* 20
hec que sine uoluntate operandi, set * cum uoluntate talibus animum
 M254ra *oblectandi solius cogitationis* | *sentiuntur esse* | *peccata per mediatoris gra-*
 O10r *tiam remittantur; set nullus dampnatur nisi pro peccato mortali; ergo*
 etc.

[A4-B4] Responso. Cum delectatio uoluntatis sequatur apprehen- 25
 sionem rationis, sicut est duplex apprehensio, simplex et reflexa, sim-
 plex que est in obiectum solum, ut cum aliquis cogitat de fornicatione,
 A70vb reflexa que est in actum, ut cum aliquis cogitat se | cogitare de | forni-
 N98va catione, sic est duplex delectatio consequens hos duos actus.

[A5-B5] Dicendum ergo quod morosa delectatio sequens simpli- 30
 cem actum cogitationis de fornicatione uel alio peccato mortali semper
 est peccatum mortale. Cuius ratio est quia omnis complacentia uo-

luntatis deliberatiua in aliquod peccatum mortale est peccatum mortale. Set morosa delectatio sequens actum simplicem est huiusmodi.

35 Est enim complacentia deliberatiua, cum sit morosa: uoco enim nunc delectationem morosam que supponit deliberationem directe uel interpretatiue. Est enim complacentia in actum peccati mortalis, quia in illud solum fertur uoluntas per delectationem quod apprehensum est per rationem; set per actum *simplicem* cogitationis de fornicatione

40 nichil apprehenditur nisi fornicatio, non cogitatio de fornicatione, quia non esset actus simplex, set reflexus; ergo uoluntas | sequens talem actum simplicem fertur solum per complacentiam in peccatum mortale, et sic peccat mortaliter. Delectatio uero sequens actum reflexum potest esse de duobus, sicut et cogitatio, scilicet de principali obiecto, puta de

45 fornicatione, et de secundo, scilicet de cogitatione. Hee enim duo se habent obiectiue ad actum reflexum, scilicet cum aliquis cogitat se cogitare de fornicatione. Et si quidem sit delectatio de principali obiecto, erit peccatum mortale per rationem que facta est; si uero sit de obiecto secundo, scilicet de cogitatione, | sic non oportet quod semper sit

50 peccatum mortale, set quandoque ueniale, ut cum quis sola curiositate talia cogitat, et de cogitatione delectatur; quandoque uero nullum est peccatum, set est meritum, ut cum quis utiliter de talibus | cogitat uolens predicare aut disputare. Talis enim delectatur non de peccato, set de rationibus cogitatis circa peccatum.

*V193rb**F120ra**M254rb*

O10v [A6-B6] Ad primum argumentum patet solutio. | Procedit enim de 55
delectatione que sequitur actum reflexum ratione obiecti secundarii,
et illam non oportet esse peccatum mortale, ut dictum est.

[A7-B7] Ad secundum dicendum quod delectatio sequens cogita-
tionem simplicem de fornicatione est complacentia uoluntatis in ac-
tum fornicationis, etiamsi non statuatur implendum propter aliquam 60
aliam causam prohibentem. Et quia actus inordinatus est, ideo com-
D111va placentia in ipsum est deordinata. | Quod autem dicitur quod illa que
sunt coniuncta in re possunt separari mente, uerum est ut cognoscan-
tur, set non ut habeantur. Et quia uoluntas fertur in rem ut habeatur
in se, ideo fertur per consequens in omnia illa que sunt rei coniuncta 65
secundum esse.

<DISTINCTIO VIGESIMA QVINTA
QVESTIO PRIMA
VTRVM LIBERVVM ARBITRIVVM SIT SOLVM RESPECTV EORVM
QVE SVNT AD FINEM>

5 [A1-B1] *Iam uero ad propositum* etc. Circa distinctionem istam primo queritur utrum liberum arbitrium sit solum respectu eorum que sunt ad finem. Et uidetur quod non, quia *electio importat preacceptationem unius respectu alterius; set sicut eorum que sunt ad finem unum potest alteri preacceptari, ita etiam diuersorum finium; ergo electio potest esse finis,*
10 *sicut eorum que sunt ad finem.*

[A2-B2] In contrarium est *quod dicit PHILOSOPHVS III Ethicorum quod uoluntas est finis, electio autem eorum que sunt ad finem.*

[A3-B3] Responsio. Dicenda sunt tria. Primum est quod liberum arbitrium seu electio, que est actus liberi arbitrii, est tantum eorum que
15 sunt ad finem et numquam est ipsius finis sub ratione finis. Secundum est quod non est omnium eorum que sunt ad finem, set solum eorum que sunt uel extimantur eligenti possibilis. Tertium est quod est solum actuum nostrorum uel aliorum ut cum | cadunt sub actibus nostris. *N98vb*

[A4-B4] Primum patet, quia illud solum potest esse obiectum electionis quod potest esse *conclusio sillogismi *operatiui** seu consilii uel deliberationis. *Est enim electio appetitus *consiliabilis**, idest eius quod conclusum est per consilium, ut dicitur III *Ethico*rum; set finis
M254va | non potest | esse conclusio in sillogismo practico seu in consilio uel
Z80ra deliberatione, set solum habet rationem principii, ut patet ex II *Phisico*
O11r *sico*rum; ea autem que sunt | ad finem habent rationem conclusionis; ergo etc.

Est tamen considerandum quod, *sicut in speculatiuis nichil prohibet illud quod est unius demonstrationis principium esse conclusionem alterius*
Mu142va – *primum tamen principium simpliciter non potest esse | alterius demonstrationis conclusio* –, sic *illud quod est in una operatione ut finis* nichil prohibet *ordinari ad aliud* tamquam *ad finem*, et sic cadere potest *sub electione*, sicut *in operatione medici sanitas est ut finis*, propter quod *non cadit sub electione medici*, set *supponitur ut principium*; set quia *sanitas corporis ulterius ordinatur ad bonum anime*, sicut et corpus est propter animam, ideo *apud eum qui considerat de salute anime* sanitas uel infirmitas corporalis *potest cadere sub electione*.

[A5-B5] Secundum sic patet: ratio eligendi aliquid est ex eo quod perducit ad finem: propter hoc enim est eorum que sunt ad finem;

per illud autem quod est alicui impossibile non perducitur ipse ad finem, siue sit ei impossibile simpliciter (sicut homo non potest transire fluuium uolando sicut auis, et ideo nullus eligit uolare ut transeat fluuium), siue sit impossibile non simpliciter, set pro tempore quo eligit (sicut nullus eligit nauem ad transeundum pro tempore quo simpliciter credit se non posse habere nauem); | ideo etc. *F120rb*

45 [A6-B6] Tertium apparet ex predictis, quia electio solum est eorum que sunt in potestate eligentis; set nichil est in potestate nostra nisi actus nostri imperati a libero arbitrio uel alie res ut cadunt sub nostris actibus; potestas enim ad nichil attingit nisi per actum; ideo etc.

50 [A7-B7] Ad argumentum in oppositum patet solutio, quia finis in quantum huiusmodi non preacceptatur alii fini, set quilibet acceptatur absolute. Si autem preacceptatur unus alteri, iam non sumitur sub ratione finis, set sub ordine ad ulteriorem finem, ut dictum est de sanitate corporis *et* infirmitate, et sic possunt cadere sub electione.

<QVESTIO SECVNDA
VTRVM LIBERVM ARBITRIVM SIT SOLVM
IN HABENTIBVS INTELECTVM>

[A1-B1] Secundo queritur utrum liberum arbitrium sit solum in ha-
M254vb bentibus | intellectum. Et uidetur quod non, | quia que agunt uolun- 5
O11v tarie agunt libere, ut uidetur; set bruta agunt uoluntarie, ut dicitur III
 E t h i c o r u m ; ergo etc.

[A2-B2] Item in illis est liberum arbitrium quorum est acceptare
 unum altero refutato; set bruta quedam acceptant et 「alia」 refutant; 10
 ergo etc.

V193va [A3-B3] In contrarium | est quia liberum arbitrium est quo recte
 uiuitur et peccatur; set peccare et recte uiuere non conuenit nisi habentibus
 intellectum; ergo etc.

A71ra [A4-B4] Responso. Dicendum quod solum in habentibus intel-
 lectum est liberum arbitrium, scilicet in Deo, hominibus et angelis. 15
 Cuius ratio est quia solum in illis est liberum arbitrium in quibus est
 iudicium de propria operatione utrum sit bona uel mala, expediens ad
D111vb finem uel impediens a fine; | set tale iudicium 「solum est」 in habenti-
 bus intellectum; ergo etc.

Maiores patet, quia, sicut ostensum est in *precedente questione*, 20
 electio, que est actus liberi arbitrii, solum est de actibus nostris, ut

ordinantur in finem. Propter quod, cum electio uoluntatis sequatur iudicium | rationis, oportet quod illa que habent electionem habeant *N99ra* etiam de suis operationibus iudicium, quale dictum est, scilicet an operatio sit bona et expediens ad consecutionem finis uel mala et impeditiua finis. Quod esse non potest nisi in illis que cognoscunt finem * et habitudinem finis ad ea que sunt ad finem. Et talia sunt solum que *ratione et intellectu* participant; ideo etc. Idem patet per diffinitionem liberi arbitrii in littera posita, scilicet quod *liberum arbitrium*
 25
 30 *est facultas uoluntatis et rationis.*

[A5-B5] Ad primum argumentum dicendum quod PHILOSOPHVS *accipit uoluntarium large* pro omni eo quod fit sponte et non per coactionem ab habente cognitionem, non autem proprie prout dicit motum uoluntatis sequentis deliberationem, qui proprie est actus liberi
 35 arbitrii.

[A6-B6] Ad secundum dicendum quod acceptare unum altero refutato ex collatione eorum ad finem pertinet ad liberum arbitrium, quomodo bruta *nichil* acceptant uel refutant, set solum ex simplici apprehensione conuenientis acceptant ipsum et ex simplici apprehen-
 40 sione disconuenientis ipsum refutant.

<QUESTIO TERTIA

VTRVM LIBERV M ARBITRIV M POSSIT COGI>

<i>O,245r</i>	[A1] Deinde queritur utrum liberum arbitrium possit cogi. Et uidetur quod sic, quia plus potest Deus super creaturam spiritualem quam homo super creaturam corporalem; set homo potest simpliciter cogere creaturam corporalem quoad actus corporales, sicut fit proiciendo lapidem sursum; ergo Deus multo fortius potest cogere liberum arbitrium et quamcumque creaturam spiritualem quoad actus spirituales.	<i>deest</i> 3 5
	[A2] Item illud quod potest totaliter impediri potest, ut uidetur, quoad aliquem actum cogi; set usus liberi arbitrii potest totaliter impediri, sicut fit in sompno et infirmitatibus quibusdam; ergo similiter potest cogi.	10
	[A3] In contrarium est quia omne coactum est uiolentum; set nullum uoluntarium potest esse uiolentum, cum distinguantur ex opposito; ergo etc.	15
	[A4] Responsio. Hic est opus duplici distinctione: una circa coactionem et modum coactionis; alia circa actus uoluntatis seu liberi arbitrii.	
<i>O,245v</i>	Quantum ad primum sciendum quod coactio et uiolentia differunt, quia coactio solum est in rebus animatis proprie loquendo de coactione, uiolentia autem est uniuersaliter tam in rebus animatis quam in rebus inanimatis; unde lapis, cum proicitur sursum, uiolentatur, set proprie non dicitur cogi. Vtrumque autem, scilicet tam uiolentia quam coactio, potest accipi dupliciter: uno modo ut dicit solam impeditionem ali-	20 25

cuius ab actu conuenienti ad quem inclinatur, puta cum lapidi supponitur columpna dicitur uiolentari, quia impeditur ne descendat; alio modo ut dicit compulsionem ad actum inclinationi repugnantem, sicut est in lapide sursum proiecto.

30 Ex parte uoluntatis similiter est considerandum quod quidam est actus uoluntatis ab ea elicitus, puta uelle uel eligere, quidam uero solum imperatus, sicut sunt actus potentiarum que subiacent imperio uoluntatis, siue sint potentie apprehensiuę
35 siue motiuę.

[A5] Hiis suppositis dicendum quod accipiendo coactionem primo modo pro solo impedimento actus, sic uoluntas potest cogi respectu cuiuscumque actus sui, siue elicitı siue imperati. Quod apparet primo de actibus imperatis sic: omnis uoluntas
40 que non est omnipotens potest impediri in aliquo actu imperato; set nulla uoluntas creata est omnipotens; ergo etc. Minor patet. Probatio maioris, quia omnis uirtus qua est dare potentio-
rem potest per eam impediri in illo actu in quo uirtus potentior in contrarium agit; set omni uirtute que non est omnipotens est
45 dare potentio-rem saltem illam que est omnipotens; quare etc.

Item actus imperati a uoluntate hominis sunt actus corporales uel preexigunt eos; set omnes actus hominis corporales, cum sint in materia contrarietati subiecta, impediri possunt; ergo etc.

Secundo patet quod actus elicitı a uoluntate impediri possunt, licet non immediate, set mediante impedimento intellectus, quia quod potest impedire cognitionem potest impedire uoluntatem ab omni actu suo, quia uoluntas non potest ferri nisi in cognitum; set multa possunt totaliter nos impedire a cognitione, sicut profundus sompnus, epilentia et apoplexia et
50 huiusmodi; ergo etc.

deest B

O,246r

<i>D112ra</i>	[A6] Si autem accipiatur coactio secundo modo pro compulsionem ad actum inclinationi repugnantem, sic dicendum est quod uoluntas non potest cogi respectu actus immediate ab ipsa elicitu, qui est uelle uel eligere, potest tamen cogi respectu actus ab ipsa imperati. Primum patet, quia actus qui est secundum inclinationem potentie non potest esse uiolentus uel coactus; set omne uelle uel eligere est secundum inclinationem uoluntatis, immo est, ut uerius dicam, ipsa inclinatio uoluntatis: hoc enim est uelle, scilicet uoluntatem inclinari ad aliquid, et per hoc ipsum est uolitum quod uoluntas inclinatur in ipsum. Ergo impossibile est aliquid uelle uel eligere esse coactum uel uiolentum. Et idem dico de quacumque potentia apprehensiua uel appetitiua, quod non cogitur respectu actus immediate ab ipsa elicitu, sicut non cogitur intellectus in intelligendo, quia inclinatio eius est ad intelligendum omnia, nec uisus cogitur ad uidendum per eandem rationem, et sic de omnibus potentiis anime.	<i>deest</i> 3
<i>V193vb</i>		60
<i>O,246va</i>	[A7] Set contra hoc uidetur esse, quia, sicut se habet inclinatio naturalis ad naturam, sic inclinatio uoluntaria ad uoluntatem; set non omnis inclinatio nature est naturalis, immo aliqua est uiolenta, ut cum lapis fertur sursum; ergo non omnis inclinatio uoluntatis est uoluntaria, set potest esse aliqua uiolenta; uelle autem est inclinatio uoluntatis in uolitum, ut dictum est; ergo non omne uelle est uoluntarium, set potest esse aliquid uiolentum.	65
		70
		75
		80
		80

85 ratum potest esse uiolentum; omne autem uelle | est huiusmodi;
ergo etc.

Item quidquid cogitur per impulsum ad contrarium sue inclinationis habet inclinationem limitatam ad unum; set inclinatio uoluntatis non est limitata ad unum; ergo etc.

90 Maior patet. Quia enim materia est in potentia ad omnem formam, determinatur autem ad hanc uel illam per certas qualitates, ideo considerando naturam materie omnis generatio est naturalis et corruptio et nulla uiolenta; set considerando dispositiones materie ipsam determinantes inueniuntur quedam
95 generationes et corruptiones uiolente; eodem modo si inclinatio lapidis esset ad omnem motum et secundum omnem modum, nullo modo posset uiolentari: ubicumque enim moueretur et qualitercumque, equaliter esset secundum inclinationem suam; uoluntas autem indeterminata est ad omne quod per intellectum
100 potest ei ostendi in ratione boni; ergo etc.

Secundum patet, quia uoluntas imperat actus aliarum uirium tam apprehensiuarum quam motiuarum, sicut uisui uidere, et ideo ex imperio uoluntatis clauduntur uel aperiuntur palpebre ad uidendum et pedibus imperat ambulare huc uel illuc; set
105 constat quod homo potest cogi ad actum imperio uoluntatis repugnantem, sicut uolens non uidere et ob hoc claudens palpebras compellitur uidere, et uolens quiescere compellitur surgere, et sic de similibus; quare etc.

Vtrumque autem predictorum patet per quamdam | communem rationem sic: sicut se habet inclinatio rei naturalis ad sequentem motum, sic se habet uelle ipsius uoluntatis ad actum ex uoluntate imperatum, quia uelle non est aliud quam inclinatio uoluntatis; set actus imperati sunt quasi quidam motus se-

deest B

O,247r

O,247v

quentes; nunc est ita quod nulla natura potest uiolentari quoad suam inclinationem, set solum quoad motum sequentem (non enim potest fieri quod graue manens graue non inclinetur deorsum uel quod inclinetur sursum, licet possit fieri quod non moueatur deorsum uel possit fieri quod moueatur sursum); ergo similiter uoluntas non potest uiolentari per se quoad suam inclinationem que est suum uelle, licet possit cogi quoad actus imperatos, qui sunt quasi quidam motus sequentes. Nec est differentia quoad propositum inter inclinationem rei naturalis et inclinationem uoluntatis, nisi quia inclinatio rei naturalis, puta inclinatio grauis deorsum, sequitur formam naturalem ex necessitate, et ideo talis inclinatio non potest impediri quin semper et actu graue inclinetur ad locum suum, nisi forte uirtute diuina locus ipse deorsum subtraheretur ut omnino non esset; set inclinatio uoluntatis sequitur apprehensionem rationis

D112rb | ostendentis obiectum et adhuc libere, et ideo impediri potest
O_i248r uoluntas ne | uelit aliquid, impedito actu intellectus ostendentis obiectum, sicut impediretur inclinatio grauis, si non esset locus deorsum, et non impedito actu intellectus nichilominus uoluntas non semper actu uult quod est ei ab intellectu propositum, quia libera est in eligendo. Nullo tamen modo cogi potest ad actum electionis inclinationi sue repugnantem, sicut nec graue potest sursum inclinari.

[A8] Ex predictis patet quod, cum intellectus assentit alicui uero concluso per demonstrationem, ipse intellectus non cogitur, cum naturalis eius inclinatio sit ad intelligendum omnia, set forsitan uoluntas cogitur que imperabat oppositum assensum uel cui placebat oppositus assensus. Semper enim coactio est contra inclinationem rei et illud cogitur contra cuius inclinationem | fit, non illud secundum cuius inclinationem est actus, licet forsitan necessitetur quadam immutabilitate. Aliud est enim cogi,

deest 28

115

120

125

130

135

140

145 aliud necessitari necessitate immutabilitatis, que potest esse a
natura tam in uoluntate quam in intellectu respectu aliquorum.

[A9] Ad primum argumentum dicendum quod homo non
potest cogere creaturam corporalem quoad eius inclinationem,
| nec etiam impedire, set solum quoad motum sequentem. Et
150 similiter uoluntas cogi potest quoad actus imperatos ab ipsa,
qui sunt quasi quidam motus sequentes, tamen cogi non potest
quoad suam inclinationem, que est suum uelle, licet possit im-
pediri.

[A10] Ad secundum dicendum quod facilius est actum
155 impedire quam ad contrarium actum compellere. Facilius est
<enim> impedire lapidem ne cadat quam compellere ut ascen-
dat. Et eodem modo facilius est impedire uoluntatem ne om-
nino uelit, quod fit impediendo cognitionem proponentem ei
obiectum, quam compellere ut uelit. Hoc enim est impossibile
160 propter ea que dicta sunt.

*deest B**O₁248v*

<QVESTIO QVARTA

VTRVM LIBERVM ARBITRIVM INVENIATVR EQUALITER
IN OMNIBVS IN QVIBVS EST>

[A1-B1] Postmodum queritur utrum liberum arbitrium | inueniatur *M255ra*
5 equaliter in omnibus in quibus est. Et uidetur quod sic, quia libertas *O12r*
est immunitas a coactione; set hec immunitas uidetur esse equaliter
in omnibus habentibus liberum arbitrium: in nullo enim cogi potest;
ergo etc.

[A2-B2] Item BERNARDVS De libero arbitrio dicit: *Libertas arbitrii cunctis pariter ratione utentibus competit, nec magis est in bonis quam in malis*, et sic idem quod prius. 10

F120va [A3-B3] In contrarium est quia liberum arbitrium est | *facultas uoluntatis et rationis*; set hec facultas maior et potior est in Deo quam in angelis et in angelis quam in nobis; ergo etc.

Mu142vb [A4-B4] Responsio. *Omne liberum dicitur liberum ab aliquo et ad aliquid*. Et secundum hoc *libertas* | **liberi* arbitrii dupliciter potest considerari: uel per comparisonem ad illud a quo dicitur liberum uel per comparisonem ad illud in quo est uel ad quod est liberum*. Illud autem a quo dicitur uoluntas libera est coactio. Que est duplex: una simplex et absoluta, que uocatur compulsio uel impedimentum; alia secundum quid, que potest dici impulsio. Illud autem in quo uel ad quod aliquid dicitur liberum est actus eius, qui est duplex, **ut dictum fuit supra immediate**, scilicet elicitus et imperatus. 15 20

[A5-B5] Hoc supposito dicendum quod liberum arbitrium non
 25 est equaliter in omnibus, set est perfectius in Deo et liberius quam in
 angelo et in angelo quam in homine, et in eodem homine liberius est
 uno tempore quam $\neg$ alio. Quod sic patet: illud quod a nullo actu suo
 potest impediri uel difficultatem pati est liberius quam illud quod in
 aliquo actu potest impediri uel difficultatem pati; set uoluntas diuina
 30 in nullo actu suo potest impediri uel difficultatem pati, siue sit actus
 elicited siue imperatus (*subest enim ei, cum uoluerit, posse*, sicut dicitur
 Sap. 12), angelus autem et homo possunt uirtute diuina a quolibet
 actu suo impediri, scilicet ne aliquid uelint aut faciant, et in actibus
 suis imperatis, ut contrarium eius quod uolunt fiat, respectu quorum
 35 etiam angelus | potest impedire aut forte cogere angelum et homo ho- *M255rb*
 minem; ergo etc.

[A6-B6] Per idem patet quod angelus liberior est homine, quia an-
 gelus non potest impediri a causa creata a suo uelle nec difficultatem
 pati, licet impediri possit ab executione uoliti; homo autem a uelle
 40 impediri potest | et difficultatem | patitur ex tractu appetitus sensitiui, *N99rb*
 ut patet in continentibus, et plus uno tempore quam alio, sicut liberius *O12v*
 eligit et cum minori difficultate abstinere | a ueneris homo factus tem- *D112va*
 peratus quam prius dum esset solum continens; ideo etc.

[A7-B7] Ad primum argumentum dicendum quod immunitas a
 45 coactione simpliciter uel secundum quid non est equaliter in omnibus,

ut apparet ex dictis: quedam enim quoad omnem actum impediri possunt et compelli ad actum oppositum imperatum, ut omnis creatura, Deus autem nullo modo; quedam etiam in actu elicito patiuntur difficultatem, ut homo, angelus autem non.

[A8-B8] Ad secundum dicendum quod beatus BERNARDVS loquitur de libero arbitrio ut est solum in hominibus et per comparisonem ad coactionem simpliciter. Et hoc modo libertas est equaliter in bonis et malis, ut ipse dicit; in bonis tamen est liberius quoad impulsione[m]: neque enim sic retrahuntur a bono eligendo ut mali. 50

<DISTINCTIO VIGESIMA SEXTA
QVESTIO PRIMA
VTRVM GRATIA SIT ALIQVID CREATVM IN ANIMA>

[A1] *Hec est gratia operans* etc. Hic primo queritur utrum gratia
5 sit aliquid creatum in anima. Et uidetur quod sic: nichil se ha-
bet aliter nunc quam prius nisi per aliquam mutationem factam
in ipso uel in altero; set cum aliquis efficitur de non grato gratus,
aliter se habet nunc quam prius et non per mutationem factam
<in Deo; ergo per mutationem factam> in ipso; set nulla mu-
10 tatio fieret in homine, cum efficitur de nouo gratus, nisi gratia
esset aliquid creatum in ipso; ergo etc.

[A2] Item opus meritorium dependet ex gratia et ex libe-
ro arbitrio; si ergo gratia non esset aliquid creatum in anima,
contingeret mereri per solum liberum arbitrium, quod est error
15 PELAGI; quare etc.

[A3] In contrarium arguitur quia esse Deo gratum est esse
a Deo dilectum; set dilectio Dei est in Deo diligente et non in
homine dilecto; ergo etc.

[A4] Responsio. *Operatio facit scire formam*. Gratie autem
20 et caritatis dicitur esse duplex operatio: | prima <est> reddere
hominem Deo gratum uel carum, secunda perficere ad opus
meritorium, sicut prima operatio albedinis est facere formaliter
corpus album, secunda disgregare. Ex prima operatione, que est
reddere hominem Deo gratum, non potest poni quod gratia sit

deest B

V194rb

aliqua forma creata in anima, quia impossibile est quod effectus precedat suam causam non solum efficientem, set formalem; set esse Deo gratum precedit saltem ordine nature omne habituale donum quod est uel esse potest in homine; ergo impossibile est quod aliquod habituale donum reddat formaliter hominem Deo gratum. Maior patet. Minor probatur, quia *principium cuiuslibet liberalis communicationis est amor*; quicquid autem homini datur a Deo totum datur liberaliter, non ex aliqua obligatione uel debito, et maxime homini constituto in naturalibus absque dono superaddito; ergo prius est homo a Deo dilectus et ita Deo gratus quam ei aliquid a Deo detur; propter quod si aliquid homini postea detur, non est gratum faciens, set gratis datum.

Ex secunda autem operatione, que est perficere ad opus meritum, oportet ponere gratiam uel caritatem esse habitum creatum in anima, si tamen contingat de condigno mereri uitam eternam. Et rationes huius posite sunt in lib. I dist. 17 et earum efficacia ostensa.

[A5] Si autem non contingat uitam eternam mereri de condigno, set solum de congruo, non oportet gratiam uel caritatem esse aliquid creatum. Cuius ratio est quia meritum de congruo non innititur ualori operis ut sic reddatur merces ex debito, set innititur liberalitati remunerantis ut magis reddatur merces secundum gratiam quam secundum debitum; set gratia non ponitur habitus creatus nisi ut det ualorem operi, ut patet ex rationibus in I lib. positus; ergo si contingit solum mereri uitam eternam de congruo, non oportet ponere gratiam esse aliquid creatum in anima, set consistet totum meritum nostrum in acceptione diuina qua gratuito acceptat bona opera nostra ut remuneranda uita eterna.

deest 23

30

35

40

45

50

De hoc autem merito quid uerius sit apparebit in sequente
55 distinctione.

[A6] Ad primum argumentum dicendum quod, cum homo
efficitur de non grato gratus, mutatur per aliquid sibi inherens,
scilicet per habitum gratie, si sit meritum de condigno. Si au-
tem sit meritum de congruo, mutatur per actum quo detestatur
60 peccatum prius commissum uel per actum quo mouetur nunc
in Deum et prius non. Et si dicatur quod actus transit et ita non
remaneret gratus transeunte actu, dicendum quod immo, quia
esse gratum non | dicit denominationem formalem ab aliquo
inherente, set relatiuam, que tamen ut noua oritur ex nouo
65 actu uel supponit nouum actum quoad suam originem, set non
quoad suam permanentiam, sicut est in ceteris relationibus que
manent transeuntibus actibus ex quibus originantur, ut patet in
paternitate et filiatione.

[A7] Ad secundum dicendum quod ad meritum de condig-
70 no requiritur gratia habitualis, ad meritum autem de congruo
requiritur gratia que est acceptatio diuina et ita nullo modo
contingit mereri per solum liberum arbitrium sine gratia, ut
dicebat PELAGIVS.

deest B

D112vb

QUESTIO PRIMA

VTRVM ILLE QVI EST IN GRATIA POSSIT COGNOSCERE
CERTITVDINALITER SE HABERE GRATIAM>

deest 21

[B1] *Hec est gratia operans* etc. Primo queritur utrum ille qui est in gratia possit cognoscere certitudinaliter se habere gratiam. 5 Videtur quod sic, quia nichil est certius homini sua fide et hoc uidetur esse propter presentiam fidei; ergo similiter nichil uide- tur certius homini sua gratia.

M255va

F120vb

[B2] Item ponamus aliquem puerum *modo* baptizatum *de quo constat quod non possit ponere obicem gratie*, quod habet 10 gratiam uel caritatem; *talis, quando uenit ad annos discretionis in quibus potest peccare, aut potest primum peccatum quo mortaliter peccat | cognoscere, aut non*. Non potest dici quod non possit cognoscere, quia, si non posset cognoscere | an esset peccatum, non posset peccare illo peccato; excusaretur enim totaliter per 15 ignorantiam inuincibilem. *Si uero potest cognoscere primum peccatum, cum ante peccatum primum certum sit eum fuisse in gratia, talis poterit scire de se quod aliquantulum prius fuit in gratia.*

[B3] In contrarium est quod dicitur E c c l. 9: Nemo scit

deest ¶

utrum amore uel odio dignus sit, set omnia in futurum reseruantur incerta.

[B4] Responso. De aliquo potest haberi triplex cognitio, scilicet | quid dicatur per nomen, quid sit et an sit. A71rb

25 Quid autem dicatur per nomen est commune enti et non
enti, etiam cui prohibetur esse. Et hoc modo dicit PHILOSO- O13r
PHVS IV *Phisicorum* quod *uacuum* est *locus priuatus cor-*
poris, quamquam ipse extimet quasi impossibile quod locus sit
sine corpore.

30 Quid autem rei importat illud quod ad essentiam rei pertinet
tam in generali, ut ‘quid est homo?’ ‘substantia’, quam in specia-
li, ut ‘homo est animal rationale’, et istud dicitur quid rei, quia
explicat realitatem eius de quo queritur quid sit.

35 Tertia autem cognitio, scilicet an sit, est cognitio qua scimus
de re non solum quid dicitur per nomen, quod est commune
enti et non enti, nec quid est quoad essentiam, quod conuenit
soli enti, set utrum illud quod dicitur per nomen, quod pertinet
ad quid nominis, cui etiam competit possibilitas in re, quod
pertinet ad quid rei, sit actu in re extra.

40 [B5] Si ergo queratur de gratia utrum possit cognosci de ea
quid dicitur per nomen, certum est quod sic per omnem ho-
minem qui sciret quid uult insinuare per nomen gratie, etiamsi

deest ¶

illud non esset possibile in rerum natura, sicut scimus de hyrcoceruo quid significatur per nomen, quia compositum ex hyrco et ceruo, quamuis non possit esse in rerum natura.

Z80va

Si uero quereretur utrum possimus | cognoscere quid sit, dicendum quod sic. Possumus enim per rationem scire utrum il-

N99va

lud | quo Deo cari dicimur, et hoc uocatur gratia uel | caritas, sit aliquis habitus nobis diuinitus infusus uel sit tantum acceptatio diuina, quamuis circa hoc sit uarietas opinionum, que etiam

M255vb

consueuit esse circa ea que extimamus nos scire. 50

Mu143ra

De neutra autem harum cognitionum | uidetur procedere questio, set tantum de tertia qua cognoscitur de gratia, si est et quia esse gratie, sicut cuiuslibet accidentis, est in subiecto, ideo

tunc solum cognoscimus de gratia uel caritate si est, quando cognoscimus nos uel alium habere gratiam. Habere autem hanc

O13v

cognitionem | de gratia nullus potest quoad se ipsum per omnimodam certitudinem. 55

[B6] Quod patet dupliciter. Primo sic: habitus innotescunt per actus et obiecta; quicumque ergo scit se habere gratiam oportet quod hanc cognitionem sumat ab obiecto uel ab actu; 60 set per nullum istorum potest haberi certitudo de gratia habita; ergo etc. Minor probatur primo quantum ad obiectum, quia ad idem obiectum ordinatur potentia sine habitu et cum habitu,

deest 21

65

sicut intellectus per scientiam et sine scientia. Et ideo idem est obiectum uoluntatis absque gratia et cum gratia, scilicet bonum creatum uel diuinum siue Deus et proximus; quare per obiectum non potest cognosci gratia.

70

[B7] Item nec per actum, quia uel hoc esset per actum quoad essentiam actus uel per modum quem ponit habitus circa actum. Non primo modo, quia omnis potentia secundum se et sine habitu potest in omnem actum quoad essentiam actus in quem potest cum habitu, ut dictum fuit prius, nec quoad modum quem ponit habitus circa actum, quia modus quem ponit habitus acquisitus circa actum est delectatio et facilitas et hunc modum experitur operans in se ipso. Hunc autem modum non ponit gratia, et si poneret, per ipsum non discernetur ab habitu dilectionis acquisite, quia habitus acquisitus poneret similem modum. Ponit | autem gratia circa actum dilectionis rationem *F121ra* meriti uel acceptabilis; actus enim caritatis uel gratie | est merito- *M256ra* rius et acceptatur a Deo ut remunerabilis uita eterna. Hic autem modus non cadit sub cognitione nostra, cum talis acceptatio sit in uoluntate diuina; ergo etc.

80

85

[B8] Secundo sic: maximum signorum ducentium in cognitionem caritatis et gratie est carere remorsu conscientie; set hoc signum est fallibile. Vnde Ad Cor. 4: *Nichil michi conscius sum, set non in hoc iustificatus sum*; ergo multo magis cetera signa sunt fallibilia. Patet ergo quod nullus potest per certitudi-

deest 21

O14r

nem scire se esse in caritate. De hoc tamen possunt haberi aliquae coniecturae per quedam signa que ponit beatus BERNARDVS.

[B9] Ad argumenta. Ad primum dicendum quod non est | 90
simile de fide et gratia uel caritate, quia tam obiectum fidei sub
sua formali ratione quam modus quem fides ponit circa actum
intellectus habent maiorem distinctionem ad reliquos habitus
intellectus et ad actus eorum quam habeat gratia uel modus
quem ponit circa actum ad alios habitus uoluntatis et ad mo- 95
dum quem ponunt circa actum ad quem proficiunt. Vel aliter
potest dici quod sicut nullus potest scire per certitudinem se
habere gratiam infusam, sic nullus potest scire certitudinaliter se
habere fidem infusam. Licet enim experiamur nos credere, ne-
scimus tamen utrum ad hoc inclinemur per habitum infusum, 100
cum sine tali habitu possimus credere, sicut etiam demones cre-
dunt et contremiscunt.

N99vb

[B10] Ad secundum dicunt QUIDAM quod nichil prohibet
quod aliquis sciat de se uel de alio presentialiter quod sit in
gratia, set nullus potest scire si moriatur finaliter in ea. Vnde | 105
dicunt quod auctoritas E c c l. allegata intelligitur de finali gra-
tia et non de presenti, ut expresse innuitur in fine auctoritatis,
quod *omnia in futurum reseruantur incerta*. Set quia, ut uisum
est, istud non potest habere ueritatem, quidquid sit de intellectu

deest ¶

auctoritatis, ideo ALII dicunt aliter, quod nullus potest esse certus certitudine scientie de se uel de alio quod sit in gratia, tamen potest esse certus de hoc certitudine fidei. Et de alio quidem est manifestum. Baptizans enim paruulum quem scit non posse ponere obicem gratie certus est certitudine fidei quod paruulus baptizatus | est in gratia. Et idem, ut dicunt ISTI, potest aliquis nosse de se ipso quando uenit ad etatem in qua potest iudicare quid licitum sit uel illicitum, ut arguebatur.

M256rb

[B11] Set istud non uidetur uerum quantum ad hoc quod aliquis sit certus de se ipso quod habeat caritatem, quamuis possit esse certus | de paruulo quem baptizat. Nec ratio adducta obstat. Cum enim dicitur quod | puer baptizatus quando uenit ad annos in quibus potest primo peccare aut potest cognoscere de primo peccato quo mortaliter peccat, quod sit suum primum peccatum aut non, dicendum quod potest cognoscere de primo peccato quo peccat quod sit peccatum, quia aliter non posset peccare, ut arguebatur; set non potest scire per certitudinem quod sit primum peccatum; et ideo non potest scire per certitudinem si prius non peccauit. Quod autem ita sit, patet, quia constat quod est aliquod primum instans in quo potest quis primo peccare, set illud nemini potest esse notum. Et ideo nullus potest esse certus de aliquo peccato suo quod sit primum, quia nescit si ante peccare potuit uel peccauit | obmissione alicuius quod debuit uelle uel facere aut commissione alicuius quod non debuit; ergo etc.

*Z80vb**O14v**A71va*

<QVESTIO SECVNDA
VTRVM GRATIA ET VIRTVS SINT IDEM>

[A1] Secundo queritur utrum gratia et uirtus sint idem. Et uideatur quod non, quia illa non sunt idem quorum non est idem actus; set uirtutis et gratie non est idem actus, quia *gratia habet actum continuum in anima, scilicet gratificare animam, uirtus uero habet actum interpolatum, scilicet opus meritorium*; ergo etc.

[A2] Item quorum differentie diuisiue differunt, et ipsa differunt; set differentie uirtutis et gratie differunt, quia uirtus diuiditur in morales, intellectuales et theologicas, gratia uero in operantem et cooperantem; ergo etc.

[A3] In contrarium est quia quorum est eadem diffinitio, <et ipsa sunt idem; set uirtutis et gratie est eadem diffinitio>, scilicet illa que ponitur in littera, que est *bona qualitas [et] mentis* etc.; ergo etc.

[A4] Responsio. QUIDAM dicunt quod gratia et uirtus differunt per essentiam. Quod probant sic: in omnibus principium essendi differt realiter a principio operandi, sicut uidemus in naturalibus quod forma substantialis ignis per quam habet esse differt realiter a calore per quem habet agere; set gratia est principium essendi supernaturaliter, uirtus autem est principium operandi supernaturaliter; ergo etc.

deest 38

5

10

15

20

Maiores patet, set minor probatur, quia ad hoc quod aliquid operetur opera alicuius generis, oportet quod prius constitutur in esse illius generis; ad hoc igitur ut aliquis operetur opera supernaturalia per uirtutes theologicas, oportet quod prius constitutur in esse supernaturali, quod fit per gratiam, que est quedam participatio diuini esse; ideo etc.

[A5] Hec autem opinio deficit in duobus, scilicet in se et in sua ratione. | In se, quia destructo principio essendi destruitur principium operandi. Si ergo gratia esset principium essendi in esse supernaturali et uirtutes theologice principium operandi, destruerentur destructa gratia <omnes uirtutes theologice>, quod falsum est, quia destructa gratia manent fides et spes.

Deficit in sua ratione. Quod enim principium essendi differat a principio operandi, forte uerum est de primo principio essendi, quod dat esse substantiale, ut satis patet in exemplo adducto; set de principio essendi secundario, quod dat esse accidentale, non potest esse uerum. Calor enim, qui dat esse accidentale igni, est immediatum principium agendi et ita, cum gratia det esse accidentale et non substantiale, nichil prohibet eam esse immediatum principium operandi, immo uidetur quod econtrario sit arguendum sic: sicut se habent uirtutes morales ad esse morale et opera moralia, sic se habent uirtutes supernaturales ad esse supernaturale et ad opera supernaturalia; set per uirtutes morales constituitur quis in esse morali et per easdem perficitur ad opera moralia et non per aliud; ergo similiter per uirtutes supernaturales constituitur quis in esse supernaturali et per easdem perficitur ad opera supernaturalia, nec est aliud, ut uidetur, per quod homo constituitur in esse supernaturali et per quod operatur supernaturaliter.

deest 23

V194va

[A6] Set dicet ALIQUIS quod per uirtutes morales non constituitur homo in esse morali primo, set per principia naturalia, que sunt intellectus et uoluntas, propter quod dicit PHILOSOPHVS I POLITICORUM quod *homo est animal naturaliter ciuile*; per uirtutes autem constituitur in esse secundo morali, quod ordinatur immediate ad operationem. Et similiter est dicendum de gratia et uirtutibus respectu esse supernaturalis.

Set istud non ualet, quia per principia naturalia non constituitur homo in aliquo esse morali actu, set quadam aptitudine; quod innuit PHILOSOPHVS II ETHICORUM loquens de uirtutibus, dicens: *innatis quidem nobis suscipere eas, perfectis autem per assuetudinem*; set per uirtutes constituitur actu in primo esse morali et per easdem perficitur ad opera moralia et idem est de esse supernaturali et operibus supernaturalibus.

D113^{ra} [A7] Dicendum ergo aliter quod supposito | quod gratia sit aliquid creatum in anima (quo non supposito questio non haberet locum), oportet quod gratia sit idem realiter cum uirtute non quacumque, set cum caritate, que dat operibus efficaciam merendi. Quod patet dupliciter: primo, quia que differunt per essentiam possunt uirtute diuina separari uel saltem primum a posteriori, nisi forte alterum sit pura potentia, cui repugnat per se esse (quod dico propter materiam primam, de qua uisum fuit supra dist. 12 quod non potest ab omni forma separari); set gratia et caritas nullo modo separari possunt, ita ut sit alterum sine altero, alioquin sequeretur quod idem homo saluaretur et non saluaretur, quia decedens in finali gratia saluatur, decedens uero sine caritate non saluatur, quia secundum AVGVSTINVM caritas

deest 33

55

60

65

70

75

est uestis que *diuidit inter filios regni et filios perditionis*; ergo
80 caritas et gratia non differunt per essentiam.

[A8] Secundum patet idem sic: quorum est unus et idem
actus, non solum concomitatiue, set per essentiam, illa sunt
unum essentialiter et non solum per concomitantiam; set gratie
et caritatis est unus et idem actus, non solum concomitatiue, set
85 per essentiam; ergo etc.

Probatio minoris: gratie enim et similiter caritatis sicut et
cuiuslibet forme est duplex actus: unus primus, qui consistit in
formatione et denominatione subiecti, et hic est quoad gratiam
facere hominem Deo gratum et quoad caritatem facere homi-
90 nem Deo carum, et manifestum est quod hec sunt unum nec
differunt nisi solo nomine; alius est reddere opus meritorium, et
in isto similiter conueniunt; quare etc.

Et hoc uidetur sentire APOSTOLVS, qui utrique attribuit eos-
dem actus, scilicet dare esse spirituale et perficere ad opus me-
95 ritorium. Nam de caritate dicit I Ad Cor. 13: *Si linguis ho-*
minum loquar etc., caritatem autem non habeam, nichil sum. Et
quoad opus subdit infra eodem: *Omnia suffert, sperat* etc. De
gratia uero quod det esse spirituale, sic dicit idem APOSTOLVS
I Ad Cor. 15: *Gratia Dei sum id quod sum.* Et rursus quod
100 perficiat ad opus meritorium, subdit: *Habundantius omnibus la-*
borauit non ego, set gratia Dei mecum.

Ad idem facit quod caris in Greco est idem quod gratia in
Latino et acharis dicitur quasi sine gratia.

[A9] Ad primum argumentum dicendum quod gratia et
105 caritas habent primum actum continuum in subiecto, scilicet

deest 23

facere hominem gratum uel carum, secundum autem actum, scilicet perficere ad opus meritorium, non habent continuum, set interpolatum, nec in hoc differunt gratia et caritas.

[A10] Ad aliud patet ex dictis. Non enim ponimus quod gratia sit idem cum uirtute dicta absolute, set cum caritate solum.

deest 23

110

<QUESTIO SECUNDA

VTRVM GRATIA AUGEATUR PER QUEMLIBET ACTVM>

deest 24

F121rb

[B1] Secundo queritur utrum gratia augeatur per quemlibet actum. Et uidetur quod sic, quia *quod potest facere maius potest* | *facere minus*; set maius est mereri uitam eternam quam aug- 5
mentum gratie uel caritatis; cum igitur per quemlibet actum informatum caritate aut gratia homo mereatur uitam eternam, uidetur quod fortiori ratione mereatur augmentum gratie uel caritatis.

Mu143rb

[B2] Item aut primus actus aliquid operatur ad augmentum 10
habitus aut non; si sic, eadem ratione secundus et tertius et qui-
libet alius; si non, | eadem ratione nec secundus nec tertius nec
quicumque alius; igitur aut habitus numquam augebitur, quod
est manifeste falsum, aut augebitur per quemcumque actum.

deest ¶

[B3] In contrarium est quia habitus habet generari et augmentari ex eisdem, ut patet ex II *Ethicorum*; set gratia non generatur in nobis ex actibus nostris, set est ex solo Deo eam influente; ergo per nullum actum nostrum potest augeri.

20 [B4] Responsio. Videnda sunt tria. Primum est qualiter se habent | differenter actus nostri ad habitus infusos et acquisitos *M256va*
in generatione et augmento eorum. Secundum est quod quilibet actus conformis habitui acquisito generat ipsum uel generatum prius augmentat. | Tertium erit quomodo se habent actus nostri *O15r*
ad augmentum gratie et caritatis.

25 [B5] Quantum ad primum sciendum quod *habitus acquisiti causantur ex actibus nostris*, infusi autem non, set tantum a Deo. Propter quod actus nostri se habent ad habitus acquisitos aliquid effectiue, ad gratiam autem et ad habitus infusos non, set tantum dispositiue per modum meriti. Et hoc tam respectu
30 infusionis quam respectu augmenti, cum ex eisdem sit acquisitio habitus et eius augmentum.

[B6] Quantum ad secundum sciendum | quod non est alia *N100ra*
difficultas quantum ad augmentum habituum acquisitorum ex actibus quam de augmento aliarum qualitatum recipientium magis et minus. In omnibus enim ex uno actu generatur habitus et ex quolibet augmentatur. Quod patet sic: omne enim passiuum, dum patitur ab agente, recipit aliquam impressionem, quia non est intelligere passionem proprie dictam sine abiectioe et receptione, nec impoprie dictam sine receptione. Actus autem

35

deest ¶

conformis habitui agit in potentiam que nata est perfici per ha- 40
bitum uel obiectum mediante actu uel illud quod est causa actus
quidquid sit et qualiscumque sit actio; ergo quilibet actus uel
illud quod est causa actus aliquid imprimit in potentia. Nunc
est ita quod quando impressio facta ab uno agente non absor-
betur aut totaliter corrumpitur quousque appropinquet eidem 45
passo consimile agens, illud secundum agens sua impressione
augmentat prius impressum. Si uero impressio prioris agentis
prius absorbeatur, tunc secundum agens de nouo facit suam im-
pressionem secundum modum sue uirtutis; impressio ergo facta
per primum actum aut manet usque ad aduentum secundi actus 50
aut non. Si manet, illud augmentatur per secundum; si non ma-
net, queram eodem modo de impressione facta per secundum
et sic de aliis. Et sequitur, si non maneat, quod numquam ge-
nerabitur habitus; si uero maneat, iam generatus est habitus per
talem | actum et per quemlibet alium augmentatur. 55

*M256vb**O15v**F121va**Z81ra*

Cum enim habitus et quecumque qualitas sit forma simplex,
oportet quod unico actu | acquiratur quantum ad illud quod est
per essentiam. Quod dico pro tanto, quia quantum ad comple-
tam rationem habitus non est sic. Habitus enim et dispositio,
licet sint una res per essentiam, | differunt tamen in hoc, quia 60
illud idem quod dicit dispositio per modum imperfecti et in-
stabilis dicit habitus per modum stabilis et perfecti. Quia ergo
unus solus actus non potest suam impressionem facere sub esse
perfecto et stabili, ubi preexistat | contraria dispositio poten-

deest ¶

tie, ideo quod generatur ex unico actu potius dicitur dispositio quam habitus, licet sint idem quoad essentiam.

[B7] De tertio sciendum quod non omnis actus ex caritate uel gratia procedens meretur augmentum caritatis uel gratie, set solum illi qui sunt secundum proportionem caritatis uel gratie informantis uoluntatem uel excellentiores, puta ex toto conatu uoluntatis. Cuius ratio est quia ille solus dignus est accipiendis qui bene utitur iam acceptis; set habens habitum intensum et remisse operans non utitur debito modo suo habitu, quia actus non proportionatur intensionem habitus; ergo per tales actus non meremur augmentum gratie, set solum per illos qui excellunt uel adequant ipsum habitum.

[B8] Ad primum argumentum dicendum quod maius est mereri augmentum gratie uel caritatis quam uitam eternam, quia per illum actum per quem meremur augmentum caritatis uel gratie meremur uitam eternam et aliquid aliud, scilicet caritatis uel gratie augmentum, et non econtrario. Non enim per omnem actum per quem meremur uitam eternam meremur augmentum caritatis.

[B9] Ad secundum dicendum quod habitus acquisitus causatur ex unico actu quantum ad essentiam habitus et per quemlibet actum sequentem augetur. De habitu autem infuso, ut est caritas uel gratia, ad quam se habent actus nostri solum meritorie, non est sic, quia per illos actus solum meremur augmentum habitus qui sunt proportionati | habitui uel excellentiores, | et causa dicta fuit.

*M257ra**N100rb*

deest 21

[B10] Argumentum in oppositum solum probat quod caritas uel gratia non augetur ex actibus nostris effectiue, quod conceditur.

<QUESTIO TERTIA

VTRVM GRATIA SIT IN ESSENTIA ANIME

SICVT IN SVBIECTO VEL IN ALIQUA POTENTIA>

[A1] Tertio queritur utrum gratia sit in essentia anime sicut in subiecto uel in aliqua potentia. Et uidetur quod in essentia, quia uita respicit primo essentiam; set gratia est uita anime; ergo etc.

deest 23

5

[A2] Item regeneratio correspondet generationi; set generatio primo et per se terminatur ad essentiam forme, deinde ad potentias; ergo gratia, per quam fit regeneratio, primo respicit essentiam anime et mediante essentia respicit potentias.

10

[A3] Item sicut se habet essentia ad potentias, ita potentie ad operationes; set operatio non gratificatur nisi prius gratificata potentia; ergo nec potentie gratificantur nisi prius gratificata essentia anime.

[A4] In contrarium arguitur quia *gratia est donum superadditum naturalibus*; set si esset in essentia anime, non esset aliquid superadditum naturalibus, set magis interpositum, inter essentiam scilicet et potentiam; ergo etc.

15

[A5] Responsio. Hec questio dependet | a precedente. Qui
 20 enim dicunt quod gratia et caritas differunt realiter ponunt
 quod gratia est subiectiue in essentia anime. Quod probant du-
 pliciter: uno modo, quia in illo est gratia sicut in subiecto quod
 est primo gratum Deo, sicut in illo est albedo sicut in subiecto
 quod est primo album; set essentia anime est primo grata Deo
 25 quam potentia; ergo etc.

Probatio minoris, quia, ut dicitur *Gen. 4*, *respexit Dominus
 ad Abel et ad munera eius*, per quod datur intelligi quod primo
 est persona, que respicit essentiam, grata Deo quam opera, que
 respiciunt potentiam.

30 Secundo probatur idem sic: habitus qui est in aliqua poten-
 tia, solum perficit ad actus illius potentie; set gratia perficit ad
 actus omnium potentialium; ergo non est in aliqua potentia, set
 in eo quod est commune omnibus potentiis et illud est essentia;
 quare etc.

35 [A6] Set istud non uidetur, quia impossibile | est quod ha-
 bitus perficiens essentiam anime habeat maiorem colligantiam
 cum habitu perficiente uoluntatem quam cum habitu perficien-
 te intellectum; set gratia habet maiorem colligantiam cum cari-
 tate, que est habitus perficiens uoluntatem, quam cum fide, que
 40 perficit intellectum; ergo etc.

Maior probatur, quia que est habitudo perfectibilium, eadem
 uidetur esse perfectionum. Cum igitur uoluntas non habeat
 maiorem colligantiam cum essentia anime quam intellectus,
 immo, ut uidetur, minorem uel saltem non ita immediatam, pari
 45 ratione nec habitus uoluntatis potest esse magis colligatus cum
 habitu perficiente essentiam anime quam habitus intellectus.
 Minor autem manifesta est in exemplo posito. Sequitur ergo
 conclusio, scilicet quod gratia non est in essentia anime.

deest B
V194vb

D113rb

[A7] Ad primam rationem EORVM dicendum quod essentia non est primo grata gratificatione supernaturali, de qua loquimur, quam potentie. Et quod dicitur ulterius quod immo, quia *respexit Dominus* prius *ad Abel*, deinde *ad munera*, non est intelligendum quod primo Deus respexerit acceptando ad essentiam et deinde ad opera, set est sensus quod acceptavit prius deuotionem offerentis, que est quidam actus interior uoluntatis, deinde ad munera oblata. Et ita non est ad propositum, set magis ad oppositum.

deest 38

50

55

[A8] Quod autem dicitur secundo quod, si esset solum in aliqua potentia, non perficeret nisi ad actus illius potentie, uerum est immediate, sicut et caritas non perficit nisi ad actum uoluntatis immediate, set quia actui et imperio uoluntatis subiacent actus aliarum potentiarum, ideo caritas ad omnes actus imperatos a uoluntate perficit. Et idem est de gratia, si ponatur in sola uoluntate subiectiue.

60

[A9] Dicendum ergo aliter quod nec gratia nec quicumque habitus acquisitus uel infusus est in essentia anime. Quod patet consideranti naturam habitus, quem diffiniens PHILOSOPHVS V Metaphisice dicit: habitus est quo quis *bene uel male disponitur* ad se uel ad alterum, bene quidem per bonum habitum et male per malum. Et secundum hoc est *duplex habitus: unus, qui est dispositio rei secundum naturam eius intra; alius, qui est dispositio rei per comparisonem ad finem* extra siue ad operationem per quam finis attingitur. Exemplum primi est de sanitate, per quam corpus bene disponitur in comparatione ad animam, prout ab ipsa est perfectibile uel bene regibile. Exemplum secundi est de uirtute, que disponit in ordine ad opera uirtuosa. *Ad rationem autem habitus quocumque modo sumpti requiruntur aliqua plura diuersis modis commensurabilia, ut in eis possit inueniri aliqua media ratio et aliquis determinatus*

65

70

75

80 *modus commensurationis*, que ratio uel *modus* uocatur *habitus*,
sicut *sanitas* est determinata *commensuratio humorum* quatuor
ad inuicem diuersimode commensurabilium, qui tamen in sanitate
reducuntur ad determinatum commensurationis modum. Vnde
ubi est unum uno modo se habens uel semper similiter se
85 habentia, ibi non requiritur aliquis habitus. Cum enim habitus
ponat modum, ibi nullus est necessarius habitus, ubi modus ex
natura rei est determinatus.

[A10] Ex hiis concluditur quod in essentia anime nullus est
habitus. Non habitus qui est dispositio rei ad intra, quia habitus
90 ad intra est dispositio rei habentis partes quarum una per habi-
tum disponitur ad aliam. Oportet ergo partem illam que dispo-
nitur per habitum ad partem aliam ordinari; set anima, cum sit
ultima et completiua forma hominis, ad nichil aliud quod sit in
homine ordinatur: non ad corpus, set magis corpus ad animam,
95 cum forma non sit propter materiam, set potius econtrario, ut
dicitur II *Phisicorum*; ergo in essentia anime non potest
esse aliquis habitus qui sit dispositio hominis secundum se.

Item non potest in ea esse aliquis habitus qui sit dispositio
hominis in comparatione ad opus, quia, sicut iam dictum est,
100 *ad rationem habitus requiruntur plura ad inuicem diuersimode*
commensurabilia. Essentia autem anime una et simplex est, non
habens partem et partem: ipsa etiam inquantum huiusmodi uno
modo semper se habet. Potentie autem relate ad suas operatio-
nes diuersimode ordinari et commensurari possunt. Contingit
105 enim intelligere recte et non recte propter multa que ad actum
intelligendi concurrunt, scilicet fantasmata et multa talia. Et si-
militer est de uoluntate. Propter quod in solis potentiis, ut |
ordinantur <ad> actus, possunt esse habitus, in essentia uero
anime inquantum huiusmodi nullus.

deest B

D113va

VI95 ^{ra}	<p>[A11] Ad primum argumentum dicendum quod in uiuentibus uita naturalis respicit essentiam anime tamquam primum principium uite, opera uero uite immediatius respiciunt potentias que differunt ab essentia, quia principium essendi substantialiter potest differre a principio operandi; set uita supernaturalis que est per gratiam, cum sit quoddam accidentale, non oportet quod eius principium sit in alio quam in potentia, que est principium operandi, cum et ipsum principium talis uite sit principium immediatum operationum, ut dictum est supra immediate.</p>	deest B 115
	<p>[A12] Ad secundum quod sicut generatio terminatur ad formam, sic regeneratio terminatur ad gratiam, que est quedam forma; set non oportet unum esse in altero, set debet esse quiddam omnibus que ad animam naturaliter pertinent superadditum, sicut nomen rei supernaturalis importat.</p>	120
	<p>[A13] Ad tertium dicendum quod actus, cum sit perfectio transiens, non potest esse subiectum habitus; set potentia, cum sit permanens, potest ei subici, et ideo gratificatio operationum supponit gratificationem potentie propter defectum permanentie in operibus. Non est autem ista causa ut gratificatio potentialium supponat gratificationem essentie, set eis gratificatis totum gratificatur.</p>	125 130
	<p>[A14] Nota. Dicunt QUIDAM quod gratia disponit essentiam anime in comparatione ad extra, scilicet ad Deum, quia per eam efficitur <i>diuine nature consortes</i>, ut habetur II Petri 1, ad quod ipsamet essentia potest se habere aliter et aliter, quia potest esse consors uel non consors. Set istud non ualet, quia esse consortem diuine nature uel intelligitur per assimilationem in esse uel per assimilationem in operari: per ydemptitatem enim non potest intelligi. Non per assimilationem in esse, quia assimilatio quam habet essentia anime secundum se maior est, quia ad ymaginem Dei, quam per quodcumque aliud possit habere, et precipue quia illud aliud esset accidens, quod semper plus distat</p>	135 140

a perfectione diuina quam quecumque substantia. Relinquitur
 ergo quod illud intelligatur quoad operationem; set operatio
 145 non respicit essentiam, nisi mediante potentia; ergo etc.

deest B

<QVESTIO QVARTA
 VTRVM DIVISIO GRATIE
 PER OPERANTEM ET COOPERANTEM SIT BONA>

[A1-B1] *Quarto* queritur utrum diuisio gratie per operantem et co-
 5 operantem sit bona. Et uidetur quod non, quia omne cooperans ui-
 detur esse agens secundarium et non principale; set Deus numquam
 est agens secundarium; ergo numquam cooperatur nobis per gratiam
 et ita nulla gratia uidetur esse cooperans.

[A2-B2] *In contrarium est quod dicit AVGVSTINVS in lib. De gra-
 10 tia et libero arbitrio: Deus cooperando in nobis perficit quod
 operando incipit, quia ipse, ut uelimus, operatur incipiens, qui uolenti-
 bus cooperatur perficiens; set operationes Dei quibus nos mouet ad bonum
 pertinent ad gratiam; ergo gratia conuenienter diuiditur per operantem et
 cooperantem.*

15 [A3-B3] Responsio. Diuisio gratie per operantem et cooperantem
 non est diuisio in diuersa per essentiam, set est diuisio eiusdem per

Mu143va diuersa officia. Hec autem diuisio dupliciter | accipitur secundum duplicem opinionem de gratia. Gratia enim secundum unam opinionem non est aliud quam diuinum beneplacitum, secundum aliam uero est quoddam *habituale donum*. 20

[A4-B4] Secundum primam opinionem sumitur predicta diuisio gratie per | hunc modum. Operari enim uel esse operantem *attribuitur* agenti, non passo, *mouenti et non mobili*; ubi igitur uoluntas uidetur *mota et non mouens, solus autem Deus uidetur mouens*, *operatio* *Deo attribuitur*, non uoluntati; ubi autem uoluntas non solum *mouetur, set mouet, operatio non solum attribuitur Deo, set uoluntati*. Nunc est ita quod quantum ad actum interiorum uoluntatis, qui est uelle, precipue *cum uoluntas incipit bonum uelle que prius malum uolebat, uoluntas se habet ut mota, Deus autem ut mouens. Et ideo secundum quod Deus*

F121vb *mouet humanam uoluntatem ad hunc | actum*, cum hoc sit ex eius bene- 30

M257rb placito, ipsum beneplacitum | diuinum *dicitur gratia operans*; quantum autem ad exteriores actus qui subiacent imperio uoluntatis, uoluntas

O16v se habet non solum ut mota, set etiam ut | mouens, et ideo quoad hos actus *operatio attribuitur uoluntati. Et quia ad hunc actum Deus nos adiuuat et interius confirmando uoluntatem, ut ad actum perueniat, et exterius facultatem operandi prebendo, ideo respectu huius actus dicitur beneplacitum diuinum gratia cooperans. Vnde AVGVSTINVS post premissa*

uerba subdit: Vt autem uelimus, operatur; cum autem uolumus, ut perficiamus, nobis cooperatur. Sic igitur si gratia accipiatur pro gratuita Dei
 40 *motione qua mouet nos ad bonum meritorium, conuenienter diuiditur gratia per operantem et cooperantem.*

[A5-B5] *Si uero gratia sit habituale donum, ut dicit alia opinio, sic sumitur predicta diuisio secundum duplicem effectum gratie, quorum primus est dare esse gratum, secundus est perficere ad opus meritorium.*
 45 *Gratia [ergo], inquantum animam Deo gratam facit, dicitur operans; inquantum uero est principium operis meritorii quod etiam ex libero arbitrio procedit, dicitur cooperans.*

[A6-B6] *Ad argumentum in oppositum dicendum quod cooperari non solum est secundarii | agentis, set cuiuscumque adiuuantis, quod* Z81rb
 50 *bene potest Deo competere.*

<DISTINCTIO VIGESIMA SEPTIMA
QVESTIO PRIMA
VTRVM VIRTVS SIT HABITVS>

D113vb [A1-B1] *Hic uidendum est* etc. Circa *uirtutem* primo queritur utrum uirtus sit habitus. Et uidetur quod non, quia secundum PHILOSOPHV 5
N100va I Celi | et mundi *uirtus est ultimum de potentia*; set *ultimum* quod sit in potentia *est actus*; ergo *uirtus est actus* et non habitus.

[A2-B2] Item medium est de natura extremorum; set *uirtus est medium inter passiones*; ergo et ipsa est passio, non ergo habitus.

[A3-B3] In contrarium est quod dicit AVGVSTINVS quod *uirtus est* 10
bona qualitas mentis etc.; set non est in aliqua specie qualitatis nisi in habitu, ut patet deducendo per omnes species qualitatis quas enumerat PHILOSOPHV in *Predicamentis*; ergo etc.

M257va [A4-B4] Responsio. Nomen uirtutis tractum est a | ui siue uiolen-
O17r tia, unde PHILOSOPHV I Celi et mundi | distinguens inter mo- 15

tum naturalem et uiolentum | dicit quod motus uiolentus est a uirtute, V195rb
 idest a uiolentia. Set quia uiolentiam non potest inferre nisi potentia
 maior et quodammodo predominans, ideo nomen uirtutis tractum est
 ad denominandum perfectionem potentie respectu actus. Potest autem
 20 dupliciter attendi perfectio potentie respectu actus: uno modo quan-
 tum ad essentiam actus, et sic dicitur potentia perfecta que potest in
 supremum actus sibi debiti, sicut si fortitudo corporalis hominis est
 ferre centum libras, qui hoc potest, habet perfectam fortitudinem, et
 hanc perfectionem dicit uirtus potentie naturalis. Iuxta quem modum
 25 dicit ARISTOTILES I Celi et mundi quod *uirtus est ultimum de*
potentia, idest attenditur in potentia prout potest in supremum et ulti-
 mum actus sibi debiti. Alio modo accipitur perfectio potentie respectu
 actus quoad eius determinationem. Potentia enim que *indeterminata
 est* ad bene et male agere, sicut intellectus potest uere uel false intelli-
 30 gere, uoluntas bene uel male eligere, perficitur, cum ad illud quod est
 bonum et conueniens determinatur – *sicut* enim malum sonat in
 deffectum, sic bonum in perfectionem –, et ideo illud quod determinat
 intellectum ad recte intelligendum uel appetitum ad recte appetendum
 dicitur eorum uirtus. Et sic loquitur PHILOSOPHVS de uirtutibus per
 35 totum librum Ethicorum et VII Phisicorum, cum dicit quod
uirtus est dispositio perfecti ad optimum.

[A5-B5] * De qua *uirtute* dicendum est quod est habitus. Quod patet sic per rationem ARISTOTILIS II *E t h i c o r u m*: quidquid est in anima per comparisonem ad actus quibus recte uel non recte utimur
F122ra est potentia | uel habitus uel actus, ut per actum comprehendamus 40
 non solum operationem appetitus sensitiui, que passio dicitur, de qua solum PHILOSOPHVS ibi loquitur, quia solum inquit de uirtutibus moralibus, que ut plurimum perficiunt appetitum sensitium, set per
O17v actum | intelligamus omnem operationem cuiuslibet potentie que pot-
M257vb est esse subiectum uirtutis, quia nunc loquimur generaliter de uirtute. | 45
 Virtus autem, ut nunc accipitur, est aliquid in anima in ordine ad actus quibus recte uel non recte utimur, ut dictum est; ergo est potentia uel habitus uel actus; set non est potentia uel actus; ergo est habitus.

Quod autem non sit potentia, patet, quia *potentie insunt nobis a natura*, uirtus autem non, set uel ex acquisitione uel infusione. 50

Item secundum potentiam non dicimur neque boni neque mali; set *secundum uirtutes autem dicimur boni uel mali*; quare etc.

Item nec uirtus potest esse actus, nisi acciperetur pro actu primo, qui est forma dans esse uirtuosum. Set accipiendo actum pro operatione uirtus non est actus, quia tunc homo non diceretur uirtuosus, 55

nisi actu operaretur, quod est inconueniens, quia dormiendo semper amitteretur uirtus. Relinquitur ergo quod uirtus *est* habitus.

[A6-B6] Ad primum argumentum | patet responsio ex dictis; aliter *Mu143vb* enim accipitur uirtus hic et ibi.

60 [A7-B7] Ad secundum dicendum quod uirtus non est medium inter duas passiones, puta inter superhabundantiam et defectum, set est habitus perficiens potentiam ad medio modo appetendum, ut non appetatur aliquid delectabile uel fugiatur aliquid triste superhabundanter uel deficienter, set medio modo, prout recta ratio determinat.

<QVESTIO SECVNDA

VTRVM HABENS GRATIAM POSSIT MERERI

GLORIAM DE CONDIGNO>

[A1] Deinde queritur utrum habens gratiam possit mereri
5 gloriam de condigno. Et uidetur quod sic, quia, sicut se habet peccatum ad gehennam, sic opus meritorium ad gloriam; set per peccatum meremur ex condigno penam gehenne; ergo per bonum opus cum gratia meremur ex condigno gloriam.

[A2] Item *quod redditur secundum iustum iudicium uidetur*
10 *esse merces condigna* uel ex condigno debita; *set uita eterna reddi-*

deest 3

D114ra tur | *secundum iustum iudicium secundum illud II Ad Tim. 4: In reliquo reposita est michi corona iustitie, quam reddet michi Dominus in illa die iustus iudex; ergo etc.*

deest 28

[A3] In contrarium est quia *inter opera meritoria maxime uidentur esse meritorie Sanctorum passiones*, et tamen ille non sunt meritorie de condigno. *Dicit enim APOSTOLVS Ad Rom. 8: Non sunt condigne passiones huius temporis ad futuram gloriam; ergo etc.*

15

[A4] Responsio. Videndum est primo quid dicitur meritum de condigno et quid meritum de congruo. *Dicitur autem aliquis mereri de condigno, quando inuenitur equalitas inter meritum et premium secundum rectam estimationem* ac sic per meritum efficitur premium merenti debitum quod prius non erat debitum; *ex congruo autem quando talis equalitas non inuenitur secundum naturam meriti et premii, set solum secundum liberalitatem dantis munus tribuitur.* Hoc supposito dicunt QUIDAM quod habens gratiam potest ex condigno mereri gloriam. Quod probant sic: ubi est equalitas proportionis inter meritum et premium, ibi potest esse meritum de condigno; set inter opus informatum gratia et inter gloriam est equalitas proportionis, licet ibi non sit equalitas quantitatis; ergo etc.

20

25

30

Maior patet. Est enim duplex equalitas, quantitatis et proportionis: quantitatis que est secundum estimationem rei ad

rem absolute, ut est in emptionibus et uenditionibus; et hec
 35 equalitas pertinet ad iustitiam commutatiuam. Equalitas uero
 proportionis est quando sic se habet res ad rem sicut persona
 ad personam | secundum excessum uel defectum; et hec per-
 tinet ad iustitiam distributiua. *In redditione autem premii* pro
 merito *magis seruat formam distributionis* quam commutationis,
 40 *cum Deus reddat unicuique secundum opera sua, nichil a nobis*
 accipiens; ergo inter meritum et premium sufficit equalitas pro-
 portionis. Et hec fuit maior.

Minor probatur. Licet enim opus gratia informatum non
 sit tantum bonum in quantitate, sicut est gloria, tamen est ibi
 45 equalitas proportionis: tantum enim uel plus excedit Deus homi-
 nem, quantum excedit gloria gratiam, *nec maius est Deo gloriam*
nobis tribuere quam nobis actum uirtutis exhibere; ideo est ibi
equalitas proportionis, que sufficit ad meritum de condigno, ut
 dictum est; ideo etc.

50 [A5] Set hic est duplex defectus. Primus in hoc quod dici-
 tur quod reddio premii pro merito pertinet ad iustitiam dis-
 tributiua. Si enim alicui qui seruit communitati retribuatur
 merces pro seruitio impenso, non esset hoc distributiue iustitie,
 set commutatiue, quia considerare habitudinem rei ad rem uel
 55 actionis ad passionem, non habito respectu principaliter ad ha-
 bitudinem persone ad personam, pertinet ad iustitiam commu-
 tatiua et non ad distributiua. Distributiua enim iustitia, per
 quam bona communia dantur personis priuatis, inquantum sunt
 partes ciuitatis, primo respicit ad proportionem personarum, ex
 60 qua concludit proportionem rerum distribuendarum, ut *quanto*
persona maiorem principalitatem habet in communitate, tanto

deest B

V195va

plura *de bonis communibus* recipiat. Set commutativa iustitia econtrario primo respicit ad habitudinem rei ad rem, sicut in commutationibus, puta in emptione et uenditione, uel ad habitudinem actionis ad passionem, ut in iniuriis uindicandis uel puniendis, ad condicionem autem persone numquam nisi ex consequenti, inquantum *condicio persone facit ad quantitatem rei uel iniurie, sicut maior est iniuria, si percutiatur princeps quam si percutiatur priuata persona*. Sic igitur considerare habitudinem rei ad rem uel actionis ad passionem siue in bonis siue in malis non habito principali respectu ad habitudinem persone ad personam pertinet ad commutatiuam iustitiam et non ad distributiua; set in redditione premiorum et penarum pro meritis et culpis attenditur principaliter habitudo actionum, ut cuius actio fuit melior, plus premietur, cuius deterior, plus puniatur, nec habetur respectus ad condicionem personarum, nisi quatinus faceret differentiam actionum; ergo etc.

[A6] Secundus defectus est in hoc quod male accipitur hic *D114rb* equalitas proportionis, que pertinet | ad iustitiam distributiua. In distributiua enim iustitia non attenditur proportio rerum secundum proportionem dantis et accipientis, set secundum proportionem personarum accipientium, ut *quanto quis maiorem principalitatem habet in communitate, tanto plus de bonis communibus* accipiat, ut dictum est. In proposito autem non seruatur iste modus proportionis, set sumitur proportio meriti ad premium secundum proportionem merentis et premiantis seu dantis et accipientis, quod non conuenit distributiue iustitie; alioquin, si princeps distribueret bona communia alicuius ciuitatis ciuibus, plus acciperet unusquisque quam si ea distribueret proconsul. Et si proportio meriti de condigno ad premium sic attenderetur, illi qui locant operas suas plus mererentur ex condigno colendo agros diuitis quam pauperis et operando in opere regis quam ciuis, quod est falsum. Patet ergo

deest 3

65

70

75

80

85

90

quod reddere premium pro merito non pertinet ad iustitiam
 95 distributiuam, set ad commutatiuam, que respicit equalitatem
 quantitatis, que nullo modo est inter opus nostrum, quantum-
 cumque gratia informatum, et gloriam, propter quod nondum
 apparet qualiter possumus gloriam mereri de condigno.

[A7] Ideo dicitur aliter, tenendo tamen eandem conclu-
 100 sionem, scilicet quod contingit mereri de condigno uitam eter-
 nam, quia inter opus gratia informatum et gloriam est equalitas
 non solum proportionis, set quantitatis. Cuius equalitatis du-
 plex modus assignatur: primus quia, licet opus nostrum consi-
 deratum *secundum substantiam operis et prout procedit a libero*
 105 *arbitrio* non sit condignum glorie *propter maximam inequalita-*
tem, tamen *secundum quod procedit ex gratia Spiritus Sancti, sic*
ualor eius attenditur secundum uirtutem Spiritus Sancti mouentis
nos in uitam eternam. Et est ibi quedam equalitas inter meritum
 et premium, ita ut iam non sit solum meritum de congruo, set
 110 etiam ex condigno.

[A8] Secundus modus est, quia *gratia Spiritus Sancti quam*
habemus, etsi non sit equalis glorie in actu, est tamen equalis in
uirtute, quia est quoddam seminarium glorie. Semen autem
 animalis uel arboris uirtute est totum animal et tota arbor.

115 Confirmant autem QUIDAM hanc conclusionem dupliciter:
 primo, quia plus meretur homo cum gratia quam sine gratia; set
 ante gratiam meremur de congruo; ergo post gratiam meremur
 de condigno. Secundo, quia, sicut peccatum ueniale est pecca-
 tum secundum quid et mortale est peccatum simpliciter, sic
 120 meritum de congruo est meritum secundum quid et meritum
 de condigno est meritum | simpliciter; si ergo non contingeret
 mereri gloriam de condigno simpliciter, dicendum quod nullus
 mereretur gloriam, quod uidetur esse inconueniens.

deest B

V195vb

[A9] Set nec ista ualent. Quod enim primo dicitur de motione Spiritus Sancti non ualet, <quia> sicut uisum fuit I lib. dist. 17, ualor actus numquam est a motore nisi ratione alicuius formaliter existentis in actu uel in potentia elicitiua actus (agens enim non perficit passum secundum se ipsum, set secundum aliquid immissum, ut ibi dictum <fuit>); <set> Spiritus Sanctus mouet ad actus qui non sunt meritorii, ut prophetare, ut apparet de Balaam Nu m. 23.

deest 38

125

130

[A10] Quod autem dicitur de gratia quod equatur glorie in uirtute, quia est eius seminarium, patet quod metaphorice dicitur. Non enim est semen nisi respectu eorum que educuntur de naturali potentia creature, quod non conuenit glorie sicut nec gratie.

135

[A11] Rationes etiam non ualent. Quod enim primo dicitur quod plus meremur cum gratia quam sine gratia, dicendum quod si accipiat gratia pro diuina acceptatione, omnino nichil meremur sine gratia. Ex hoc enim sunt opera nostra meritoria, quod acceptantur a Deo ut remuneranda. Si uero accipiat gratia pro habituali dono, sic ratio supponit quod debet probare. Prius enim dictum fuit dist. 26 quod, si contingit mereri uitam eternam de condigno, oportet ponere gratiam habitualement. Hic autem sumitur quod, quia est dare gratiam habitualement, ideo meremur de condigno, ergo a primo ad ultimum, quia contingit mereri de condigno. Vel dicendum quod plus meremur cum gratia quam sine gratia quantum ad quantitatem meriti, set non quantum ad genus merendi, set semper de congruo et numquam de condigno. Meritum enim congrui gradus habet sicut et

140

145

150

D114va

Quod postea dicitur quod, sicut | peccatum ueniale est peccatum secundum quid, sic meritum de congruo <est meritum> secundum quid, potest concedi quod

absolute et simpliciter nichil meremur, set totum est ex libera
 155 uoluntate Dei donantis, et tamen falsum est quod assumitur,
 scilicet quod peccatum ueniale non est peccatum simpliciter,
 set secundum quid. Licet enim hoc sit uerum de peccato ue-
 niali quod est in motu subreptio, tamen illud quod consistit in
 actu deliberato cadente super indebitam materiam, utpote cum
 160 aliquis scienter profert iocosum mendacium, <est> peccatum
 simpliciter.

[A12] Videtur ergo aliter esse dicendum quod nichil om-
 nino, nec gloriam nec quodcumque aliud bonum spirituale uel
 temporale, possumus <mereri> apud Deum merito de condigno,
 165 set solum de congruo. Quod patet: illud quod quis assequitur ex
 sola liberalitate dantis non cadit sub merito de condigno, quia
 quod redditur pro merito de condigno <redditur> secundum
 debitum et non secundum gratiam (meritum enim condigni in-
 nititur iustitie, non gratie); set quidquid a Deo consequimur,
 170 siue sit gratia siue gloria, bonum spirituale uel temporale, totum
 habemus ex mera Dei liberalitate; ergo etc.

Minor probatur. Ei enim qui ab alio aliquid accepit minus
 est reddere equiualens quam eum constituere debitorem, <quia
 ad constituendum eum debitorem> requiritur quod reddatur
 175 equiualens et aliquid ultra ratione cuius debitor constituitur; set
 Deo non possumus reddere equiualens, immo nec parentibus
 secundum PHILOSOPHVVM; ergo impossibile est Deum consti-
 tuere debitorem; quidquid ergo ab eo recipimus non redditur ex
 aliquo debito, set gratis impenditur. Et ideo si decedenti in gra-
 180 tia Deus non daret gloriam uel habenti auferret, nichil iniustum

faceret, set deberet talis dicere quod scriptum est I o b 1: *Domini dedit, Dominus abstulit; sicut Domino placuit, ita factum est: sit nomen Domini benedictum.* Nec potest dici quod Deus constituitur debitor noster ex promisso, sicut dicitur I a c. 1: *Accipiet coronam uite quam repromisit Deus diligentibus se.* Promissio enim diuina in Scripturis non sonat in aliquam obligationem, set significat meram insinuationem diuine liberalitatis.

Pro hac conclusione est expressa GLOSSA super illud R o m. 6, *Gratia Dei uita eterna*, que dicit sic: *Posset recte dicere stipendium iustitie uita eterna, set maluit dicere gratia Dei uita eterna, ut intelligeremus Deum ad uitam eternam pro sua miseratione nos producere, non meritis nostris.*

[A13] Ad primum argumentum dicendum quod non est simile de merito et demerito, quia qui in toto alteri obligatur tanto ex sua ingratitude plus demeretur, quanto plus recepit; set qui totum habet ab alio totum ei debet, nec potest eum constituere debitorem, quod requiritur ad meritum de condigno, ut dictum est.

[A14] Ad aliud dicendum quod APOSTOLVS non dicit quod corona glorie reddatur secundum iustum iudicium, set quod reddetur a iusto iudice, quia a Domino, qui iustus est et misericors; set misericordiam ostendit coronando bonos, qui ex condigno non possunt mereri, iustitiam uero puniendo malos, qui ex condigno possunt demereri, nec tamen eis etiam reddit secundum rigorem iustitie, quos iuste posset adnichilare.

deest 23

185

190

195

200

205

<DISTINCTIO VIGESIMA OCTAVA
QVESTIO PRIMA
VTRVM SINE GRATIA POSSIT HOMO COGNOSCERE
ALIQVAM VERITATEM>

- 5 [A1-B1] *Id uero inconcusse* etc. Hic primo queritur utrum *sine gratia possit homo* cognoscere aliquam ueritatem. Et uidetur quod non, quia, *sicut se habet sensus ad sensibilia, sic intellectus ad intelligibilia*; set sensus uisus, qui est inter omnes | nobilissimus, nichil potest uidere *V196ra* sine extrinseco lumine; ergo nec intellectus | potest aliquid intelligere *A72ra*
- 10 sine aliquo lumine superaddito, quod est gratis datum.
[A2-B2] Item *facilior est uia cognoscendi aliquid per doctrinam quam per inuentionem*; set *nullus potest* acquirere scientiam ueritatis | per doctrinam *exterius, nisi Deus doceat interius*, ut dicit AVGVSTINVS lib. De magistro; *ergo multo minus per inuentionem, et sic nullo modo.* *O18r* *Z81va*
- 15 [A3-B3] In contrarium est quia, si absque gratia | non possemus *M258ra* aliquod uerum intelligere, nullum nostrum intelligere esset pure naturale, et ita intellectus secundum se careret propria operatione, quod est inconueniens; ergo etc.

[A4-B4] Responsio. Gratia dupliciter accipitur: uno modo 「pro」
 grata Dei prouidentia, qua gratis omnibus rebus impendit ea que ipsis 20
 conueniunt; alio modo accipitur gratia pro habituali dono recepto in
 anima. Primo modo nulli est dubium quod sine gratia Dei non pos-
 sumus quidquam uerum intelligere, quia sine intellectu quem Deus
 homini dedit ex sua prouidentia tamquam aliquid necessarium ad *
 D114vb finem suum nichil intelligere | possumus. Si autem accipiatur gratia 25
 pro dono habituali, aut illud *erit* gratum faciens *uel* solum gratis
 datum. Si primo modo, sic dicendum est quod sine gratia possumus
 quodcumque uerum intelligere.

Tum quia non est dare gratiam
 sic dictam, ut ostensum est supra,
 tum quia sic est in uoluntate, que
 posterior est intellectui; *perfectio*
 autem *prioris non dependet a per-*
fectione posterioris, propter quod
 intellectus ad intelligendum ue-
 rum non requirit gratiam, que
 ponitur perfectio uoluntatis.

F122rb

Cuius ratio est quia talis gratia
 non est sine caritate; set sine ca- 30
 ritate possumus quodcumque
 uerum intelligere; ergo sine tali
 gratia. Minor probatur, quia *per-*
fectio prioris non dependet a per-
fectione posterioris; set intellectus 35
 est prior uoluntate; ergo perfec-
 tio intellectus ad intelligendum
 uerum non dependet | a caritate,
 que est perfectio uoluntatis.

40 Et hoc est quod dicit beatus AVGVSTINVS I lib. *Retractatio-*
num: Non approbo quod in oratione dixi: Deus qui non nisi mundos
scire uerum uoluisti. Responderi enim potest multos etiam non mundos
multa uera scire; set per gratiam homo *mundus efficitur*; *ideo* etc.

[A5-B5] Si autem gratia uocetur quodcumque habituale donum
 45 gratis datum quod potest esse commune bonis et malis, sic distinguen-
 dum est | de ueritate, quia quedam ueritas est 「in」 sensibilibus uel ex *O18v*
 sensibilibus deducta, quedam *autem* que nec est in sensibilibus nec
 ex *eis* deduci potest. Primam ueritatem potest intellectus *cognos-
 cere* absque quocumque dono supernaturali gratis dato, quia quelibet
 50 potentia potest in obiectum sibi proportionatum absque quocumque
 extrinseco; set obiectum proportionatum nostro intellectui | est ueritas *M258rb*
 in sensibilibus et ab eis deducta, sicut 「et」 intellectus noster est *intel-
 lectiuum cum sensitiuo; *ideo etc*.

Si autem sit ueritas que nec
 55 sit in sensibilibus nec ab eis pos-
 sit deduci, ut sunt multa que
 fide tenemus, sic dicunt QUIDAM
 quod talibus non potest assentire
 intellectus sine dono habituali,

Si autem sit ueritas que nec sit
 in | sensibilibus nec ab eis possit *N101ra*
 deduci, ut sunt multa que fide
 tenemus, sic talis ueritas potest
 cognosci dupliciter: uno modo
 cognitione intuitiua uel scienti-

puta sine fide uel prophetia. Cuius ratio est quia cui assentit intellectus assentit uel tamquam per se noto uel deducto ex per se notis; set talia non sunt huiusmodi; ergo etc.

[A6] Set istud non uidetur, quia ad eliciendum actum quantum ad substantiam actus nunquam requiritur habitus, set solum ad ponendum modum. Est enim potentia qua possumus, habitus autem quo sic, scilicet bene uel male, possumus. Si ergo sine habitu non possit elici actus, iam non esset habitus, set potentia. Credere autem ueritatem supernaturalem articulorum actus quidam est. Ergo potest elici ab intellectu absque omni habitu.

M258va

fica; alio modo cognitione con- 60
iecturali uel per modum qualiscumque assensus.

Primam cognitionem non potest habere intellectus uiatoris ex se de ueritate supernaturali. Cuius ratio est quia omnis talis cog- 65
nitio est alicuius per se et in se noti, quando est cognitio intuitiua, uel deducti ex per se notis, si sit cognitio scientifica; set ta- 70
lis ueritas supernaturalis non est intellectui uiatoris quantum ad modum cognitionis naturalis de se et in se nota nec ex per se notis nobis potest deduci, ut plenius 75
declaratum fuit I lib. questione prima; ergo de tali ueritate non potest intellectus uiatoris de se habere cognitionem intuitiuam uel scientificam. | Vtrum autem 80
ad habendum talem cognitio-

nem in patria requiratur aliquis habitus, alias dictum est.

85 [B6] Si autem loquamur de cognitione que est qualiscumque assensus ex coniectura uel auctoritate dicentis, sic uidetur esse dicendum quod sine quocumque habitu supernaturali potest intellectus noster ueritati articulorum assentire. Quod patet primo, quia illi ueritati potest assentire intellectus noster ad cuius assensum | habet motiuum, etsi non *O19r*

95 necessarium, tamen probabile et persuasium. Assentimus enim multis de quibus non habemus necessariam rationem, set ualde tenuem coniecturam. Set ad assentiendum ueritati supernaturali sine quocumque habitu habemus motiuum probabile et persuasium. Verbi gratia: cum

100 Christus doceret se esse uerum Deum et ad confirmationem sue doctrine faceret signa que solus Deus potest facere, sicut ipse dixit: *Si michi non uultis credere, operibus credite*, talia signa pot-

105

[A7] Item credere est assen-
Z81vb tire alicui uero non propter se,
 set propter auctoritatem dicen-
 tis; ad hoc autem non uidetur
 aliquis habitus necessarius: credo
 enim pluuiam futuram, quia hoc
 dicit astrologus qui nouit; credo
 Deum incarnatum, quia hoc di-
 cit Scriptura, que est a Deo in-
 spirata, qui mentiri non potest.

Item non requiritur habitus,
Mu144ra nisi ut eleuet potentiam; set istud
 non est necessarium, quia, quam-
F122va uis sit supra facultatem nature
 intellectus nostri clare intelligere
 articulos, non tamen est super
 naturalem facultatem eius assen-
 tire eis ex alterius auctoritate.

erant inclinare intellectum ad 110
 credendum ipsum esse Deum.
 Vnde et DOCTORES dicunt quod
 demones crediderunt Christum
 esse Deum non per habitum in-
 fusum, set ex apparentia signo- 115
 rum; quare etc.

[B7] Item credere est assen-
 tire alicui uero | non propter se,
 set propter auctoritatem dicentis;
 set ad hoc non uidetur necessa- 120
 rius aliquis habitus: credo enim
 pluuiam futuram, quia ita dicit
 astrologus, et credo Deum incar-
 natum, quia ita dicit Scriptura,
 quam puto secundum auctorita- 125
 tem Ecclesie a Deo inspiratam;
 quare etc.

Item non requireretur habitus,
 nisi ut eleuaret | potentiam; set
 istud non est necessarium, quia, 130
 quamuis sit super facultatem |
 naturalem intellectus nostri clare
 intelligere ueritatem articulo-
 rum, tamen non est super facul-
 tatem eius assentire eis ex alterius 135

Multis enim assentimus que non intelligimus.

Item secundum DOCTORES
 140 hereticus discredens unum articulum solum caret habitu fidei et tamen assentit aliis articulis; ergo, ut uidetur, ad hoc quod intellectus noster assentiat ueritati supernaturali articulorum,
 145 non est necessarium aliquod habituale donum gratis datum; puto tamen quod [cum] fides sit aliquis habitus uel infusus uel ex
 150 motione intellectus nostri a Spiritu sancto acquisitus, quo faciliter et firmiter acquiescimus ueritati fidei nobis propositae, sine qua tamen potest quis absolute dicte ueritati assentire, licet non ita faciliter et firmiter.

Quod autem dicitur quod illa in que potest intellectus de se sunt per se nota uel deducta ex

auctoritate. Multis enim assentimus ex dicto sapientium que non clare intelligimus.

Item secundum DOCTORES hereticus discredens solum unum articulum caret habitu fidei infuse et tamen assentit aliis articulis; ergo non uidetur necessarium quod ponamus | habitum infu- *M258vb*
 sum ad assentiendum ueritati articulorum. Et si dicatur 'ergo fides superfluit', dicendum quod non, quia, etsi non sit necessaria propter assensum absolute acceptum, est tamen necessaria ad hoc ut intellectus ueritati articulorum assentiat faciliter | contra *O19v*
 intellectus duritiam et firmiter ac discrete contra intellectus errorem, quia unusquisque habitus sicut inclinatur ad proprium obiectum, sic facit refutare contraria. Et hoc dicit frater THOMAS lib. III dist. 23.

per se notis uerum est, nec nos
 dicimus quod in credibilia pos-
 sit deuenire intellectus de se, set
 oportet quod manu ducatur ex
 alterius auctoritate, et illud suf-
 ficit non ponendo habitum, uel
 dicendum quod illud est uerum
 de cognitione clara, que est cog-
 nitio scientie uel intellectus qui
 est habitus principiorum, non
 autem de cognitione enigmatica,
 que est ex sola auctoritate.

[A8-B8] Ad primum argumentum dicendum quod lumen extrin-
 secum non requiritur ad uisionem corporalem ex parte uisus tamquam
N101rb aliquid cooperans uisui | ad uidendum, set requiritur tamquam dispo-
 sitio medii et organi ad recipiendum speciem coloris, que non potest 175
 esse nisi in diaphano actu illuminato. Vnde et alii sensus lumen non
 requirunt ad cognoscendum proprium obiectum, quod sine lumine
A72rb extrinseco presentialiter | habere possunt. Et similiter est circa intellec-
V196rb tum, cui suum obiectum | potest presens esse sine quocumque dono
 habituali superaddito. 180

[A9-B9] Ad secundum dicendum quod secundum AVGVSTINVM
 ibidem *ille qui docet similis est illi qui mouet digitum ad aliquid ostenden-*
D115ra *dum* uisui, | qui tamen *uirtutem uisiuam* non confert uidenti; *ita et*

185 *homo potest exterius uerba proferre, que sunt signa ueritatis, non tamen uim intelligendi ueritatem prebere, set est a solo Deo; pro tanto [igitur] dicitur Deus interius docere, quia uim intelligendi in nobis causat, non ex hoc quod in cognitione cuiuslibet ueritatis nouum lumen infundat.*

<QVESTIO SECVNDA

VTRVM SINE GRATIA POSSIT HOMO ALIQVOD BONVM FACERE>

[A1-B1] Secundo queritur utrum sine gratia possit homo aliquod bonum facere. Et uidetur quod non, quia *cogitatio boni preedit operationem eiusdem*; set cogitare bonum non possumus sine gratia II C o r. 3: *Non sumus sufficientes cogitare aliquid a nobis quasi ex nobis, set sufficientia nostra ex Deo est*; ergo nec facere.

[A2-B2] Item I o h. 15: *Sine me nichil potestis facere*; set Deus habitat in nobis per gratiam; ergo sine gratia non possumus in opus | *M259ra*
10 bonum.

[A3-B3] In contrarium est quia, sicut se habet intellectus ad cognitionem ueri, sic uoluntas ad eius amorem et 「potentia operatiua」 ad eius executionem; set sine gratia potest intellectus cognoscere | uerum, ut statim dictum est supra; ergo et uoluntas appetere bonum et facere.

O20r

[A4-B4] Responso. Opus aliquod potest esse bonum dupliciter: uno modo bonitate moris, que est ex conformitate ad rectam rationem, ut patebit infra; alio modo bonitate meritoria. Primo modo *potest homo sine gratia* facere bonum opus, quia ubi sunt principia sufficientia alicuius operationis, ibi potest esse et illa operatio; set in homine absque gratia sunt sufficientia principia bone operationis moralis; quare etc.

Minor probatur, quia recta ratio agibilium et uoluntas per eam *recta* sufficiunt ad bonam operationem moralem. Hec autem sunt in homine sine gratia.

De operatione autem meritoria dicendum quod in tale opus non potest homo sine gratia, quia omne meritum uite eterne | uel est de condigno uel de congruo. Set meritum de condigno innititur ualori operis, qui est ex gratia habituali, meritum uero de congruo innititur liberalitati diuine, que gratia dicitur secundum unam acceptionem gratie, ut dictum fuit supra dist. 26. Ergo nullum meritum nostrum,

F122vb

25

30

neque de condigno neque de congruo, potest esse sine gratia altero duorum modorum accepta. Et in hoc errauit PELAGIVS dicens liberum arbitrium sufficere ad merendum sine gratia, quod non est uerum, quamuis per se sufficiat ad *eliciendum* opus morale bonum ex genere
 35 fine et circumstantiis. Per hoc autem quod dicitur 'per se' non excluditur generalis influentia Dei qua principia rerum in esse conseruat, sine qua nichil esset aut fieret. Et sic intelligitur illud Ioh. 15: *Sine me nichil potestis facere*, et 「illud II」 *Ad* Cor. 3: *Non sumus sufficientes | cogitare* etc., uel intelligitur de cogitatione eorum que ad fidem
 40 pertinent, ad que, etsi possumus attingere | sine quocumque | dono *M259rb* habituali, non tamen sufficienter, quia non faciliter *uel* firmiter, ut *Z82ra* *patet* supra immediate.

[A5-B5] Per hoc patet 「responsio」 ad argumenta in contrarium.

<QUESTIO TERTIA
VTRVM SINE GRATIA POSSIMVS VITARE
QVODCVMQVE PECCATVM MORTALE>

020v [A1-B1] Tertio queritur utrum sine gratia possimus vitare quodcum-
que peccatum mortale. Et uidetur quod non, quia a potentia def- 5
fectuosa non potest exire nisi actus deffectuosus (*habens enim pedem
claudum non potest incedere nisi claudicando*); set uoluntas sine gratia
est deffectuosa; ergo omnis eius actus est deffectuosus; set actus deffec-
tuosus, si sit uoluntarius, est peccatum; ergo etc.

[A2-B2] Item *mors ex peccato consecuta est, ut dicitur Ro m. 5; ergo* 10
*ubi est necessitas moriendi, ibi *necessitas est* peccandi; set in statu post
peccatum est necessitas moriendi; ergo etc.*

[A3-B3] Contra. *Nullus peccat in eo quod uitare non potest; si ergo*
Mu144rb *existens in peccato non potest* [peccata] *uitare, ergo peccando | non peccat,*
quod est impossibile. 15

[A4-B4] Responsio. *De homine possumus loqui dupliciter: uno modo
secundum statum nature integre, in quo potuit carere gratia et culpa; alio
modo secundum statum nature corrupte, pro quo necesse est hominem
carentem gratia esse in peccato mortali. In primo statu potuit homo
sine gratia uitare quodcumque peccatum mortale. Quod patet, quia* 20

omnis natura in sua integritate potest in actu suo, cuius habet plenum dominium, non exorbitare; set actus deliberatiuus, in quo solo potest peccatum mortale consistere, est plene in dominio hominis; ergo in statu nature integre potuit homo circa hunc actum non exorbitare, et
 25 ita non peccare mortaliter.

[A5-B5] In statu autem nature corrupte, scilicet post peccatum primorum parentum, in quo necesse est esse in gratia uel in peccato mortali, distinguendum est, quia 'hominem existentem sine gratia et in peccato mortali posse uitare quodcumque peccatum mortale' | potest
 30 intelligi dupliciter: uel de peccato commisso satisfaciendo uel cauendo ab omni peccato committendo. Primo modo non potest homo sine gratia | uitare | peccatum, quia non potest satisfacere de | peccato
 commisso sine gratia, quia, *cum peccatum transeat actu et maneat reatu,* *M259va*
non est idem resurgere a peccato et cessare ab actu peccandi; set re- *V196va*
 35 *surgere a peccato est reparari ad ea que homo per peccatum amisit et*
 expediti ab eis que ex peccato incurrit. Set homo per peccatum | mor- *F123ra*
 tale amittit acceptationem operum suorum a Deo, que ante peccatum acceptabantur ut remunerabilia uita eterna; ad que reparari non potest nisi per gratiam, per quam opera nostra acceptantur tamquam
 40 meritoria modo quo dictum * supra. Incurrit etiam homo per peccatum mortale reatum pene eterne, a quo, cum sit infinitus, nisi per gratiam, hoc est per gratuitam Dei condonationem, absolui non

potest, secundum quod Ps. dicit ex persona peccatoris: *Non dabit Deo placationem suam et pretium redemptionis anime sue et laborabit in eternum et uiuet adhuc in finem.* Propter quod peccatum iam commissum non potest homo uitare sine gratia. Et in hoc concordant omnes DOCTORES, licet olim circa hoc errauerit PELAGIVS *extimans hominem propriis operibus sine gratia posse se a peccatis commissis satisfaciendo absoluere.*

[A6-B6] Si autem loquamur de peccato committendo utrum sine gratia possit quodcumque uitari, | distinguendum est, quia homo sine |
N101vb gratia aut est in peccato secundum actum, puta quia uult furari uel adul-
A72va terari, aut solum secundum reatum, puta quia peccauit, set non manet actu in uoluntate peccandi uel forte non cogitat *aut* non recolit.

Si secundum actum, aut secundum actum cogitationis et uoluntatis aut secundum actum solius cogitationis. | *deest* 33

Si primo modo, sic dicendum *est* quod homo existens in peccato secundum actum non potest diu manere quin cadat in aliud peccatum mortale. Cuius ratio est quia, sicut se habent principia in speculabilibus, sic fines in operabilibus uel appetibilibus, | ut patet ex I I P h i s i -
M259vb bus, sic fines in operabilibus uel appetibilibus, | ut patet ex I I P h i s i -
O21v c o r u m ; set intellectus assentiens principiis speculabilibus necessario assentit conclusionibus habentibus cum eis | claram et necessariam colligantiam; ergo similiter uoluntas assentiens alicui fini necessario

assentit hiis que habent claram et necessariam colligantiam cum illo
 65 fine. Propter quod ille qui uult adulterari et in hoc perseuerat, si non
 possit ad hoc attingere nisi furando quod det adultere, necessario ex
 adulterari incidit in uelle furari. Et similiter est in multis aliis pecca-
 tis. Et sic loquitur beatus AVGVSTINVS lib. De uera religione,
 quod superbus necesse habet alii inuidere, quod non est intelligendum
 70 de necessitate | absoluta, set conditionata, que est ex fine. Dum enim *Z82rb*
 superbus fini suo inherere uult, qui est querere propriam excellentiam,
 necesse est ut inuideat alterius excellentie, que proprie excellentie dero-
 gat. Et ita homo existens in peccato secundum actum non potest diu
 uitare quin cadat in aliud peccatum.

75 [A7] Si uero maneat in peccato secundum actum solius co-
 gitationis, utpote quia recolit de peccato commisso et ibi stat
 absque complacentia uel displicentia, sic est adhuc distinguen-
 dum, quia quedam peccata mortalia sunt contra precepta iu-
 ris naturalis, alia uero sunt contra precepta <iuris> diuini et
 80 supernaturalis. Dicendum ergo quod peccata que sunt contra
 precepta iuris naturalis possunt uitari ab existente in peccato
 mortali modo predicto, set non illa que sunt contra precepta
 iuris supernaturalis.

Primum patet primo de peccatis que sunt contra precepta ne-
 85 gatiua sic: uoluntas ex uno non necessitatur ad uolendum aliud,
 nisi ponat actum suum circa utrumque aliquialiter eligendo uel
 refutando, sicut intellectus non necessitatur ad assentiendum

deest B

uni propter aliud, nisi ponat actum suum super utrumque affirmando uel negando; set uoluntas hominis manentis in peccato commisso secundum actum solius cogitationis nullo modo assentit peccato commisso; ergo ex hoc non necessitatur ad uolendum aliquid quod sit per preceptum negatiuum prohibitum. De peccatis uero que sunt contra precepta affirmatiua patet idem, quia, si homo existens in predicto statu non posset implere preceptum, hoc non esset, nisi quia non sufficeret facere quod precipitur, nisi fieret cum gratia. Constat enim quod actus qui precipitur quoad essentiam potest impleri sine gratia. Patebit etiam in sequente quod ad faciendum ipsum ne cadat sub precepto non requiritur gratia; ergo etc.

D115va | Secundum patet, scilicet quod talis non potest uitare peccata que sunt contra precepta iuris supernaturalis, sicut sunt de suscipiendis sacramentis Ecclesie que respiciunt totam communitatem, ut penitentia, eucharistia, ad que tenetur homo in statu uie, nisi casus necessitatis excludat. Quod probatur sic: homo recolens de peccato mortali commisso de quo non penituit non potest uitare quin de nouo peccet mortaliter occurrente tempore quo implendum est preceptum, quod non potest omitti sine peccato mortali nec impleri sine gratia absque noua culpa; set supradicta precepta sunt huiusmodi; ergo imminente tempore implendi ea, scilicet imminente periculo mortis, necesse est uel de peccato commisso penitere uel nouam culpam incurrere.

V196vb [A8-B7] Si autem homo sit in peccato solum secundum reatum,

deest 38

90

95

100

105

110

sic dicunt QUIDAM quod, *antequam hominis ratio in qua est peccatum*
mortale reparetur per gratiam iustificantem, potest singula peccata morta-
 115 *lia uitare et secundum aliquod tempus, set non diu.* Quod sic probant:
Sicut rationi debet subdi inferior appetitus, ita ratio debet subdi Deo et in
ipso finem constituere; * sicut per iudicium rationis debent regulari motus
inferioris appetitus, ita per finem constitutum in Deo debent regulari
 120 *omnes actus humani.* Set in *appetitu inferiori non totaliter subiecto ra-*
tioni necesse est motus inordinatos contingere. Ergo similiter *in ra-*
tione hominis non existente subiecta Deo necesse est *ut contingant multe*
inordinationes. Cum enim homo non habet cor suum firmatum in Deo,
ut pro nullo bono consequendo uel malo uitando uellet 「ab eo」 *separa-*
 125 *a Deo contempnendo precepta ipsius et peccando mortaliter.* Et ideo
 sicut homo | in gratia constitutus, in quo tamen appetitus inferior non O22r
 plene subditur rationi, potest uitare singula peccata uenialia et etiam
 omnia simul per aliquod tempus, set | non diu, sic uoluntas hominis F123rb
 sine gratia potest uitare singula peccata mortalia et omnia simul ad
 130 tempus, set non diu.

[A9] Set istud non uidetur. Primo, quia secundum OMNES in statu nature integre homo poterat omne peccatum mortale uitare. Que autem pertinent ad naturam per peccatum non amittuntur, licet forteabilitas minuatur. Et ideo libera electio boni et fuga mali, que ad naturam liberi arbitrii pertinent, nullo modo per peccatum subtrahuntur.

Simile etiam quod adducitur de peccato ueniali non ualet. Est enim duplex genus peccati uenialis. Est enim quoddam ueniale ex genere, ut est mendacium iocosum dictum ex deliberatione uel uerbum otiosum. Aliud est peccatum ueniale propter imperfectionem actus, sicut subiti motus sensualitatis respectu eorum que ex genere sunt peccata mortalia. Licet autem non possimus uitare omnia peccata uenialia secundo modo dicta, quia ratio non semper potest esse peruigil ad reprimendum omnes tales motus, immo dum unus reprimitur, alter subito insurgit, nichilominus tamen omnia peccata uenialia ex genere que fiunt ex deliberatione possumus uitare, et per eandem rationem omnia mortalia que non nisi ex deliberatione fiunt. Eorum autem que sequuntur deliberationem habemus semper plenum dominium. Ideo non est simile quod pro simili inducitur nisi quoad hoc quod, sicut circa appetitum sensitium contingunt multe inordinationes ineuitabiles quantum ad primos motus et subitos, propter hoc quod non perfecte subicitur rationi, sic circa rationem respectu eorum que sunt ad finem contingunt multe inordinationes subite et ineuitabiles, propter hoc quod motus uoluntatis in ea que sunt ad finem non plene subicitur deliberationi rationis que est ex fine; set in talibus deordinationibus non potest esse peccatum mortale, et ideo non est ad propositum.

deest 93

135

140

145

150

155

[A10-B8] *Dicunt ergo ALII* quod sine gratia potest homo uitare
 160 omnia peccata mortalia, licet sit ualde difficile. Cuius ratio est quia, si
 homo sine | gratia non posset uitare omne peccatum mortale, hoc esset *Mu144va*
 uel propter carentiam gratie uel propter inclinationem derelictam ex
 peccato precedente. Non propter carentiam gratie, tum quia in statu
 nature integre hoc poterat sine gratia, ut dictum est; tum quia non
 165 plus tollit priuatio quam ponat habitus; set per gratiam non ponitur
 in anima nisi efficacia ad merendum, supponit autem libertatem in
 uoluntate ad bonum uel malum eligendum uel fugiendum; ergo per
 carentiam gratie hec libertas totaliter relinquitur, set efficacia merendi
 tollitur.

170 Item nec propter inclinationem | derelictam ex peccato precedente, *N102ra*
 quia inclinatio derelicta ex bono actu non necessitat uoluntatem quin
 libere possit a bono deuiare; ergo nec inclinatio derelicta ex malo actu
 necessitat eam quin libere possit malum uitare.

Item dispositio derelicta ex aliquo | actu solum inclinatur per se ad *D115vb*
 175 similem actum et ita peccans semper necessitaretur ad *postea commit-
 tendum* simile peccatum, quod non uidemus.

deest ¶

180 [B9] Secundum opinionem hanc respondetur ad rationes
 prime opinionis, quia simile quod adducitur de peccato ueniali
 non ualet. Est enim duplex genus peccati uenialis. Est enim
 quoddam ueniale ex genere, ut est mendacium iocose dictum ex
 deliberatione uel uerbum otiosum. Aliud est peccatum ueniale
 propter imperfectionem actus, sicut sunt subiti motus sensua-

deest ¶*O22v**M260va*

litatis respectu eorum que | ex genere sunt peccata mortalia.
 Licet autem non possumus uitare omnia peccata uenialia se-
 cundo modo dicta, quia ratio non potest semper esse peruigil 185
 ad reprimendum omnes tales motus, immo dum unus reprimi-
 tur, alter subito insurgit, nichilominus tamen omnia | peccata
 uenialia ex genere que fiunt ex deliberatione possumus uitare,
 et per eandem rationem omnia mortalia que non nisi ex de-
 liberatione fiunt. Eorum autem que sequuntur deliberationem 190
 habemus semper plenum dominium. Ideo non est simile quod
 pro simili inducitur nisi quoad hoc quod, sicut circa appetitum
 sensitium contingunt multe inordinationes ineuitabiles quan-
 tum ad primos motus et subitos, propter hoc quod non perfecte
 subicitur rationi, sic circa rationem respectu eorum que sunt ad 195
 finem contingunt multe inordinationes subite et ineuitabiles,
 propter hoc quod motus uoluntatis in ea que sunt ad finem non
 plene subicitur deliberationi rationis, que est ex fine; set in tali-
 bus deordinationibus non potest esse peccatum mortale; ideo
 non est ad propositum. 200

Z82va

[B10] Hiis tamen non obstantibus dicendum est quod
 utraque precedentium opinionum habet in aliquo ueritatem.
 Et ad hoc uidendum distinguendum est de peccatis mortalibus,
 quia quedam sunt contra precepta | iuris naturalis, quedam uero
 sunt contra precepta iuris diuini et supernaturalis. Dicendum 205
 ergo quod peccata que sunt contra precepta iuris naturalis tan-
 tum, possunt uitari ab homine existente in peccato predicto
 modo, scilicet secundum reatum solum, set non illa que sunt

deest ¶

210

contra precepta iuris supernaturalis. Primum patet ut prius, quia, si talia peccata non possent uitari sine gratia, hoc esset uel propter defectum gratie uel ratione peccati precedentis. Non propter primum, quia talis defectus fuisset in statu innocentie, in quo omnia talia peccata poterant uitari | et faciliter. Nec ratione peccati precedentis, quia uoluntas ex uno non necessitatur

F123va

215

ad uolendum aliud, nisi ponat | actum suum circa utrumque aliquid eligendo uel refutando, sicut intellectus non necessitatur ad assentiendum uni propter | alterum, nisi ponat actum suum circa utrumque affirmando et negando; set uoluntas hominis existentis in peccato solum secundum reatum nullum actum habet circa illud peccatum, quia, si aliquem actum uolendi haberet circa illud complacendo sibi | in peccatum commissum, iam esset in peccato secundum actum et non solum secundum reatum; ergo ex solo reatu unius peccati nullus necessitatur ad aliud committendum; quare etc.

*O23r**A72vb*

220

Item bonitas moralis non stat cum peccato quod est contra dictamen iuris naturalis; set homo sine gratia potest in omne opus bonum bonitate morali que est ex obiecto, fine et circumstantiis, ut dictum fuit in precedente questione; | ergo quilibet potest sine gratia uitare quodcumque peccatum quod est contra dictamen solius iuris naturalis.

M260vb

225

Secundum patet, scilicet quod sine gratia non potest homo uitare peccata omnia que sunt contra precepta iuris supernaturalis, ut sunt precepta de suscipiendis sacramentis Ecclesie, puta

N102b

230

deest ¶

eucharistie etc., quia ad talia suscipienda tenetur homo in statu uie, nisi casus necessitatis excludat; excluso ergo casu necessitatis 235 et habita copia conferentis aut suscipiuntur aut non. Si non, committitur peccatum nouum ex contemptu sacramentorum. Si suscipiuntur, item committitur peccatum, si suscipiens non sit in gratia. Ergo talia peccata non possunt uitari ab eo qui manet in peccato secundum reatum. 240

[A11] Set nec istud uidetur generaliter uerum, quia imminente morte et habita copia sacerdotis, cuius est ministrare sacramentum eucharistie, aut talis suscipit ipsum aut contempnit, quia non suscipere in tali casu est contempnere. Si contempnit, peccat mortaliter; si non contempnit, set suscipit, aut preuia exanimatione conscientie aut non. Si preuia, aut 245
O23v uenit in notitiam peccati commissi, et tunc tenetur penitere, uel peccat mortaliter siue communicando siue abstinendo. Si autem penitet, iam non perseuerat in peccato. Si uero non uenit in notitiam peccati et nichilominus conscientiam sufficienter discus-

[B11] Et si dicatur quod immo, quia suscipiens talia sacramenta forte non recolit de peccato et ita non debet sibi imputari ad culpam quod in tali peccato 245 suscipit eucharistiam, non ualet, quia quod iste non recolat de peccato commisso, aut hoc est, quia conscientiam suam diligenter non discussit, aut dato quod dis- 250 cusserit, tamen in notitiam eius non deuenit. | Si primo modo, sic non excusatur a peccato, quia uoluntaria omissio circumstantie que requiritur ad actum non 255 excusat; set discussio conscientie in suscipiente sacramentum eucharistie est circumstantia que ad hoc factum requiritur, iuxta illud quod dicit APOSTOLVS C o r. 260

sit, remittitur ei ex generali con-
 tritione, sine qua non est discussio
 conscientie, et uirtute sacramen-
 ti. Vnde AVGVSTINVS in quo-
 265 dam sermone dicit quod corpus
 Christi, dum manducatur, mor-
 tuos uiuificat. Si uero non discus-
 sit conscientiam suam et ob hoc
 non uenit in notitiam peccati
 270 prius commissi, peccat mortali-
 ter | siue non accedendo, ut con-
 tempnens, siue accedendo, quia
 uoluntaria omissio circumstantie
 que requiritur <ad actum> non
 275 excusat; set discussio conscien-
 tie in suscipiente sacramentum
 eucharistie est circumstantia que
 ad hoc factum requiritur, iuxta
 illud quod dicit APOSTOLVS I Ad
 280 CoR. 11: *Probet autem se ipsum*
homo etc.; ergo eius omissio non
 excusat quin peccet tamquam re-
 cipiens in mortali.

Videtur ergo dicendum quod
 285 existens in peccato mortali
 quoad solum reatum non possit

11: *Probet autem se ipsum homo*
 etc.; ergo eius omissio non excu-
 sat quin peccet, sicut recipiens in
 mortali. Si secundo modo, scili-
 cet si conscientiam suam suffi-
 cienter discussit et nichilominus
 in notitiam peccati non deuenit,
 remittitur ei ex generali contri-
 tione, sine qua non est sufficiens
 discussio conscientie. Et sic iam
 non est in | peccato. Propter *V197ra*
 quod non habet locum questio *Mu144vb*
 in hoc casu.

Patet ergo quod existens in *M261ra*
 peccato mortali quoad solum
 reatum non potest uitare

uitare quocumque casu contingente peccatum mortale quod est contra preceptum iuris diuini, licet possit uitare omne peccatum mortale quod est contra precepta iuris naturalis, sicut dictum fuit prius in alio articulo.

quocumque casu contingente omne peccatum quod est contra preceptum iuris supernaturalis.

290

[A12-B12] Ad primum argumentum dicendum quod a potentia in quantum deffectuosa non egreditur nisi actus deffectuosus, et ideo a uoluntate actu adherente malo fini et ex illo aliquid aliud eligente non potest egredi nisi actus malus. Et sic dictum est quod uoluntas perseuerans in peccato secundum actum non potest diu uitare quin cadat in aliud peccatum, tamen nichil prohibet uoluntatem que est in peccato solum secundum reatum eligere opus bonum et uitare quodcumque malum committendum, quia hoc non procedit ab ipsa | in quantum deffectuosa, set in quantum innititur rationi, cuius rectitudinem reatus peccati non tollit.

F123vb

300

[A13-B13] Ad secundum dicendum quod eque necessarium est existentem in gratia mori sicut existentem in peccato, unde necessitas moriendi *consecuta est ex peccato originali*, quod omnes contrahunt per originem et non ex peccato actuali quod committunt.

305

<QVESTIO QVARTA

VTRVM SINE GRATIA POSSIT QVIS IMPLERE DIVINA PRECEPTA>

[A1-B1] Quarto queritur utrum sine gratia possit quis implere diuina precepta. Et uidetur quod non, quia *nullus | dampnatur nisi pro peccato* ^{O24r}
 5 *omissionis uel commissionis; set qui precepta legis implet nichil omittit,*
 qui autem omne malum uitat nichil committit; *si ergo sine gratia possit*
homo precepta legis implere, cum sine gratia possit peccatum uitare, ut
 statim ostensum est, tunc *sine gratia posset homo uitare dampnationem;*
set qui non dampnatur est in gloria; ergo homo non habens gratiam
 10 posset esse in gloria.

[A2-B2] Item *AVGVSTINVS lib. De heresibus dicit hoc pertinere*
ad heresim Pelagianorum, ut credant sine gratia hominem posse facere
omnia diuina mandata.

[A3-B3] In contrarium arguitur quia *illud quod homo naturaliter* ^{N102va}
 15 *facit potest per se ipsum facere sine gratia; set gentes que legem non habent,*
naturaliter que legis sunt faciunt, ut dicitur *Ad* Ro m . 2 ; ergo pre-
 cepta legis sine gratia impleri possunt.

[A4-B4] Responsio. In omni precepto sunt duo consideranda: ma-
*M261rb*teria precepti et finis. Materia precepti cadit sub obligatione: | est enim
 illud quod precipitur. Finis autem precepti cadit sub intentione, non 20
 autem sub obligatione: non enim precipitur, set intendit precipiens ut
 mediante precepto ad illud perueniatur. Verbi gratia: legislator preci-
 pit non percutere ciuem intendens per hoc inter ciues fouere amicitiam;
 si quis igitur conciuem non percutit nec tamen conciuem diligit, talis
 implet preceptum legis quoad precepti obligationem, unde penam le- 25
 gis non meretur ut legis transgressor, nichilominus ad finem intentum
 a legislatore non attingit. Similiter in preceptis diuinis aliud est quod
 precipitur tamquam materia precepti cadens sub obligatione, aliud
 uero quod finaliter intenditur. Quod enim precipitur est actus uirtutis
D116ra quoad substantiam actus solum, ut honorare | parentes, credere unum 30
O24v Deum et similia. Quod autem | intenditur, 「set」 non precipitur, est ut
 homines per talia opera sic disponantur quod opera eorum acceptentur
 ut remunerabilia uita eterna. Quod patet, quia, sicut per precepta affir-
 matiua precipitur actus uirtuosus, ita per precepta negatiua prohibetur
 actus uitiosus, et sicut fit transgressio precepti affirmatiui per peccatum 35
 omissionis, sic fit transgressio precepti negatiui per peccatum commis-

- sionis. Set constat quod per preceptum negatiuum prohibetur actus uitiosus quantum ad substantiam actus et non quantum ad modum, et fit transgressio | eius per exercitium actus prohibiti ratione actus et non *A73ra*
- 40 ratione modi. Verbi gratia: incontinens et intemperatus peccant contra *hoc* preceptum: *Non mechaberis*; ergo peccant secundum aliquid commune eis; set modus actus non est eis communis, cum intemperatus peccet ex habitu tamquam uitiosus, incontinens autem non, set uictus passione; ergo ratione actus fit transgressio et non ratione modi.
- 45 Quare similiter per precepta affirmatiua precipitur actus et non modus, nec fit transgressio eorum per omissionem modi, nisi omittatur substantia actus. Propter quod honorans parentes, licet | non sit in gratia, *F124ra* non peccat omitendo preceptum, licet non *peruenerit* ad finem a legislatore intentum.
- 50 Ex hoc patet quod sine gratia que sit donum habituale gratum faciens et sine gratia que est specialis acceptatio diuina potest homo implere diuina precepta iuris naturalis, non autem illa que sunt iuris supernaturalis de sacramentis gratie. Primum patet, quia quelibet potentia potest in actum sibi proportionatum | quantum ad substantiam *V197rb*
- 55 actus sine additione cuiuscumque alterius: potentia enim est qua possumus, ut dicitur II *Ethicorum*; set sub precepto iuris naturalis

cadunt actus solum quantum ad substantiam actuum, actus dico quorum potentie sunt in nobis; ergo sine gratia et quocumque alio habitu
O25r possumus implere ea que sub precepto cadunt. | Secundum patet, quia, ubi habere gratiam cadit sub precepto ut materia precepti, ibi *non 60 potest preceptum* sine gratia impleri; set sic est in susceptione sacramentorum; ergo etc.

[A5-B5] Ad primum argumentum dicendum quod absque peccato omissionis et commissionis dampnaretur homo pro solo peccato originali, nisi per | gratiam liberaretur, quam adeptam non amittit nisi per 65 peccatum omissionis uel commissionis, et ita numquam potest homo dampnari nisi pro culpa nec esse in gloria nisi preuia gratia qualitercumque dicta.

[A6-B6] Ad secundum argumentum dicendum quod AVGVSTINVS loquitur de impletione mandatorum cum peruentione ad finem a le- 70 gislatore intentum. Illo enim modo sine gratia impleri non possunt.

<QVESTIO QVINTA

VTRVM SINE ALIQVO DONO SVPERNATVRALI
AC SPECIALI MOTIONE SPIRITVS SANCTI HOMO POSSIT SE
AD GRATIAM PREPARARE>

5 [A1-B1] Quinto queritur utrum sine aliquo dono supernaturali ac *Mu145ra*
speciali motione Spiritus Sancti homo possit se ad gratiam preparare.
Et uidetur quod non, quia deterior est mors spiritualis quam corpo-
ralis; set homo mortuus corporaliter non potest se preparare ad uitam
corporalem recuperandam; ergo nec mortuus spiritualiter per culpam
10 potest se preparare ad spiritualem uitam, que est per gratiam.

[A2-B2] Item I o h . 6 *dicit*: *Nemo potest uenire ad me nisi Pater,
qui misit me, traxerit eum; si autem homo se ipsum preparare posset, non
oporteret quod ab alio traheretur; |* quare etc. *Z83ra*

[A3-B3] Contra. P r o u . 12 dicitur: *Hominis est | animum prepa- M261vb*
15 *rare; set illud dicitur esse hominis quod per se ipsum potest; ergo uidetur
quod homo per se ipsum possit se ad gratiam preparare.*

[A4-B4] Responsio. Quod homo possit se preparare ad gratiam sine
novo dono habituali sibi diuinitus infuso OMNES concedunt et merito,
quia, si homo indigeret tali dono ad preparandum se ad gratiam, per
20 eandem rationem indigeret quodam alio dono ad preparandum se ad

iam dictum donum; nullum enim donum supernaturale datur nisi
 025v preparatis | in habentibus usum liberi arbitrii, alioquin daretur om-
 nibus, quod non est uerum. Hoc autem posito procederetur in infini-
 tum, cum non sit maior ratio sistendi in uno quam in *altero*. Ergo
 preparatio ad gratiam non requirit aliquod habituale donum, et hoc 25
 OMNES concedunt.

[A5-B5] Vtrum autem preparatio ad gratiam requirat speciale
 adiutorium Dei animum mouentis et inspirantis bonum propositum,
 dicunt QUIDAM quod sic, quia *ordo finium est secundum ordinem agen-*
tium. Semper enim supremum agens mouet ad ulteriorem finem, in- 30
 ferius autem agens ad finem sub fine, *sicut animus militis conuertitur*
ad querendum uictoriam ex motione ducis exercitus, ad sequendum autem
 D116rb speciale | *uexillum ex motione tribuni*; set supremum quod possit esse in
 anima pro statu presentis uite est quod uniatur Deo per gratiam; ergo
 ad hoc necessaria est specialis motio Dei tamquam supremi agentis. 35

[A6-B7] *Set istud non uidetur*, quia, licet supremo agenti conue-
 niat ad ultimum finem perducere, nichil tamen prohibet infimum agens
 ad ultimum finem disponere, sicut uidemus in generatione hominis,
 A73rb in qua, licet Deus introducat | formam ultimam, natura tamen ex pro-
 pria uirtute disponit materiam. Similiter licet ad consecutionem gratie 40
 requiratur specialis motio Dei gratiam infundentis, si tamen gratia sit

habituale donum, tamen ad eam potest se homo disponere *pure*, ut uidetur, per liberum arbitrium absque tali *speciali* motione.

[A7-B6] *Ideo uidetur aliter esse dicendum* | quod, si speciale adiu- *F124rb*
 45 torium uocetur immediata motio uoluntatis a Deo, sine tali potest
 homo se preparare ad gratiam, quia illud bonum quod habet ad gra-
 tiam immediatum ordinem uidetur esse preparatorium ad ipsam; set
 bonum morale est huiusmodi; cum ergo in tale bonum possit homo
 sine immediata motione uoluntatis a Deo, patet quod absque tali adiu-
 50 torio potest se homo ad gratiam preparare. Si autem speciale adiutorium
 uocetur specialis prouidentia quam Deus habet de hiis qui hereditatem
 capiunt salutis, sic predestinati cadentes *a gratia quandoque* per cul-
 pam non possunt | se ad gratiam preparare sine speciali *Dei adiuto- *M262ra*
 rio*, quia, sicut sub ordine generalis prouidentie, quam Deus habet de
 55 rebus, cadit quidquid rem in finem promouet, sic sub ordine specialis
 prouidentie quam habet de electis cadit quidquid eos promouet ad sa-
 lutem, | siue sit exterior admonitio hominis siue egritudo corporis uel *O26r*
 quidquid aliud uoluntatem excitat ad bonum: et si hoc uocetur gratia,
 sine | tali gratia non potest *homo se* ad gratiam preparare. *N103ra*

60 [A8-B8] Ad primum argumentum dicendum quod mors spiritua-
 lis peior est quam corporalis quoad actum quem priuat, set melior est
 quoad aptitudinem quam in subiecto relinquit, ratione cuius potest

homo se disponere ad recuperandum uitam gratie, non autem nature.

V197va [A9-B9] Ad secundum dicendum quod nullus uenit | usque ad
Deum nisi per gratiam quam solus Deus infundit, si sit habituale do- 65
num: tamen homo potest ad Deum tendere preparando se ipsum abs-
que alio speciali adiutorio quam quod dictum est.

<DISTINCTIO VIGESIMA NONA

QVESTIO PRIMA

VTRVM IN STATV INNOCENTIE HOMO INDIGVERIT GRATIA>

[A1-B1] *Post hec considerandum est* etc. Hic primo queritur utrum *in
5 statu innocentie homo* indiguerit gratia. Et uidetur quod non, quia
pena non precedit culpam; set carentia uisionis diuine est quedam pena;
ergo hanc non incurrisset homo in statu innocentie dato quod gratiam
non habuisset.

[A2-B2] In contrarium est quod dicitur R o m . 6: *Gratia Dei uita*
10 *eterna*; ergo in quolibet statu ad consequendam uitam eternam neces-
saria est gratia.

[A3-B3] Responso. Dicendum | quod in primo statu non | indiguit *M262rb*
homo necessario gratia, ut nunc de gratia loquimur, ad conseruandum *O26v*
statum innocentie, indiguit tamen ea ad meritum uite eterne. Primum
15 patet, quia status innocentie non amittitur nisi per culpam; set illam
poterat homo uitare sine gratia, ut dictum est supra 28 dist.; quare
etc. Secundum [patet sic]: omne meritum uel est de condigno uel de

Z83rb congruo; set ad meritum de condigno | requiritur gratia habitualis, ad meritum autem de congruo requiritur gratia que est acceptatio diuina, ut ostensum fuit supra dist. 26; ergo etc. 20

Item 「ad」 illud ad quod aliquis non potest peruenire ex natura sua oportet quod perueniat ex alterius gratia uel dono gratuito, quod idem est; set ad uisionem diuine essentie, in qua consistit uita eterna, homo non potest peruenire ex propriis naturalibus; ergo oportet quod ad hoc

Mu145rb perueniat ex | alterius dono seu gratia. 25

F124va [A4-B4] Ad argumentum in contrarium dicendum quod *carentia uisionis diuine potest intelligi dupliciter: uno modo negatiue, et sic non est proprie pena, set deffectus totam naturam creatam consequens: nulla enim natura creata ex se sufficiens est ad uisionem diuinam qualem expectamus, et sic carentia uisionis diuine fuisset in homine ante peccatum,* 30

D116va *si gratiam non habuisset. Alio modo potest | sumi priuatiue, ut intelligatur quedam obnoxietas ad carentiam uisionis diuine, et sic est pena, nec fuisset in homine ante peccatum.*

<QVESTIO SECVNDA
VTRVM HOMO IN STATV INNOCENTIE
HABVISSET OMNES VIRTVTES>

[A1-B1] Postea queritur utrum homo in statu innocentie habuisset
5 omnes uirtutes. Et uidetur quod sic, quia *uirtus est dispositio perfecti ad optimum*, ut dicitur VII P h i s i c o r u m ; set in statu innocentie homo fuisset maxime perfectus; ergo habuisset omnes uirtutes.

[A2-B2] Item nullus ex culpa sua debet reportare commodum; si ergo homo in statu innocentie caruisset uirtutibus, cum post peccatum
10 | perficiatur per eas, tunc homo ex peccato commodum reportasset, | *N103rb*
quod est inconueniens. *M262va*

[A3-B3] In contrarium est quia *quedam uirtutes habent pro materia passiones respicientes malum, ut fortitudo, que est circa timores; set huiusmodi passiones non fuissent in statu innocentie; ergo nec tales uirtutes.* *O27r*
15

[A4-B4] Responso. Virtutum quedam sunt theologice, quedam intellectuales, quedam uero morales. De theologicis dicendum quod fuissent in statu innocentie. Cuius probatio est quia respectu actus in quem *potentia non per se potest* uel non prompte et faciliter oportet
20 in potentia ponere habitum eleuantem uel tollentem difficultatem; set intellectus humanus et uoluntas non possunt per se in cognitionem articulorum et in spem futurorum bonorum uel non prompte et faciliter, ut patuit in precedente dist. art. 1; ergo respectu talium actuum

oportet ponere in nobis aliquem habitum eleuantem potentias uel tol-
lentem difficultatem. 25

Si uero loquamur de uirtutibus intellectualibus, sic dicendum [est,] quod fuissent in statu innocentie, quia illud quod ex puris naturalibus potest acquiri et quod *melius est simpliciter esse quam non esse*, illud fuisset in statu innocentie, in quo nullum bonum deerat quod bona uoluntas posset adipisci, ut dicit AVGVSTINVS XIV De ciuitate Dei; set uirtutes intellectuales sunt huiusmodi; ergo etc. 30

[A5-B5] De uirtutibus autem moralibus sciendum quod quedam sunt circa operationes, ut iustitia [et] liberalitas et huiusmodi, quedam autem circa passiones moderandas. De primis dicendum quod fuissent in statu innocentie per eandem rationem que dicta est de uirtutibus intellectualibus, quia simpliciter melius est tales habere quam eis carere, nec excedunt facultatem nature quin ex principiis naturalibus possint acquiri. Virtutes autem morales que sunt circa passiones ponentes in eis medium et moderantes eas inter excessum et defectum non fuissent in statu | innocentie nec fuissent necessarie *. Cuius ratio est quia re- 40 spectu illius actus non oportet ponere aliquem habitum respectu cuius potentia nullam habet indeterminationem *et* nullam patitur difficultatem; set in statu innocentie appetitus sensitiuus nullam habuisset indeterminationem, nullam habuisset difficultatem in appetendo se-

45 cundum rectam rationem, immo plene et prompte obediisset rationi:
 hoc enim habuit condicio illius | status; ergo in illo | statu non fuissent *F124vb*
 necessarie uirtutes que ordinantur ad moderantiam passionum, nisi *V197vb*
 forte dicatur quod huiusmodi uirtutes intrinsece pertinebant ad ra-
 tionem originalis iustitie, * et ita non fuissent acquisite, set innate, | *A73va*
 50 nec essent uirtutes morales, set naturales *.

[A6-B6] Et si diceret aliquis quod similiter in illo statu non patie-
 batur quis difficultatem in operibus que sunt ad alterum, ut sunt actus
 iustitie, dicendum quod uerum est, inerat tamen possibilis indetermi-
 natio, quia, licet haberet homo rectitudinem uoluntatis ad Deum et ad
 55 proximum, poterat tamen ab ea defficare, non autem a rectitudine ap-
 petitus sensitiui nisi precedente deffectu rectitudinis uoluntatis. Vnde
 possumus formare talem rationem: ubi est solum | unus modus ex *Z83va*
 natura determinatus nec est possibilis alius, ibi non est necessarius ali-
 quis habitus; set respectu passionum appetitus sensitiui fuit unus solus
 60 modus in statu innocentie ex natura determinatus – natura, dico, ut in-
 stituta fuit – nec fuit alius possibilis durante illo statu: non enim potuit
 ferri appetitus sensitiuus in suum obiectum nisi secundum dictamen | *M263ra*
 rationis; *ergo etc.* *N103va* «Maiores patet ex hiis que dicta fuerunt de habitu su-
 pra dist. 26. Minor similiter declarata fuit supra dist. 21, cum querere-
 65 tur utrum in statu innocentie potuerit homo primo peccare uenialiter.»
 Sequitur ergo quod nulla uirtus moralis circa passiones existens fuisset

D116vb in statu innocentie. Preter hoc autem | est specialis ratio de illis [□]quarum] obiecta omnino non fuissent, ut de fortitudine tangebatur in arguendo.

O28r [A7-B7] Ad primum argumentum dicendum quod in statu innocentie homo fuisset maxime perfectus etiam secundum appetitum 70

Mu145va sensitiuum magis | quam nunc, set illa perfectio fuisset innata et non acquisita. Vnde non fuisset habitus, ut nunc loquimur de habitu.

[A8-B8] Ad secundum dicendum quod homo ex peccato nullum *in* hoc reportat commodum, quia perfectionem quam nunc habet tractu temporis et cum difficultate acquirendo tunc habuisset a principio plenius et altiori modo. 75

<QVESTIO TERTIA

VTRVM IN STATV INNOCENTIE OPERA FVISSENT

MAGIS MERITORIA QVAM MODO>

[A1-B1] Deinde queritur utrum in statu innocentie opera fuissent magis meritoria quam modo. Et uidetur quod non, quia difficultas 5 operis facit ad augmentum meriti, unde *et* *uirtus est circa bonum et difficile*; set modo *difficilius est* bene operari quam prius; ergo etc.

[A2-B2] Item bonum additum bono totum facit melius; set nunc est meritum essenziale ex radice caritatis, cui additur meritum accidentale ex difficultate operis, et istud non fuisset innocentie; quare etc. 10

[A3-B3] In contrarium est quia quanto aliquid est purius, tanto est melius in illo genere; set in statu innocentie merita fuissent puriora, quia non fuissent permixta cum demeritis sicut modo; ergo etc.

[A4-B4] Responso. Comparatio meritorum, de qua nunc agitur, potest fieri uel secundum totum statum uel * singulares personas utriusque status. Si secundum totum statum, sic dico quod merita status innocentie et status moderni sunt equalia, | quia quantitas meriti innotescit ex quantitate premii; set premium saltem essenziale est idem et equale quod confertur pro meritis moderni status et quod collatum
 15
 20 fuisset pro meritis status innocentie, si durasset; ergo etc. *M263rb*

Minor probatur, quia premium quod reddetur pro meritis moderni status est quod erimus equales angelis Dei in gloria; tunc autem non fuisset premium maius, quia natura humana non est dignior angelica, nec minus, quia non esset ignobilior instituta | quam destituta; quare etc. *F125ra*

25 Si autem | in statu moderno ipse Christus includeretur, tunc merita status moderni excederent merita status innocentie: nullus enim in statu innocentie peruenisset ad equalitatem gratie et glorie Christi. *O28v*

[A5-B5] Quantum autem ad meritum accidentale quod est ex difficultate operis, sicut in martirio uel uirginitate, non est dubium quod
 30 merita moderna excedunt merita que tunc fuissent.

Si autem fiat comparatio meritorum personarum singularium status pristini et moderni, sic dicendum quod tantum possunt homines mereri nunc quantum tunc, set non ita faciliter. Quod patet, quia ubi nullum est retractiuum a bono, ibi uoluntas promptius et facilius fertur in bonum; set in statu innocentie nullum fuit retractiuum a bono, sicut modo est in nobis ex repugnantia carnis ad spiritum; ergo etc. 35

[A6-B6] Verumptamen quia eadem principia bone operationis, scilicet ratio et uoluntas, sunt in nobis que fuerunt in illo statu nec deest gratia seu acceptatio diuina bonis operibus nostris, sicut nec bonis operibus aliorum defuisset, manifestum est quod eque bene potest homo nunc operari sicut tunc, licet non eque faciliter; que difficultas aut non auget meritum, quia non est ex natura operis, set ex condicione operantis, uel, si auget, illud pertinet ad meritum accidentale, non essenziale. 40

N103vb [A7-B7] *Et* per hoc patet ad primum | argumentum.

M263va [A8-B8] Secundum etiam argumentum | solum probat quod merita status moderni excedunt merita status innocentie quoad merita accidentalialia. 45

V198ra Quod autem in contrarium dicitur quod merita nostra sunt permixta demeritis falsum est. Licet enim in nobis sint merita 「sicut」 et demerita, | non sunt tamen permixta, ut ex demeritis merita minuantur extensiue uel intensiue, licet fructus eorum impediatur usque ad solutionem reatus demeritorum. 50

<DISTINCTIO TRIGESIMA

QVESTIO PRIMA

VTRVM DEFFECTVS QVOS SENTIMVS IN NOBIS,
SCILICET MORS, FAMES, SITIS, EGRITVDINES ET HVIVSMODI,
5 INSINT NOBIS A NATVRA>

[A1-B1] *In superioribus* etc. Hic primo queritur utrum deffectus quos
sentimus in nobis, scilicet mors, fames, sitis, egritudines et huiusmodi,
insint nobis a natura uel sint pena | alicuius culpe. Et uidetur quod *O29r*
insint a natura, quia que sunt unius rationis causantur ex principiis
10 unius rationis; set mors et ceteri deffectus sunt unius rationis in nobis
et * brutis; ergo cum in brutis sint a natura et non *ex* culpa, uidetur
quod similiter sit in nobis.

[A2-B2] Item in demonibus naturalia remanserunt integra post
peccatum; ergo et in homine; cum igitur homo post peccatum | non *D117ra*
15 sit immortalis, patet quod immortalitas eius | non fuit nature, set gra- *Z83vb*
tie; set in uiuentibus qui non est immortalis per naturam est mortalis
per naturam; ergo etc.

[A3-B3] In contrarium est quia omnis passio inflicta propter culpam est pena, non natura; * mors est huiusmodi, unde Gen. 2: *Quocumque die ex eo comederis, morte morieris*; ergo etc. 20

[A4-B4] Responsio. Dicendum quod mors et ceteri defectus sunt in nobis a natura tamquam a causa per se, a culpa uero sicut a causa remouente prohibens. Primum probatur communiter tali ratione: omne compositum ex contrariis, quorum unum natum est agere in aliud, est de natura sua corruptibile; set corpus humanum et omne mixtum est huiusmodi: est enim compositum ex elementis, que ratione sue contrarietatis agunt in inuicem; ergo etc. 25

[A5-B5] Secundum probatur sic: per donum originalis iustitie prohibebatur omne lesiuum inducens corruptionem in corpore; set illud *A73vb* | donum est ablatum propter peccatum; ergo peccatum est causa corruptionis sicut remouens prohibens. 30

M263vb Horum autem duorum secundum communiter conceditur, primum autem insufficienter probatur, scilicet quod omne mixtum sit corruptibile per hoc quod elementa ex quibus componitur ratione *F125rb* sue contrarietatis agunt in inuicem. Quod patet, quia | actio elementorum in mixto non potest intelligi nisi dupliciter: | uno modo quod *O29v* unum elementum secundum illud quod est agat in aliud, quod esse non potest, quia *elementa non manent actu in mixto*; omne autem quod

agit agit secundum quod ens in actu. Alio modo sic, quod una qualitas elementaris agat in aliam, quod potest adhuc esse dupliciter: uno modo quod una qualitas agat in aliam sibi contrariam, puta calidum in frigidum et humidum in siccum, et econtrario; alio modo quod una qualitas agat in aliam non sibi contrariam, puta calidum in humidum.

Primum non potest esse, quia idem secundum idem non agit in se ipsum; set calidum et frigidum sunt una et eadem | qualitas in mixto, *Mu145vb* similiter humidum et siccum; ergo etc.

Maior patet. Minor probatur, quia, si calidum et frigidum essent due qualitates in mixto, aut distinguerentur secundum subiectum aut secundum essentiam: non secundum subiectum, quia non quelibet pars mixti esset mixta; nec secundum essentiam solum, quia tunc contraria essent in eodem subiecto, quod est impossibile; fit ergo in mixto ex calido et frigido una qualitas media, et similiter ex humido et sicco, per hoc quod reducuntur ad medium; cum igitur idem non agit in se ipsum, nec calidum agit in frigidum nec humidum in siccum.

55 [A6-B6] Item non potest dici quod una qualitas agat in aliam sibi non contrariam, puta calidum in humidum, quia si calidum ageret in humidum, ageret in ipsum uel tamquam in contrarium uel tamquam in subiectum: non tamquam | in contrarium, ut de se patet; nec tamquam in subiectum, tum quia, licet calidum et humidum sint in eodem subiecto, unum tamen non est subiectum alterius nec econuerso; *N104ra*

M264ra tum quia idem numero non est agens et forma respectu eiusdem; et ideo, si calidum esset subiective ut forma in humido, non ageret in ipsum.

O30r

[A7] Item actuum non corrumpit subiectum actionis, set perficit introducendo formam suam et corrumpendo contrariam. Subiectum enim manet in tota transmutatione.

tum quia illud quod est ratio agendi actione uniuoca non potest esse forma subiecti | in quod agit, alioquin idem esset simul in actu formali et in potentia formali, quia subiectum habens talem formam, puta calorem, esset actu calidum formaliter et, quia transmutaretur ad similem secundum speciem, esset in potentia ad calidum formaliter, et sic esset simul actu et formaliter calidum et in potentia calidum formaliter. Quod OMNES negant, cum contradictionem implicet. Set calor est principium et ratio agendi actione uniuoca, quia habens calorem | per ipsum causat similem; ergo non potest agere in subiectum quod perficit.

[B7] Item agens non corrumpit subiectum in quod agit nisi per accidens, quatinus corrumpit aliquid quod requirebatur ad subiecti existentiam; si ergo calidum ageret in humidum sibi sub-

90 iectum non corrumpet ipsum
directe nisi corrumendo aliquid
sine quo non posset humidum
esse; illud autem non datur;
quare etc.

100 Nullo ergo modo corrumpitur mixtum per hoc quod elementa ex
quibus componitur agant in inuicem ratione contrarietatis, sicut dice-
batur. In mixto enim non est principium actiuum sue corruptionis,
95 set solum passiuum loquendo generaliter. Principium uero actiuum
est extrinsecum, scilicet continens contrarie qualitatis, quod immutat
contentum a sua naturali dispositione ad innaturalem ac per hoc tan-
dem corrumpitur. Vnde PHILOSOPHVS diffiniens putrefactionem que
est uia ad corruptionem naturalem IV *Meth e o r o r u m* dicit sic:
100 *Putrefactio est corruptio quedam in unoquoque humido proprie secundum
naturam caliditatis ab aliena caliditate, hec autem est que ambientis.* Ex
quo possumus assignare ueram rationem corruptionis in omnibus cor-
ruptibilibus sic: omne quod per alterius actionem est alterabile a sua
naturali dispositione ad contrariam est per naturam corruptibile; set
105 corpus humanum et omne | mixtum 「necnon」 omne aliud quod *M264rb*
「efficitur ex qualitatibus elementaribus」 est | huiusmodi; ergo etc. *Z84ra*

[A8-B8] Ex quo sequitur quod, cum corrumpens sit qualitas extranea | continentis uel alterius | corporis, si esset aliquod corpus homogeneum simpliciter et non esset aliqua qualitas alterius | corporis ab eo dissona ei presens, tale numquam corrumperetur; forte aliud esset de corpore etherogeneo, cuius partes non sunt eiusdem complexionis, sicut est corpus hominis, cuius etiam partes $\lceil$ distinctionem habent $\rfloor$ secundum situm, quia complexio unius partis non competit alteri, et ideo una potest $\lceil$ alteram $\rfloor$ transmutare a sua naturali dispositione et econtrario et per consequens corrumpere. 115

[A9-B9] Ad primum argumentum dicendum quod mors et ceteri defectus in homine et $\lceil$ brutis, cum sint unius | rationis, causantur ab eisdem principiis per se, scilicet a natura, et sic mors in homine est natura, non pena; preter hoc autem specialiter in homine causatur a culpa primorum parentum non per se, set sicut a remouente prohibens, ut dictum est, et quantum ad hoc habet rationem pene. *SENECA* autem $\lceil$ attendens solum $\rfloor$ ad primum dicit quod mors non est hominis pena, set natura. 120

[A10-B10] Ad secundum dicendum quod immortalitas illius status non fuit naturalis simpliciter, set fuit gratie collate nature in sua institutione saltem quoad hoc quod per diuinam prouidentiam conserua- 125

batur ab exterioribus lesiuis et positus fuit in loco temperatissimo, et
 nutriebatur cibus confortatiuis et purissimis, ut dictum fuit supra dist.
 19, quibus per peccatum amissis incidit in necessitatem moriendi, ra-
 130 ratione cuius mors et ceteri deffectus sunt homini | penales et hoc ei pro *N104rb*
 pena fuerat comminatum, ut tangitur in argumento ad oppositum.

<QVESTIO SECVNDA

VTRVM ALIQVIS DEFFECTVS IN NOS PER ORIGINEM TRANSIENS
 POSSIT HABERE RATIONEM CVLPE>

[A1-B1] Secundo queritur utrum aliquis deffectus in nos per origi-
 5 nem transiens possit habere rationem culpe. Et uidetur quod sic, quia
 | *nullus est filius ire nisi propter culpam; set ex natiuitate sumus filii ire* *M264va*
 secundum illud *A d* Eph. 2: *Eramus natura filii ire; ergo etc.*

[A2-B2] Item *sicut se habet iustus ad iustos, sic peccator ad peccato-*
res; set secundum ANSELMVM si homo in iustitia perstitisset, iustitiam

originalem, in qua creatus erat, in filios transfudisset; ergo quia peccauit, 10
A74ra culpam | suam generando in alios transfudit.

[A3-B3] In contrarium est quia nullus culpatur nisi ex hiis que sunt in eius potestate, ut dicitur III E t h i c o r u m ; set illud quod per originem trahitur non est in potestate nostra; ergo etc.

[A4] Responsio. Supposito secundum fidem omnes in peccato originali concipi et nasci, nisi ante natiuitatem ex utero aliqui miraculose sanctificentur, unde et Ps. dicit: *Ecce in iniquitatibus conceptus sum et in peccatis concepit me mater mea*, inquirendum est ex quo sensu hec accipienda sint, utrum hoc dicatur solum ratione reatus quem propter peccatum primorum parentum

O31r incurrimus, quo obligati sumus pene temporali et eterne, que est carentia uisionis diuine, an hoc dicatur proprie, uidelicet quod aliquid sit in nobis per uitiosam

[B4] Responsio. Videnda sunt 15
 duo. Primum est an sit in nobis peccatum originale. Secundum est quid sit illud et qualiter habeat rationem peccati.

[B5] Quantum ad primum 20
 tenendum est indubitanter peccatum originale esse in nobis, maxime propter auctoritatem Scripture et dicta Sanctorum.

Auctoritas Scripture expressa 25
 est ad hoc in Ps.: *Ecce enim in iniquitatibus | conceptus sum et in peccatis concepit me mater mea*. Istud autem non potest intelligi de peccato parentum, cum actus 30
 matrimonialis, quo concipiun-

originem quod directe habeat rationem culpe.

35 Horum autem duorum secundum est famosius et declaratur dupliciter. Primo sic: cum culpa dicat defectum uoluntarium, sufficit quod culpa nature sit uoluntaria uoluntate nature; set 40 carentia iustitie originalis in nobis fuit uoluntaria uoluntate nature in primo parente, in quo aliquo modo fuit tota natura; ergo carentia iustitie originalis est in 45 nobis culpabilis.

Secundo declaratur idem alio modo, quia, sicut comparantur membra ad corpus, sic aliquo modo comparantur homines ad

tur filii, possit esse | absque ullo *Mu146ra* peccato, et dicere contrarium sit erroneum. Intelligitur ergo de peccato filiorum; set quidquid habent filii pro tempore conceptionis totum habent a parentibus per originem; ergo aliquid existens in paruulis per originem est peccatum quod dicimus originale.

Est etiam ad hoc auctoritas Sanctorum, maxime AVGVSTINI De fide ad Petrum c. 73, ubi dicit sic: *Firmissime tene et nullatenus dubites omnem hominem qui per concubitus uiri et mulieris concipitur cum originali peccato nasci.*

primum a quo naturam acceperunt. Nunc est ita quod actus membri, puta manus, imputatur manui ad culpam quatinus ipsa mouetur a uoluntate hominis, qui tamen culpa non esset, si manus secundum se acciperetur. Ergo similiter aliquid potest in nobis esse culpa quatinus est in nobis a uoluntate primi hominis, cuius aliqualiter sumus membra, quod tamen culpa non esset, si quis personam huius uel illius [uel illius] hominis per se et absolute consideraret.

[A5] Hee autem rationes non satisfaciunt intellectui, quia nec natura nostra fuit in Adam eadem secundum numerum cum natura eius, ita ut eius uoluntate aliquid possit nobis dici uoluntarium, ex quo uidebatur procedere prima ratio; nec nos fuimus in Adam sicut membra in corpore

que pertinent ad idem suppositum, propter quod actus partis
 75 supposito et actus suppositi parti
 imputatur; ex hac autem simili-
 tudine | procedebat secunda ra-
 tio; ideo etc.

D117va

80

[B6] Quantum ad secundum,
 scilicet quid sit originale pec-
 catum in nobis, sunt duo modi
 dicendi qui primo ponentur et
 postea uidebitur in quo conue-
 niant. Quantum ad primum sunt

85

[A6] Item ALII dicunt, sicut
 recitat MAGISTER in littera,

duo modi. Primus est | quem re-
 citat MAGISTER in littera *F125vb*

quod peccatum originale nichil aliud est quam reatus pene dampni
 quod incurrimus ex peccato primi parentis. Quod patet rationibus et
 90 auctoritate. Rationibus sic: per hoc aliquid tractum a nobis per origi-
 nem est nobis culpa, quia fuit Ade culpa, in quo *omnes peccauerunt*,
 ut dicitur Ro m. 5 et a quo omnes originem traxerunt. Cuius ratio
 est quia considerando naturam huius uel illius | absolute nulla culpa *M265ra*
 est in eis ab origine, quia nichil uoluntarium; set referendo eam ad
 95 Adam, in quo tota natura fuit dum peccauit et cuius uoluntas reputa-
 tur fuisse uoluntas | totius nature, imputatur nobis aliquid ad culpam. *V198va*
 Inconueniens autem ualde est quod uoluntarius defectus Ade, qui fuit

persone eius directe, non sit ei culpa et sit culpa nature que solum fuit
 in eo causaliter. Igitur per hoc aliquid tractum a nobis per originem est
 031v nobis culpa, quia fuit Ade | culpa; set nichil fuit Ade culpa nisi suum 100
 peccatum actuale; ergo illud idem est nobis peccatum originale; set
 constat quod peccatum actuale Ade non potuit traduci in nos per ori-
 ginem quoad actum, in quo formaliter ratio culpe consistit, set solum
 quoad reatum; ergo etc.

Item AVGVSTINVS I De libero arbitrio dicit quod culpa est 105
 malum quod facimus, pena autem est malum quod patimur; set caren-
 284rb tia iustitie originalis uel concupiscibilitas uel | quodcumque aliud quod
 in nobis est est malum quod patimur tam nos quam Adam et non est
 malum quod fecerimus aut Adam fecerit, set ex alio facto suo incurrit
 ipse et nos tamquam penam; ergo nullum eorum in eo uel in nobis 110
 N104va habet rationem culpe, set in eo culpa fuit suum | peccatum actuale, in
 nobis autem eius reatus.

[A7-B7] Quod etiam confirmatur auctoritate Sacre Scripture. APO-
 STOLVS enim precipue tractans hanc materiam *Ad* Rom. 5 di-
 cit quod *per unum hominem peccatum intrauit in mundum*. Et subdit 115
 qualiter, quia in eo *omnes peccauerunt*. Non dicit quod per peccatum

unius hominis peccatum intrauit in mundum, set quod per unum
 hominem peccatum intrauit in mundum, quia non ex peccato primi
 hominis est in nobis aliquid quod directe sit peccatum, ita 「quod」 pec-
 120 catum sit ex peccato, originale ex actuali; immo ipse solus peccauit et
 sic per unum hominem peccatum intrauit, in nos uero reatus sue culpe
 per originem transiit. Quod manifestius | patet ex hoc quod subditur: *M265rb*
In quo omnes peccauerunt. Hoc autem non est, nisi quia peccatum illius
 fuit peccatum omnium qui in eo causaliter erant, non potuit peccatum
 125 eius esse peccatum omnium quoad actum qui | transiit, set solum quo- *O32r*
 ad reatum qui in omnibus mansit.

Item APOSTOLVS in eodem capitulo comparans demeritum Ade me-
 merito Christi dicit: *Sicut per unius inobedientiam, scilicet Ade, peccatores*
constituti sunt multi, ita per unius obedientiam, scilicet Christi, iusti
 130 *constituentur multi;* constat autem quod ex obedientia Christi non
 fuit in nobis aliquod meritum, set donum quo debetur nobis gloria;
 ergo nec ex inobedientia Ade fuit in nobis aliquod demeritum seu
 culpa, set reatus quo obligamur ad penam dampni que fuit nobis ex
 hoc inflicta. Et probatur consequentia, quia maius fuit donum Christi

quam peccatum Ade, ut in eodem capitulo subditur, et ideo plus pot- 135
F126ra uit donum Christi in nobis quoad iustificationem | quam peccatum
 Ade quoad condemnationem.

[A8-B8] Huic autem sententie duo uidentur obuiare. Primum est
 quia, si peccatum originale non dicit nisi reatum, sequitur quod non
Mu146rb est culpa | nec pena. Culpa non est, ut confitemur, nec pena, quia 140
 reatus *pene non est pena*, ut MAGISTER arguit in littera. Secundum est
 quod Scriptura non diceret nos nasci aut concipi in peccato, nisi aliqua
 culpa secundum rationem culpe in nos transiret per originem et non
 solum reatus.

Et dicendum ad primum quod uerum est quod non est culpa pro- 145
 prie uel pena, set reatus pene ex culpa proueniens.

Ad secundum *uero* dicendum quod Scriptura frequenter solum
 reatum peccatum nominat. Vnde Christus *dixit* I o h. 8: *In pecca-*
to uestro moriemini, idest in reatu peccati. Et nos consueuimus dicere
O32v aliquem manere | in peccato, quamdiu reus est pene eterne quam pro 150
D117vb peccato meruit, licet non maneat | in actu peccati uel in uoluntate
 peccandi.

deest ¶ [B9] Alius modus dicendi est quod *peccatum originale est |*
A74rb | *cauentia iustitie originalis debite cum indignitate eam habendi. Ad*
M265va

deest ¶

cuius euidenciam premititur quod *ista se habent per ordinem: carentia absolute dicta, malum et culpa. Nam carentia absolute dicta potest esse sine malo et non econuerso: nam in lapide est carentia uite nec tamen propter hoc est res mala; unde carentia absolute dicta importat negationem alicuius perfectionis. Set malum ultra hoc addit quod illa perfectio sit debita haberi uel ut finis uel in ordine ad finem, sicut dicimus malam securim, quando caret acutie per quam scindat; set culpa addit super hoc quod illud malum sit imputabile ex hoc quod est ab aliquo in cuius potestate fuit tale malum uitare, quia scilicet habuit dominium sui actus. Et ex hoc est imputabile.*

Vlterius sciendum quod non solum defectus qui est ex actu elicito a uoluntate habet rationem imputabilis, | set etiam defectus qui est in actu imperato, sicut si aliquis moueat gladium ad percutiendum indebite, motus gladii est malus et imputabilis, et ipse gladius redditur detestabilis ex hoc quod fuit instrumentum et subiectum talis motus. Nunc autem applicando ista ad peccatum originale dicunt quod carentia iustitie originalis est carentia alicuius debiti haberi in ordine ad hunc finem qui est totaliter subici uires inferiores superioribus. Talis etiam defectus est uoluntarius uoluntate et Ade imputabilis, quia in potestate eius fuit hunc defectum transmittere | uel non transmittere. Et ideo sicut motus inordinatus

N104vb

O33r

deest ¶*Z84va**M265vb**F126rb*

causatus ex gladio uel alio instrumento a uoluntate mouentis est motus malus uel imputabilis, ita iste deffectus descendens ab Adam in posteros est malum imputabile, ita quod habet imputabilitatem | ab Adam in cuius potestate hoc fuit; set paruulo imputatur non sicut illi qui debeat reprehendi, quia non uitauit, set sicut subiecto deffectus imputabilis, quia ex hoc redditur detestabilis, sicut gladius per quem fit homicidium. Hic est secundus | modus.

[B10] Nunc restat uidendum in quo isti duo modi conueniunt aut differunt. Et uidetur quod non differant in re, quia illud idem et non aliud dicunt hii et illi esse peccatum originale, scilicet dignitatem carendi iustitia debita uel indignitatem habendi iustitiam originalem debitam, quod idem est. Quod patet sic: peccatum originale consistit formaliter uel in sola carentia originalis iustitiae uel in tali carentia cum debito habendi eam, ita ut debitum habendi sit formalis ratio peccati uel consistit in omnibus hiis cum indignitate eam | habendi uel dignitate ea carendi. Primum non potest dici, quia carentia originalis iustitiae est in homine constituto in puris naturalibus, in quo non esset aliqua culpa; nec secundum similiter, quia carentia originalis iustitiae debite fuit in Adam post suum peccatum actuale et tamen non fuit in eo speciale peccatum, quia non actuale (illud enim

deest ¶

200

205

actu transierat), nec originale, quia nullum tale habuit, nec medium inter actuale et originale, quia non est possibile dare medium peccatum inter illa; relinquitur ergo | quod originale peccatum consistit formaliter in dignitate carendi iustitia originali debita uel in indignitate habendi eam; set esse dignum pena est esse reum pene et dignitas pene est reatus pene proueniens ex aliqua culpa; ergo illud idem quod secundi dicunt esse peccatum originale formaliter, scilicet talis dignitas carendi iustitia debita, est id ipsum realiter quod primi uocant reatum, et sic non discrepant in re, set solum in uoce uel modo loquendi. De quo non esset facienda magna uis ex quo constat de ueritate rei.

O33v

[A9-B11] Ad primum argumentum dicendum quod, sicut Deus dicitur iratus non secundum affectum, set in quantum preparat penam alicui uel infligit, sic nos nascimur filii ire

propter reatum pene quem incurrimus ex peccato primi parentis.

215

quia digni uel rei sumus pene quam incurrimus ex peccato primi parentis. Que dignitas pene uel reatus secundum ALIQVOS uocatur peccatum | originale.

M266ra

[A10] Ad secundum dicendum quod, si Adam non peccasset, transfudisset quidem iustitiam originalem, non autem

220

[B12] Ad secundum argumentum dicendum quod, sicut Adam, si non peccasset, transfudisset originalem iustitiam, sic

gratuitam, que opponitur culpe, set eam Deus gratis infudisset. Et simili modo Adam peccato transfudit in omnes naturam ream carentie originalis iustitie, quam transfudisset, si non peccasset, set non transfudit culpam secundum propriam rationem culpe, sicut nec iustitiam gratuitam transfudisset.

N105ra

O34r

post peccatum transfudit naturam sine originali iustitia; cuius carentia, cum simus digni ex uoluntario peccato primi parentis, qui se et nos priuauit iustitia originali, ideo imputatur nobis ad peccatum modo quo dictum est. 225

230

[B13] Ad argumentum in oppositum | dicendum quod nullus peccat in eo quod uitare non potest, sic ut sibi imputetur quia non uitauit, nec isto modo 235 imputatur peccatum paruulo, set bene imputatur peccatum alicui sic quod redditur aliquo modo detestabilis ratione peccati quod in se et actu proprio uitare non 240 potuit | uel efficitur reus pene, maxime pene dampni, et esse dignum tali pena uel reum est esse peccatorem.

<QVESTIO TERTIA
VTRVM ALIMENTVM CONVERTATVR
IN VERITATEM HVMANE NATVRE>

[A1-B1] Postea queritur utrum alimentum conuertatur in ueritatem 083v
5 humane nature. Et uidetur quod non, quia quod transit in ueritatem
alicuius nature transit in eius speciem; set alimentum non transit in
carnem humanam secundum speciem, set in carnem secundum mate-
riam, ut patet ex I De generatione; ergo etc.

[A2-B2] Item *si alimentum transiret in ueritatem humane nature,*
10 *quidquid in homine deperditur restaurari posset; set mors naturalis non*
accidit nisi per deperditionem alicuius quod non restauratur; ergo per
sumptionem alimenti homo | posset mortem naturalem euitare, quod fal- V198vb
sum est.

[A3-B3] In contrarium arguitur quia quod est in naturali potentia
15 ut sit tale, per agens naturale efficitur actu tale; set alimentum est po-
tentia caro, ut dicitur II De anima; ergo efficitur actu caro per ali-
quod agens naturale; | illud autem est uirtus nutritiua in homine, que M266rb
se habet ad nutrimentum ut agens ad proprium passiuum; ergo etc.

[A4-B4] Responsio. Quicumque ponunt *alimentum non* conuer-
 ti *in ueritatem humane nature, set esse quoddam fomentum* prohibens 20
 consumptionem humidi radicalis, ad modum quo *plumbum* positum
 F126va in fornace prohibet consumptionem argenti uel auri, | ut MAGISTER ui-
 O84r detur | sentire in littera, aut quicumque dicunt alimentum conuerti in
 ueritatem humane nature, set non eque $\neg$ ut illud quod preexistit, sicut
 A74va posuit ALEXANDER, que | opiniones in scriptis communibus satis lucide 25
 declarantur, mouentur ex uno motiuo, quia uidetur eis quod, si per
 conuersionem alimenti in naturam nutriti restauraretur deperditum,
 Z84vb cum continue fiat deperditio, | posset contingere quod homo tamdiu
 uiueret quod nichil de materia que fuit in eo in principio uite sue
 maneret in fine, quia quidquid esset a principio foret per continuam 30
 consumptionem successiue deperditum et maneret solum illud quod
 ad restaurationem deperditi esset ex alimento conuersum. Ad hoc au-
 tem sequitur quod non esset idem homo numero in fine et in princi-
 pio, cum ad ydemptitatem numeralem requiratur ydemptitas materie
 et forme. Hoc autem est manifestum inconueniens. Ideo ponunt quod 35

aliquid unum et idem numero quod pertinet ad ueritatem humane nature semper permanet in homine, cuius unitate permanet idem homo.

[A5-B5] Istud autem non oportet timere. Si enim fieret deperditio secundum determinatam partem solum, puta secundum manum uel
 40 pedem, et in illam * ad restaurationem eius determinate conuerteretur alimentum et postmodum fieret alterius partis signate deperditio et eius per alimentum restauratio et sic semper ita, ut distingueretur situ et loco illud quod ex alimento conuertitur ab eo cui additur, forte uerum esset illud quod dicunt, scilicet quod non esset simpliciter idem
 45 *homo* in principio et * fine, quia materia alimenti non acciperet formam preexistentem in materia nutriti, set esset eius forma | distincta, *M266va*
 sicut ponitur materia alimenti adueniens distincta a materia nutriti | *O84v*
 preexistente. Vnde post aduentum alimenti et receptionem forme in ea seorsum a materia nutriti animal esset aliud secundum partem quam
 50 prius et post consumptionem secunde partis et eius per alimentum restaurationem esset aliud secundum duas partes per eandem rationem et finaliter esset aliud secundum omnes partes et ita totaliter esset aliud. Non | sic autem est, immo alimentum sic conuertitur ut non sit *N105rb*
 seorsum signare illud quod conuersum est ex alimento et illud quod

preexistebat in nutrito, set efficiuntur simpliciter idem in toto et in 55
 parte ac per hoc manet animal idem simpliciter in toto et in parte.

[A6-B6] Et potest ex hoc formari talis ratio: illud non uariat in-
 diuiduum in toto uel in parte quod manet in indiuiduo idem in toto
 et in parte; set non obstante conuersione alimenti in ueritatem 「nature」

D118ra | nutriti materia manet eadem simpliciter in toto et in parte; ergo etc. 60

Maiores patet. Minor probatur. Quod enim adueniente alimento ma-
 teria non sit alia in toto quam prius, clarum est, quia materia animalis
 non simul tota deperditur, ita ut forma fiat precise et totaliter in alia
 materia, quia iam esset uera corruptio unius animalis et uera generatio
 alterius et non nutritio. 65

Item nec est alia in parte, quia illa partialitas esset secundum es-
 sentiam materie uel secundum quantitatem: non secundum essentiam
 materie, quia materia secundum se partem et partem non habet, set est
 indiuisibilis; nec secundum quantitatem, quia illud quod ex alimento
 conuersum est non differt secundum situm quantitatis ab eo cui adue- 70
 nit, set est eadem numero quantitas et eadem pars quantitatis utrum-
 que *faciens*. Est igitur eadem materia que prius in toto et in parte.

F127vb [A7-B7] Causa autem hinc accipienda | est. Materia enim, cum sit

O85r pura | potentia, sicut secundum se non est actu, sic secundum se non
 est una uel plures actu, set per formam, que est sua actualis entitas, est 75

et sua actualis unitas uel pluralitas. Propter quod tota materia que est sub aliqua una forma substantiali est una et eadem | substantialiter [□], *M266vb*
 nec est ibi dare diuersitatem aliquam, nisi forte secundum quod extenditur per quantitatem ex qua sortitur quamdam partialitatem, quam
 80 tamen diuersitatem non est assignare inter illud quod conuersum est ex alimento et illud quod preexistebat in nutrito, ut dictum est. Ideo utrumque est simpliciter unum essentialiter et quantitatiue ac per consequens idem simpliciter quod prius in toto et in parte.

[A8-B8] Hec autem sufficienter probata sunt, si concedatur quod
 85 post deperditionem uel consumptionem factam in corpore animalis forma maneat eadem simpliciter in parte et in toto et quod sub ipsa manente sic eadem fiat id quod | conuertitur ex alimento. Si uero per *V199ra*
 consumptionem uel resolutionem factam a corpore forma uarietur in toto uel in parte uel per aduentum nutrimenti uarietur aliquo modo
 90 forma nutriti, iam non uidetur quod maneat simpliciter idem animal quod prius, cum ex forma iudicetur tota ydemptitas uel uarietas rei.

[A9-B9] Posset autem alicui uideri quod per resolutionem factam a corpore uel nutrimento adueniente forma nutriti in aliquo uarietur saltem in aliis ab homine, quia forma que non est separabilis a materia,
 95 cum desinit esse in materia, desinit simpliciter esse et cum incipit esse in materia incipit simpliciter esse; set omnes forme uiuentium preter

Mu146vb animam | rationalem sunt inseparabiles a materia; ergo, cum desinunt
Z85ra esse in materia, desinunt | simpliciter esse, et cum incipiunt esse in
O85v materia, | incipiunt simpliciter esse. Set in deperditione que fit in corpore
 animalis forma secundum aliquid sui desinit esse in materia, quia 100
 et materia que fuit sub forma animalis secundum aliquid sui desinit
 esse sub ea, alioquin nulla fieret resolutio a ueritate nature; similiter in
 nutritione forma nutriti secundum aliquid sui incipit esse in materia,
 sicut et aliquid materie que prius non fuit sub forma nutriti incipit
 esse sub ea; ergo, ut uidetur, per resolutionem factam a corpore uel per 105
 nutrimentum adueniens uariatur forma nutriti secundum aliquid sui.
N105va [A10-B10] Et dicendum quod, si fieret | resolutio alicuius partis
 determinate et distincte secundum situm ab aliis uel in nutritione fie-
 ret talis partis additio, procul dubio per resolutionem factam a corpore
M267ra et nutritionem similiter forma nutriti secundum aliquid | uariaretur, 110
 quia forma que extenditur extensione materie diuisione partis a toto
 diuiditur et corruptione talis partis corrumpitur secundum partem. Et
 proportionaliter est dicendum in additione talis partis. Set cum sit re-
 solutio alicuius indistincti, id quod resoluitur priuatur quidem forma
 sub qua erat; set forma totius in nullo uariatur essentialiter, quia 115
 nichil distinctum ipsius forme perficiebat id quod resolutum est, et pro-
A74vb portionaliter intelligendum est | in additione que fit per nutritionem;
 propter quod sicut in nutritione fit uera corruptio alimenti absque uera
 et propria generatione nutriti, sic in resolutione absque uera et propria

120 corruptione animalis secundum totum uel partem fit uera generatio
uermis uel alterius rei in materia a corpore resoluta.

[A11-B11] Ad primum argumentum dicendum quod PHILOSO-
PHVS non uocat carnem secundum materiam eo quod careat forma car-
nis per quam pertinet ad entitatem et ueritatem nature carnis, quia *quod*
125 *adgeneratur ex alimento | adiungitur corpori nutrito per modum cuius-* O86r
dam mixtionis, | sicut aqua miscetur uino, ut ibidem ponit exemplum F127ra
PHILOSOPHVS, talium autem efficitur una natura, set uocat carnem | se- D118rb
condum materiam carnem consideratam secundum naturam materie
que, ut sic, aduenit et recedit, carnem uero secundum speciem eandem
130 *consideratam secundum naturam forme que, ut sic, manet semper ea-*
dem in toto et parte, ut declaratum est.

[A12-B12] Ad secundum dicendum quod *sicut uirtus uini conuer-*
tentis aquam paulatim per admixtionem aque debilitatur ut tandem fiat
aquosum, sic uirtus conuersiua alimenti primo quidem fortis existens
135 *postea debilitatur, *demum* defficit, ita ut nec possit aliquid conuer-*
tere, et tunc fit consumptio sine restauratione et necesse est animal
naturaliter mori.

<QUESTIO QVARTA

VTRVM SEMEN SIT DE SVPERFLVO ALIMENTI>

[A1-B1] Deinde queritur utrum semen sit de superfluo alimenti. Et uidetur quod non, quia instrumentum non recipit uirtutem principa- 5
 M267rb generandi instrumentaliter | deriuatam ab anima patris; ergo hoc est per unionem quam habuit cum anima patris; set omne unitum anime patris est de substantia eius et non de superfluo; ergo etc.

[A2-B2] Item *DAMASCENVS dicit quod generatio est opus nature de substantia generantis producens id quod generatur; set illud quod genera-* 10
tur in uiuentibus generatur ex semine; ergo etc.

[A3-B3] Item *filius assimilatur patri secundum id quod accipit ab ipso;* set si semen esset de superfluo alimenti et non de substantia generantis, plus acciperet filius a porco uel boue, cuius carnes pater comedit, 15
 O86v quam a patre; ergo plus deberet assimilari porco uel [□] boui | quam patri, quod falsum est.

[A4-B4] In contrarium est quia natura non alleuiatur, quando ali-

quid de substantia rei *deciditur*, set magis grauatur; set per decisionem seminis natura alleuiatur; ergo etc.

- 20 [A5-B5] Responso. Sicut circa precedentem questionem sunt opiniones, sic circa istam. QUIDAM enim tam theologi quam philosophi ponunt quod semen est aliquid decisum a substantia et a ueritate nature generantis alia tamen et alia ratione. Theologi enim hoc posuerunt propter traductionem peccati originalis, quod non credebant
 25 posse traduci cum semine, nisi semen esset de substantia generantis, quia per hoc uidetur peccatum originale traduci a parente in prolem, *quod* aliquid prolis fuit infectum in parente quod cum sua infectione deriuatur in prolem. Motiuum autem philosophorum | fuit *in* *N105vb*
 30 propter aliquid utrique commune quod similiter est in prole a parente pertinens ad substantiam utriusque.

- [A6-B6] Primum autem motiuum non ualet, | quia semen, cum *V199rb*
 sit aliquid inanimatum, non potest esse subiectum peccati, ut eius traductione traducatur peccatum, quod solum est in habente liberum
 35 arbitrium.

Item si aliquid pertinens ad substantiam patris cum sua infectione
Z85rb transiret ad naturam prolis, tunc idem numero | peccatum originale
M267va esset in parente et prole, | sicut esset idem numero deriuatum ab uno
 in alterum.

Item si per deriuationem alicuius nature infecte in parente deriuat- 40
 retur in prolem peccatum originale, cum non deriuetur in prolem tota
 natura parentis infecta, set aliquid eius, sequeretur quod in patre esset
O87r quoddam magnum | peccatum originale quod diuideretur in filiis in
 multa parua peccata originalia, sicut et ipsa natura patris non secun-
 dum se totam, set secundum partem sui deriuatur in filios. Que omnia 45
 sunt absurda.

[A7-B7] Predictum etiam motiuum philosophorum sumptum ex
F127rb assimilatione parentis ad prolem et econtrario non est sufficiens, | quia
 assimilatio duorum attenditur secundum formam, non secundum ma-
 teriam. Omnia enim generabilia communicant in materia nec tamen 50
 sunt similia illa similitudine de qua loquimur; semen autem secundum
 istos ponitur pertinere ad substantiam parentis et prolis solum materia-
 liter tamquam illud ex quo formatur corpus prolis; ergo secundum ip-
 sum non attenditur assimilatio inter parentem et prolem. Et si dicatur
 quod, licet assimilatio non possit esse ratione materie remote, potest 55
 tamen esse ratione materie propinque, qualis materia est semen, dicen-
 dum quod, ubi tota substantia rei est materia, sicut in artificialibus,
 assimilatio potest esse ratione materie; set in naturalibus, ubi preter

materiam qualitercumque acceptam ad substantiam rei pertinet forma,
60 materia parum aut nichil facit ad assimilationem.

Ex hoc ergo quod semen, ex quo formaretur corpus prolis, decide-
retur de substantia patris, non posset reddi sufficienter causa assimi-
lationis | parentis ad prolem, set tota sumenda | est ex uirtute formatiua *Mu147ra*
que est in semine ex anima patris, quamuis semen non decidatur de *D118va*
65 substantia eius.

[A8-B8] Dicendum ergo quod semen deciditur de superfluo ali-
menti. Quod patet ratione et signis. Ratione sic, quia, si semen esset
aliquid resolutum ab eo quod iam pertinet ad substantiam membro-
rum, aut *retinet* naturam eius a quo resoluitur aut | non. Si retineret *M267vb*
70 naturam | eius a quo resoluitur, aut esset resolutum a determinata parte *O87v*
aut a toto. Si a determinata parte, *tunc non haberet uirtutem mouendi ad*
naturam totius. Si autem resolveretur a toto et naturam eius retineret,
sic semen esset actu quoddam paruuum animal, et sic generatio animalis ex
animali non esset nisi per *diuisionem* quamdam, que manifeste sunt
75 falsa. *Si uero semen non retineret naturam eius a quo resoluitur, tunc iam*

A75ra *esset recedens a natura generantis et in uia | corruptionis existens et per consequens non haberet uirtutem producendi aliquid simile generanti.*

[A9-B9] Signa etiam sunt ad hoc, que ponit PHILOSOPHVS lib. De generatione animalium. Quorum unum est quia nichil dissolutum a corpore habet determinatum locum in ipso, set uagatur per corpus, sicut apparet in sudore; semen autem habet determinatum locum in corpore sicut et alie superfluitates resolute ab alimento, et quasi
N106ra in eadem parte corporis in qua | sunt loca aliarum superfluitatum; ergo etc. Secundum signum est quia semen et superfluitas alimenti consequuntur se in multitudine et paucitate, quia, ubi inuenitur minus de superfluo alimenti, ibi inuenitur minus de semine. Et propter hanc causam in pueris non est semen, quia superfluum 「nutrimenti」 conuertitur in augmentum; pingues etiam homines sunt pauci seminis, quia superfluum alimenti in eis conuertitur in pinguedinem et quedam similia que inducuntur ibidem a PHILOSOPHO. Ex quibus patet quod
O88r semen non est aliquid resolutum de substantia corporis, set de superfluo alimenti.

[A10-B10] Ad primum argumentum dicendum quod ad hoc quod instrumentum recipiat uirtutem principalis agentis, non requiritur |

95 unio secundum suppositum, set sufficit unio per contactum, ut pa-
 tet in securi mota ab artifice. Hoc autem modo unitur semen anime
 generantis: per uirtutem | enim anime nutritiuam digeritur alimen- *M268ra*
 tum ut assimiletur nature corporis; quando ergo uenit ad ultimam
 digestionem, antequam sit in membra conuersum, quasi iam assimi-
 100 latum est et mouetur ut statim per uirtutem anime accipiat formam
 cuiuslibet membri. Cum ergo per uirtutem nutritiuam conuersum est
 de alimento sic preparato id quo ad nutrimentum indiget, residuum
 quod est nutritiue resoluitur ad actum generatiue; unde ex hoc acci-
 pit ut moueat materiam fetus | eo motu quo mouebatur in corpore; *F127va*
 105 mouebatur autem sic ut acciperet formam cuiuslibet membri, et ideo
 uirtutem habet formandi materiam prolis in singula membra corporis.

[A11-B11] Ad secundum dicendum quod generatio alicuius dicitur
 esse de substantia generantis non materialiter, set formaliter, in-
 quantum forma generantis, que est principalior | pars substantie rei, *V199va*
 110 est principium quo generans principaliter generat et ab ipsa est uirtus
 actiua in agente instrumentali.

[A12-B12] Ad tertium dicendum quod *assimilatio* | *non est propter* *Z85va*
conuenientiam in materia, set in forma, et ideo undecumque sit ali-
 mentum, siue de carnibus bouis *seu* porci, quia tamen uirtus que est
 115 in semine, quod est superfluum alimenti, est productiua similis forme,
 et hoc habet ab anima generantis et non a natura porci uel bouis, de
 quibus sumptum est alimentum, ideo plus assimilatur filius patri quam
 porco uel boui.

<DISTINCTIO TRIGESIMA PRIMA

QVESTIO PRIMA

VTRVM ORIGINALE PECCATVM TRADVCATVR PER ORIGINEM CARNIS>

[A1-B1] *Nunc superest inuestigare* etc. Circa distinctionem istam primo queritur de modo traductionis originalis peccati utrum traducatur 5 per originem carnis. Et uidetur quod non, quia accidens non traducitur nisi traductione sui subiecti; set caro non est subiectum originalis peccati, set anima; ergo etc.

[A2-B2] Item maior est conuenientia carnis ad animam, ex quibus fit una natura, quam carnis ad culpam; set anima non traducitur in 10
M268rb homine per originem carnis; ergo multo minus | culpa.

[A3-B3] In contrarium arguitur quia secundum APOSTOLVM *Ad* Ro m. 5: *Per unum hominem peccatum intrauit in mundum*; hoc autem non fuit per imitationem, quia sic intrauit per demonem, ut patet 15
D118vb per illud quod dicitur Sa p. 2: *Inuidia | diaboli mors* intrauit etc.; ergo per originem ratione propagationis unius ex altero; set homo propaga-

tur ab homine solum secundum carnem 「et」 non secundum animam, que est ab extrinseco per creationem; ergo etc.

[A4-B4] Responso. 「Sicut de quidditate peccati originalis sunt
 20 due opiniones, que prius tacte sunt, ita circa eius traductionem. QVI
 enim ponunt peccatum originale directe habere rationem culpe dicunt
 ipsum」 traduci traductione carnis hoc modo: caro enim prolis, que
 traducitur uirtute seminis, infecta | est; habet enim quamdam fedita- *N106rb*
 tem ex corruptione nature, que, licet in semine uel carne non sit culpa,
 25 quia non sunt susceptiua culpe, anima tamen ex unione ad carnem
 fedam contrahit ex hoc culpam. Et est simile: infectio enim que est in
 semine leprosi non est lepra uel egritudo formaliter, set solum uirtua-
 liter; in carne autem leprosi est uere lepra, quia caro est lepre | suscep- *O34v*
 tiua. Sic infectio uel feditas nature non est in semine uel carne culpa, set
 30 ibi primo habet rationem culpe ubi inuenitur subiectum susceptiuum,
 sicut est anima. Redundat autem a carne in animam non per actio-
 nem carnis in ipsam, quia corpus non agit in spiritum, set *per* quam-
 dam *naturalem* concomitantiam que est inter formam et materiam.

Sicut enim anima communicat corpori suas dispositiones, | ut uitam et *Mu147rb*
 35 *huiusmodi, sic dispositiones corporis communicantur anime; anima*

enim *infusa corpori male disposito efficitur stolida, ut patet in naturaliter fatuis*. Et similiter est in infectione anime ex infectione carnis.

[A5-B5] Set iste modus non uidetur conueniens propter multa: primo, quia caro in homine non est caro nisi per animam | rationalem, supposito quod in homine sit tantum una forma. Prius ergo uel simul 40 ordine nature est anima unita materie et caro est caro, cum anima intrinsece pertineat ad naturam carnis. Set quod non est infici non potest. Ergo non prius inficitur caro et per carnem anima, set prius uel saltem simul tempore et natura inficitur caro et anima.

F127vb [A6-B6] Et adhuc restat dubium per quid anima inficitur originali culpa. Si autem dicatur quod caro est caro ante infusionem anime rationalis per animam sensitivam et ita ex carne feda et infecta 「contrahetur」 peccatum originale in anima per quamdam concomitantiam, ut dictum est, istud non uidetur, quia illa feditas, que ponitur in carne, uel est spiritualis uel corporalis: non spiritualis, quia, cum caro 50 sic accepta sit quid pure corporeum, non est talis feditatis susceptiua; nec corporalis, quia corporalis feditas non est nisi per priuationem ali-

cuius conuenientis secundum naturam, sicut abscissio nasi reddit faciem fedam, uel per appositionem alicuius disconuenientis, | sicut fedatur facies apposito luto. Primum non potest dici, quia per peccatum primorum parentum nichil pertinens ad perfectionem 「naturalem」 humane nature est subtractum. Iustitia enim originalis, que toti nature subtracta est, fuit donum gratis collatum et ideo eius carentia non ponit aliquam feditatem. Set etsi talis carentia ‘feditas’ diceretur, rationem pene haberet; ex pena autem non causatur culpa, set econuerso; ergo etc. Nec secundum potest dici, scilicet quod feditas carnis sit per 「positionem」 alicuius disconuenientis, quia priuatio nichil ponit; peccatum autem | priuatio est; ideo etc. *A75rb*

[A7-B7] Si autem dicatur quod illa feditas non est in carne formaliter, ut bene ostendunt premissae rationes, set solum uirtualiter, | non ualet, quia aut esset in carne uirtualiter quoad uirtutem actiuam, ut scilicet | talem feditatem ageret in animam, quod esse non potest, quia materia non agit in formam nec corpus in spiritum, ut ipsi fatentur, uel quoad uirtutem passiuam, et tunc solum se haberet | ad recipiendum talem feditatem, qua recepta iam esset feda formaliter. *Z85vb*
V199vb
M268vb

[A8-B8] Modus etiam transfusionis peccati originalis quem ponunt, scilicet per concomitantiam carnis et anime, non est conueniens.

N106va Licet enim anima, que est actus et perfectio corporis, | communicet corpori proprietates suas informatiue (hoc enim pertinet ad formam, ut secundum se et proprietates suas informet et perficiat materiam), 75
D119ra tamen proprietates materie numquam informant formam, sicut nec ipsa materia, nec aliquo modo redundant in formam non eductam de potentia materie, qualis est anima, nisi quoad operationem in qua communicat cum corpore subiectiue uel obiectiue. Et per hunc modum | anima infusa corpori male disposito efficitur stolidi, quia non 80
O35v autem | essentiam anime uel ad eius potentias nulla infectio spiritualis transire potest.

[A9-B9] Tenendo * quod peccatum originale est solum reatus quo obnoxii sumus carentie originalis iustitie, possumus faciliter assignare 85
 modum sue traductionis. Traducitur enim traductione nature sic: *cum*

nichil agat ultra suam speciem, natura defficiens a dono quod gratis ei impensum erat non potest alteri communicare donum quo caret et quod supra naturam ei collatum fuerat, set solum communicat quod ad naturam pertinet cum carentia doni supernaturaliter a principio toti nature collati. Ista autem carentia, quia in relatione ad peccatum primi parentis iusta est, reatus est: est enim reatus iusta obligatio ad penam propter culpam. Nec aliter traducitur, nisi quia natura deffectuosa traducitur ab eo qui se et nos huiusmodi deffectibus ex sua culpa subiecit.

95 [A10-B10] Ad primum argumentum dicendum quod in generatione | hominis materia non traducitur, set supponitur, nec anima secundum id quod est absolute, set creatur; ipsum tamen compositum traducitur. Vnde homo generatur ex traduce. Est enim compositum ex unione partium. Vnio autem principiorum essentialium hominis est | a
 100 uirtute seminis saltem dispositiue, propter quod compositum traducitur et partes compositi non quidem secundum se et absolute ut sint, set ut unum sint et unam faciant naturam traductam. Et quia anima non est subiectum originalis peccati uel talis reatus qualis dictus est, nisi ut facit unum cum corpore uel cum materia, et hoc modo est aliquialiter
 105 traducta, ideo et deffectus talis potest dici traductus.

Per idem patet solutio ad secundum.

036r [A11-B11] Ad argumentum in contrarium dicendum | quod homo
 magis dicitur traduci secundum carnem quam secundum animam,
 quia caro dicitur compositum cui competit traduci. Item dicit ipsum sub
 ratione perfectionis quam dat anima sensitiva, que in aliis ab homine 110
 uirtute seminis educitur de potentia materie, quamquam et ipsa anima
 possit dici aliquo modo traducta et eius traductione peccatum origina-
 le traductum.

<QUESTIO SECVNDA

VTRVM SI ALIQUIS FORMARETVR MIRACVLOSE EX HVMANA CARNE,
 PVTA DE DIGITO VEL PEDE,
 CONTRAHERET ORIGINALE PECCATVM>

[A1-B1] Secundo queritur $\square$ si aliquis formaretur miraculose ex huma- 5
 na carne, puta de digito uel pede, $\square$ utrum $\square$ contraheret originale pecca-
 tum. Et uidetur quod sic, quia ex massa corrupta non potest fieri nisi
 opus corruptum; set tota massa humane nature fuit in Adam corrupta;
 ergo quidquid formaretur ex ea et quocumque modo esset corruptum.

[A2-B2] Item DAMASCENVVS dicit in IV lib. quod *Spiritus Sanctus* 10
superuenit in Virgine, de qua Christus erat absque peccato originali

nasciturus, *purgans* eam; set illa purgatio non fuisset necessaria, nisi in materia esset aliqua feditas ex qua originale contraheretur; ergo in omni formato materialiter de carne humana, | quantumcumque for- *Mu147va*
 15 metur ex parte agentis miraculose, esset peccatum originale.

[A3-B3] In contrarium est quod dicit AVGVSTINVS | X Super Ge- *N106vb*
 nesim ad litteram, quod descendere ab Adam *secundum ratio-*
nem seminalem est causa contrahendi peccatum originale; set formatus
 20 miraculose de manu hominis uel pede non descenderet ab Adam se-
 cundum rationem seminalem, set solum *secundum* corpulentam *sub-*
stantiam; ergo etc.

[A4-B4] Responsio. Dicendum quod formatus | miraculose ex hu- *M269rb*
 mana carne non contraheret peccatum originale. Quod patet sic: ad
 illud ad quod natura | se habet solum passiuē et nullo modo actiuē non *Z86ra*
 25 potest natura aliquid | transfundere, nec perfectionem nec deffectum *O36v*
 (transfusio enim aliquam actionem importat); set ad illum qui mira-
 culose formaretur ex humana carne natura solum se haberet passiuē
 et nullo modo actiuē; ergo ad talem non transfunderetur originalis
 culpa. Nec a principio transfusa fuisset originalis iustitia. Quis enim
 30 transfunderet? Deus aut natura? Non Deus, quia ab ipso *nec* est cul-

pa nec reatus; nec natura, quia natura nichil operatur in tali prole nisi ministrando materiam, ex qua nec culpa nec reatus potest in animam redundare, ut ostensum est in precedente questione.

D119rb [A5-B5] Concordat autem hoc ei quod ab OMNIBVS | conceditur,
V200ra scilicet quod iustitia | originalis data fuit Ade pro se et tota posteritate, 35
 quam peccando amisit pro se et tota posteritate ac per hoc tota posteritas peccatum originale incurrit; set constat quod formatus miraculose de manu uel pede non pertineret ad posteritatem Ade: talis enim non
F128rb haberet patrem | aut matrem in tota humana specie, sicut fuit Eua, licet fuerit formata de costa Ade; ideo etc. Per idem patet quod, si 40
 Adam peccasset et non Eua, proles contraxisset peccatum originale, quia patris est agere, mater uero solam materiam administrat, et per consequens proles fuisset mortalis et passibilis, quia *sicut per unum hominem peccatum intrauit in mundum*, ita *per peccatum mors*, ut dicitur

45 R o m . 5 . | Si uero sola mulier peccasset, proles nata fuisset cum ori- *A75va*
 ginali iustitia et per consequens cum immortalitate et impassibilitate
 illius status.

[A6-B6] Ad primum argumentum dicendum quod tota massa ge-
 neris humani non fuit infecta uel corrupta in Adam formaliter, set so-
 lum uirtualiter, inquantum in ipso omnes eramus ut in | principio *O37r*
 generationis | actiuo, quod uocat beatus AVGVSTINVS fuisse in Adam *M269va*
secundum rationem seminalem. Sic autem non fuissent in Adam qui
 formati fuissent miraculose, et ideo non fuissent formati de massa cor-
 rupta, set fuissent in eo solum ut in principio passiuo, quod uocat
 55 AVGVSTINVS fuisse in Adam *secundum corpulentam substantiam*, que
 non est causa originalis corruptionis in prole, ut ipsemet dicit.

[A7-B7] Ad secundum dicendum quod purgatio de qua loquitur
 DAMASCENVS non fuit aliqua feditas materie que, nisi purgaretur, cau-
 saret peccatum originale in prole. Hoc enim absurdum est dicere etiam
 60 concedenti quod tota natura humana materialiter fuerit corrupta, quia
 materia quam ministrat mater ad formationem prolis numquam fuit
 de ueritate nature matris. Et ideo, dato quod tota natura humana fu-

isset infecta, nichil tamen infectionis esset propter hoc in tali materia. Vocat ergo DAMASCENVS purgationem non emundationem a feditate que inerat, set preservationem ab ea que inesse poterat, scilicet a culpa 65 actuali. Ex tunc enim beata Virgo peccare non potuit mortaliter aut uenialiter.

<QVESTIO TERTIA

VTRVM PECCATVM ORIGINALE SIT IN ESSENTIA ANIME
VEL IN POTENTIA TAMQVAM IN SVBIECTO>

N107ra [A1] Tertio queritur in quo tamquam in subiecto sit peccatum originale, utrum in essentia anime uel in potentia. Et uidetur quod in essentia, quia peccatum originale dicitur peccatum nature; set natura per prius dicitur de essentia quam de potentiis; ergo etc.

[A2] Item originale traducitur in unoquoque ex unione anime ad corpus, ut dictum est prius; set anima immediatius unitur corpori per essentiam quam per potentias; ergo etc.

deest 23

5

10

[A3] In contrarium est quia illud quod inclinat ad actum immediatius respicit potentiam quam essentiam; set peccatum originale inclinat ad actum; ex hoc *enim sensus et cogitatio* hominis *prona sunt in malum ab adolescentia sua*, ut dicitur Gen. 8; ergo etc.

[A4] Responsio. In quo sit originale peccatum tamquam in subiecto accipiendum est ex consideratione eius quid sit. Non est autem aliud peccatum originale quam reatus carentie iustitie originalis primitus toti nature collate. Hic autem reatus, licet sit in nobis ex primo homine, est tamen in unoquoque secundum illud secundum quod est susceptiuus pene cuius dicitur reus. Pena autem cuius originale peccatum est reatus est carentia originalis iustitie, que habet in illo esse in quo fuisset originalis iustitia: habitus enim et priuatio habent fieri circa idem. Cum igitur originalis iustitia esset principaliter in rectitudine uoluntatis ad Deum, ad quam sequebatur rectitudo uirium inferiorum ad rationem et immortalitas et impassibilitas corporis, patet quod priuatio originalis iustitie est carentia debite rectitudinis uoluntatis ad Deum principaliter, consecutiue autem deordinatio uirium inferiorum a ratione et mortalitas et passibilitas corporis. Et ideo peccatum originale, qui est horum reatus, principaliter est in uoluntate, consecutiue autem in aliis. Nec propter hoc in unoquoque sunt plura peccata originalia, set unum, quia reatus ex uno est et | ad unum principaliter, licet ad illud unum multa sequantur, ut dictum est.

deest B

Z86rb

[A5] Ad primum argumentum dicendum quod originale dicitur peccatum nature, non quia respiciat primo naturam anime, set quia tollit id quod toti nature fuerat collatum, scilicet iustitiam originalem, quamuis ipsa non esset principaliter in essentia anime, set magis in uoluntate.

D119va

[A6] Ad secundum dicendum quod originale contrahitur ex unione anime ad corpus, quia ad unionem sequitur talis defectus, qui tamen non est in essentia anime, set in uoluntate primo et principaliter.

deest 33

40

45

<DISTINCTIO TRIGESIMA SECVNDA

QVESTIO PRIMA

VTRVM PECCATVM ORIGINALE TOLLATVR IN BAPTISMO>

[A1-B1] *Quoniam supra dictum est* etc. 「Hic」 primo queritur utrum
5 peccatum originale tollatur in baptismo. 「Et」 uidetur quod non, quia
sicut se habet concupiscentia actualis ad peccatum actuale, sic con-
cupiscibilitas habitualis ad peccatum originale; set manente concu-
piscencia actuali peccatum actuale non potest remitti; ergo manente
concupiscibilitate habituali originale non potest remitti; set illa manet
10 post baptismum; ergo etc.

[A2-B2] Item *priuatio non tollitur, nisi habitus restituatur; set in*
baptismo *iustitia originalis non restituitur; | ergo peccatum originale |* V200rb
non tollitur. O37v

[A3-B3] Contra. Nullus *potest simul esse filius ire et gratie; set per*
15 *peccatum originale nascimur filii ire | secundum illud Eph. 2: Eramus* M269vb
natura filii ire, per baptismum regeneramur in filios gratie; ergo per bap-
tismum tollitur originale peccatum.

[A4-B4] Responsio. Dicenda sunt duo: primum est qualiter omne
N107rb peccatum generaliter remittitur; | secundum erit de peccato originali
 specialiter qualiter remittitur per baptismum. 20

[A5-B5] Quantum ad primum notandum quod peccatum remitti
 non est aliud quam ipsum non imputari ad penam. Quod patet ratione
 et auctoritate.

Ratione sic: peccatum remitti non potest nisi quoad offensam uel
 quantum ad maculam uel quantum ad penam; neque enim circa 25
 peccatum aliquid aliud occurrit considerandum. Remissio autem pec-
 cati quantum ad offensam est ipsum non imputari ad penam, quia,
 sicut Deus non dicitur offensus secundum affectum, set secundum
F128va effectum, in quantum ad modum | offensi penam infligit aut prepara-
 rat, ita offensa dicitur remitti, solum quia pena non infligitur aut non 30
 preparatur. Peccatum ergo dicitur quoad offensam remitti, quia non
 imputatur ad penam.

Idem apparet de remissione peccati quoad maculam, quia macula, si
 qua ex peccato contrahitur, non est aliud quam priuatio gratie habitua-
 lis. Macula ergo remittitur, cum gratia restituitur. Priuatio autem gratie 35
 pena est, non culpa. Et sic idem quod prius.

Relinquitur ergo tertium membrum in quod omnia precedentia inci-
 dunt, scilicet quod peccatum remitti est ipsum ad penam non imputari.

Nec ualet, si dicatur quod preter ista est in peccato actuali actus de-

40 ordinatio que inter predicta non numeratur. Et dicendum quod sicut
 actus transit, | sic et deordinatio | eius, unde | peccatum solum manet *Mu147vb*
 quoad alterum trium predictorum, ratione quorum dicitur remitti, *O38r*
 cum illa homini non imputantur ad penam, ut dictum est. *A75vb*

deest ¶

45 Verum est quod illa semper imputantur homini quousque
 uoluntas | eius prius deordinata 「per culpam」 reordinetur, *M270ra*
 quod fit per contritionem, dum bene displicet quod male pla-
 cuit. Et si talis reordinatio uocetur remissio peccati quoad cul-
 pam, bene quidem, set improprie uocatur, quia solum est pre-
 uium ad remissionem.

50 Huic autem concordat Scriptura in Ps. 「dicens sic」: *Beati quorum remisse sunt iniquitates et quorum tecta sunt peccata.* Et subdit: *Beatus uir cui non imputauit Dominus peccatum.* Sic igitur patet primum.

[A6-B6] Quantum ad secundum sciendum quod, cum peccatum
 remitti non sit aliud quam ipsum non imputari ad penam, ut statim
 55 uisum est, peccatum originale remitti est ipsum non imputari ad pe-
 nam originali debitam. Est autem duplex pena originali debita: una ex
 parte anime, scilicet carentia gratie in presenti et glorie in futuro; alia
 est pertinens ad uires inferiores et ad corpus, scilicet carentia rectitudi-
 nis uirium inferiorum ad rationem et passibilitas et mortalitas corporis.

60 Quoad primam penam peccatum originale remittitur per bap-
 tismum. Cuius ratio est quia, sicut per generationem naturalem ac-

quiritur esse nature, sic per generationem spiritualem acquiritur esse gratie; set baptismus est quedam generatio spiritualis; ergo per ipsum acquiritur esse gratie et per consequens esse glorie pro futuro.

Secunda autem pena non tollitur in baptismo, ut de se patet. Cuius 65
O38v rationem QUIDAM assignant, quia in baptismo | non tollitur nisi infec-
Z86va tio persone, non nature. Vnde et pater baptizatus | generat filium cum
 originali, licet pater purgatus sit ab eo, quia purgatur in patre persona,
 non natura. Actus autem sunt persone seu suppositi, siue sint actus
 meriti siue premii. Et ideo gratia et gloria, que ad hos actus perficiunt, 70
 per baptismum restituuntur: gratia quidem in re et gloria in spe. Passi-
 bilitas autem et necessitas moriendi et rebellio carnis ad spiritum sunt
M270rb condiciones nature | totam speciem consequentes et ex principiis natu-
D119vb re | per se causate, ut ostensum fuit supra dist. 30. Ideo non tolluntur
N107va nunc per baptismum, set tollentur | in generali resurrectione, quando 75
 per Christum *ipsa natura liberabitur a seruitute corruptionis*, ut dicitur
 Rom. 8.

[A7-B7] Istud autem, etsi sit probabiliter dictum, tamen non ui-
 detur sufficere, quia, cum in eodem non differant natura et persona,
 ut ostensum fuit in I lib., adhuc restat querendum quare deffectus 80

nature istius quoad eius personam non reparantur per baptismum, ut sicut in baptismo gratia restituitur baptizato pro se et non pro posteritate, sic restitueretur immortalitas et impassibilitas pro se et non pro posteritate.

- 85 [A8-B8] Ideo dicendum quod sacramenta restituunt id quod est necessitatis ad salutem, non | autem id quod est dignitatis. Sunt enim *F128vb*
sacramenta medicamenta salutis anime, non corporis, sicut uidemus in penitentia que ordinatur contra peccatum actuale, sicut baptismus contra peccatum originale. Amittens enim uirginitatem peccando per
90 penitentiam reparatur ad gratiam, que est necessaria ad salutem, set non reparatur ad uirginitatem, que pertinet ad dignitatem, quia nec uirginitas reparari potest. Similiter per baptismum restituitur rectitudo uoluntatis per gratiam sicut aliquid necessarium ad salutem, set non restituitur immortalitas | et cetera que pertinent ad dignitatem status. *V200va*
95 Hec etiam, licet possint reparari, tamen collata fuerunt consequutiue ad aliquid quod amissum reparari non potest. Consequabantur enim ad rectitudinem uoluntatis non absolute, set inquantum maneret non interrupta, sicut patet per illud Gen. 2: *In quocumque die ex eo comederis, morte morieris.* | Innocentia autem
100 non potest restitui ut non interrupta. Et ideo per baptismum non debuerunt ista restitui, quia nec primum restituitur, ut ad *deest B*

ipsum talia sequebantur; uirtus autem baptismi, cum sit medicina spiritualis, non se extendit ad secundum nisi per primum.

| *deest* 23

Non decuit etiam quod plus conferretur reparatis quam reparatori, immo minus; set reparatorem oportuit esse mortalem et passibilem, qui per passionem et mortem nos reparare uenerat; ideo etc. 105

Sicut tamen hii deffectus sublati fuerunt a Christo in sua resurrectione, sic auferentur a nobis in generali resurrectione per Christum, qui potest inter ea que connexa sunt uel se consequuntur diuidere et unum restituere sine altero. 110

deest 24

Et licet nunc non auferantur, nichilominus peccatum originale potest dici simpliciter remissum, quia peccatum remitti est ipsum non imputari ad penam, ut prius dictum est. Sicut ergo peccatum actuale dicitur simpliciter esse remissum quando solutus est reatus pene eterne, licet remaneat homo obligatus pene temporalis, ita et peccatum originale dicitur simpliciter remitti per baptismum, quia ibi soluitur reatus pene eterne, scilicet carentie uisionis diuine, quamuis remaneant pene temporales que consequute sunt ex peccato originali sicut a causa remouente prohibens. 115

[A9-B9] Ad primum * dicendum quod in concupiscentia actuali est subiectiue deordinatio culpe actualis, et ideo ea manente manet 120

peccatum. Set concupiscentia habitualis est pena consequens originale peccatum, que manere potest remisso peccato originali quoad reatum pene spiritualis, que est carentia gratie, ut dictum est.

- 125 [A10-B10] Ad secundum 「argumentum dicendum」 quod pecca- *O39v*
 tum originale non est priuatio iustitie originalis, set est | reatus existens *M270vb*
 in nobis ex peccato primi parentis, ut dictum fuit pluries. Priuatio autem
 iustitie originalis est pena consequens reatum, que pena per bap-
 tum remittitur nunc quantum remitti | debet per sacramentum, set *Mu148ra*
 130 in futuro tolletur perfecte per Christum.

<QVESTIO SECVNDA

VTRVM PECCATVM ORIGINALE SIT IN ANIMA A DEO>

- [A1-B1] Secundo queritur utrum peccatum originale sit in anima a Deo. Et uidetur quod sic, quia peccatum originale contrahitur ex hoc
 5 quod anima carni unitur; set anima unitur corpori a Deo, a quo et
 creatur; ergo etc.

[A2-B2] Item agens est prestantius patiente; set nichil est prestantius anima humana | nisi Deus uel angelus; ergo nichil potest causare aliquid in anima bonum uel malum nisi Deus uel angelus; set angelus non potest in nobis causare culpam, sicut nec gratiam; ergo etc. 10

[A3-B3] In contrarium est quia secundum AVGVSTINVM lib. 83 *Questionum* Deo actore nemo fit deterior; set homo est deterior per quodcumque peccatum; ergo nullum peccatum est in nobis a Deo.

[A4-B4] Responsio. Tenendo opinionem supra [positam] de peccato originali [quod sit solum reatus pene quem incurrimus ex peccato primi parentis], facile est respondere ad [hanc] questionem dicendo quod [talis reatus, qui peccatum dici potest, est] in nobis a primo parente, ipsa tamen pena quam incurrimus est in nobis a Deo. 15

Primum patet, quia obligatio ad penam est [ex aliqua culpa]; set [reatus] est [debitum pene siue] obligatio ad penam; | ergo est in nobis ex 20

A76ra

aliqua culpa; et cum insit ab origine, oportet quod sit ex culpa alicuius a quo originem traximus; set hoc non est Deus, | qui animam creat, *Z86vb*
 quia, ut ait HIERONYMVS in Homilia de filio prodigo, | *Deus M271ra*
 25 *est in quem | peccatum cadere non potest*; ergo a culpa hominis inest *D120ra*
 nobis talis 「reatus」, hominis dico illius qui fuit principium omnium. | *O40r*
 Nam 「reatus」 communis est omnibus. Qualiter autem ex peccato unius
 possit in alio esse 「reatus」, patebit in sequente distinctione.

Secundum sic patet: illud quod per sui influentiam | est alicuius *F129ra*
 30 causa conseruatiua per subtractionem sue influentie est causa eius pri-
 uatiua, ut patet de sole respectu luminis; set Deus per suam influen-
 tiam est causa gratie in uoluntate, si tamen sit aliqua gratia habitualis,
 et rectitudinis uirium sensitiuarum ad rationem, necnon et immorta-
 litatis et impassibilitatis status innocentie; ergo ipse subtrahendo suam
 35 influentiam causa est carentie omnium istorum; in hoc autem consistit
 tota pena originali debita; *ergo* etc.

Si autem peccatum originale sit culpa secundum rationem
 propriam culpe, tunc non uideo qualiter possit in nobis esse ab
 homine uel a Deo, cum deffectus quem ab alio patimur possit
 40 esse pena, set nullo modo culpa.

deest B

[A5-B5] Ad primum argumentum dicendum quod peccatum originale, prout nominat $\neg$ reatum, non contrahitur ex hoc quod anima carni unitur absolute (nam et hoc fuit ante peccatum et semper fuisset, si status ille durasset), set contrahitur per hoc quod totum compositum ex anima et corpore traducitur, modo quo dictum 「fuit」 supra, ab eo 45 qui peccauit.

[A6-B6] Ad secundum dicendum quod originale non contrahitur ab alio agendo in natura presupposita, set contrahitur cum natura traducta quam traducit pater in filium, inquantum pater naturam habet in actu et filius in potentia, et ideo quoad hoc pater perfectior est filio. 50

<QVESTIO TERTIA

VTRVM OMNES ANIME AB ORIGINE SINT EQVALES>

V200vb [A1-B1] Tertio queritur utrum omnes anime ab origine sint equales.

M271rb Et uidetur quod non, quia uidemus | unum hominem esse naturaliter

O88v subtiliorem | altero; set hec diuersitas non potest esse ex parte corporis, 5
ut probabo; ergo est ex parte anime. Probatio minoris, quia, si diuersitas subtilitatis intellectuum esset ex parte corporis, hoc esset, quia intellectus utitur corpore ut subiecto uel ut obiecto; non quia utitur corpore ut subiecto, quia non est uirtus organica; nec quia utitur eo

10 ut obiecto, quia eodem obiecto proposito in fantasia duorum eodem modo disposita adhuc contingit unum subtilius intelligere quam alterum; quare etc.

[A2-B2] Item articulus dicit quod dicere animam Christi non esse nobiliorem anima lude error est; set eadem ratio uidetur esse de
15 animabus aliorum; ergo etc.

[A3-B3] In contrarium est quod dicitur III *Metaphisice* quod *species equaliter predicatur de indiuiduis*; set istud non esset, | si forme *N108ra* substantiales secundum se essent inaequales; ergo etc.

[A4-B4] Responsio. Dicendum quod equalitas uel inequalitas animarum potest attendi dupliciter, scilicet secundum perfectiones earum
20 gratuitas et secundum perfectiones naturales.

[A5-B5] Si queratur de equalitate animarum quoad perfectiones gratuitas, sic dicendum est quod anime non sunt equales ab origine, set inaequales, quia, cum hee perfectiones dependeant 「a」 sola liberalitate diuina, communicat eas quibusdam, quibusdam uero non communicat, ut placet, et quibus communicat, communicat equaliter uel
25 inequaliter secundum suum beneplacitum. Et per hunc modum anima Christi ab origine excessit omnes animas in donis spiritualibus: ab instanti enim sue creationis perfecta fuit donis gratie et glorie, quod alii
30 nemini est concessum.

Isto etiam modo anima Ade et anima Eue, que create sunt cum originali iustitia, fuerunt | perfectiores animabus omnium posteriorum, *Mu148rb*
 que statim, ut sunt, obnoxie sunt peccato originali. Et istud | dicitur *O89r*
 esse ab origine quoad tempus, quia non prius duratione | fuerunt quam *M271va*
 sub ista inequalitate. 35

[A6-B6] Si uero comparentur anime quoad perfectiones naturales, tunc est distinguendum, quia uel comparantur quoad essentias suas uel quoad proprietates naturales essentiam consequentes.

[A7] Si quoad essentias suas, sic dicendum quod una anima non est perfectior, set consistunt omnes in eodem gradu perfectionis essentialis. Quod patet primo de omnibus formis substantialibus generaliter, deinde de animabus specialiter.

[A8] Primum patet sic.

[B7] Si quoad proprietates naturales essentiam consequentes, 40
 aut quoad proprietates communes toti composito ut subiecto, sicut sunt potentie uegetatiue et sensituiue, aut quoad proprietates proprias ipsi anime in quibus 45
 non communicat ipsi corpori ut subiecto, sicut sunt intellectus et uoluntas.

deest ¶
F129rb

[B8] Si comparentur quoad proprietates communes toti composito, sic non omnes anime sunt equales ab origine, | 50
 immo in una sunt nobiliores et perfectiores potentie sensituiue et uegetatiue quam in alia. Cuius ratio est quia, sicut diuersitas actuum transeuntium in aliud secundum rem prouenit ex

deest 21

55

60

65

70

75

diuersitate principii actiui uel ex diuersa dispositione subiecti receptiui, sic diuersitas actuum transeuntium in aliud solum secundum rationem prouenit ex diuersa perfectione principii elicitiui uel ex diuersa representatione obiecti. Set actus sensitiue et uegetatiue potentie sunt diuersi et ineqiales in perfectione, quia unus perfectius et clarius uidet et audit acutius quam alius. Ergo istud est uel ex diuersitate potentie cognoscentis uel ex diuersitate | obiecti; non ex diuersitate obiecti, quia idem obiectum eodem modo representatum uidetur uel auditur perfectius ab uno quam ab alio; ergo est ex diuersitate potentie. Non sunt ergo equales, set ineqiales. Et istud multum uidetur sufficere ad saluandum articulum, cum solum dicat articulus quod anime sunt ineqiales, non determinando in quibus.

Z87ra

[B9] Si uero comparentur quantum ad proprietates proprias ipsi anime, ut sunt intellectus et uoluntas, sic difficile est uidere quomodo inter duas | animas sit inequalitas perfectionis quantum | ad has potentias, nisi ponatur inter eas inequalitas quantum ad essentias, quia huiusmodi potentie respiciunt essentiam anime tamquam proprium et per se subiectum cui insunt inseparabiliter, unde sunt in anima separata sicut in coniuncta; et ideo non uidetur quod in talibus potentiis possit esse inequalitas, nisi ponatur inequalitas in animabus quoad essentias.

*O89v**M271vb*

Quod potest probari sic: si in talibus potentiis esset inequalitas, hoc esset ex parte subiecti uel ex | parte agentis (subiecto enim et agente eodem modo se habentibus necesse est ef-

A76rb

deest ¶

fectum eodem modo se habere, ut deductum fuit lib. I dist. 80
 17); set talis inequalitas non potest esse ex parte subiecti nec ex
 parte agentis; ergo etc. Minor probatur primo quod ex parte sub-
 iecti non potest esse talis inequalitas supposita equalitate ani-
 marum quoad essentias, quia equalitas subiecti non potest esse
 causa inequalitatis proprietatum, quia ydemptitas ut sic non est
 causa diuersitatis nec equalitas inequalitatis. Nec ex parte agen- 85
 tis, quia, quamuis Deus creans animas posset in animabus equa-
 libus quoad essentias communicare inequales proprietates seu
 potentias, si natura rerum hoc permetteret, tamen, sicut dicit
 beatus AVGVSTINVS Super Genesim ad litteram, in in-
 stitutione rerum (et eadem est ratio de productione animarum, 90
 que sunt a solo Deo) non est querendum quid Deus possit, set
 quid natura rerum permittit uel requirit. Cum igitur equalitas in
 essentiis animarum non requirat inequalitatem potentiarum per
 se, set potius oppositum, non est probabile quod in animabus
 equalibus secundum essentiam sit inequalitas potentiarum per 95
 se et inseparabiliter consequentium essentias. Si ergo possibile
 est inequalitatem esse in animabus quoad tales potentias, possi-
 bile est | inequalitatem esse in eis quoad essentias, et si non, non.

O90r
M272ra

[B10] De hoc ergo inquirendum est an anime possint quoad
 essentias esse inequales. Et uidetur probabiliter loquendo quod 100

deest 21

in animabus non possit esse inequalitas essentialium nec in quibuscumque formis essentialibus.

105 Quod probatur primo sic: in quibuscumque formis eiusdem speciei est dare perfectius et imperfectius, nobilius et ignobilius secundum intensionem, ibi est dare magis et minus proprie dicta. Et hoc apparet ex VII *Phisicorum*, ubi dicitur quod propria comparatio secundum magis et minus est eorum que participant unam formam secundum speciem, licet | secundum *F129va*
 110 alium et alium gradum; set si in animabus est inequalitas quoad essentias secundum perfectius et imperfectius, nobilius et ignobilius, talis esset in eadem specie et secundum intensionem, quia in formis excepta quantitate non est alius gradus nisi secundum intensionem; ergo secundum formas substantiales esset dare magis et minus. Et sic unus ignis diceretur magis ignis quam
 115 alius et unus homo magis homo quam alius, quod nullus dicit et est contra *PHILOSOPHVM* in *Predicamentis* et ubicumque loquitur de hac materia.

120 Secundo quia, si in formis substantialibus esset talis gradus, hoc esset uel ex parte subiecti uel ex parte agentis uel ex parte dispositionum precedentium uel concomitantium introductionem forme substantialis in materia: non ex parte subiecti, quia materia, in qua immediate recipitur forma substantialis cuiuscumque rei generabilis et corruptibilis, non habet gradus

<i>deest</i> ¶	inequalitatis ratione quorum possit esse inequalitas in formis; nec ex parte agentis, quia idem agens secundum naturam et eodem modo se habens ad diuersa passa non est causa diuersarum formarum substantialium; nec ex diuersitate dispositionum, ex qua tamen tenentes oppositum sumunt probabilius argumentum dicentes quod actus actiuorum sunt in patiente et disposito; propter quod, cum materia plus et minus disponatur, recipitur in ea forma perfectior uel imperfectior; unde in corpore minus disposito recipitur ignobilior anima, ut dicunt, et in corpore melius disposito nobilior.	125
<i>O90v</i> <i>M272rb</i>		130
<i>Mu148va</i>	Istud autem non ualet, quia, si ex parte dispositionum esset inequalitas formarum substantialium, non minus, immo magis esset ex parte dispositionum existentium in materia cum forma quam ex parte dispositionum precedentium introductionem forme, quia ille corrumpuntur in aduentu forme sicut earum subiectum. Nunc est ita quod ex parte dispositionum concomitantium formam in materia non potest argui aliqua inequalitas formarum substantialium; alioquin, cum in eodem supposito pro alio et alio tempore sint dispositiones inequales, sequeretur quod alio et alio tempore forma substantialis esset nobilior et ignobilior, quod est absurdum. Ergo ex parte dispositionum non potest argui talis inequalitas formarum.	135 140
<i>Z87rb</i>		145

deest ¶

Item dispositiones materie non redundant in formam que non educitur de potentia materie, nisi forte quantum ad operationes in quibus indiget materia seu corpore; set anima humana ponitur esse talis forma que non dependet quantum ad esse a corpore nec educitur de potentia materie, quamuis dependeat a corpore quantum ad aliquas operationes sensitivas et uegetatiuas et quantum ad intellectiuam, | prout utitur corpore ut obiecto; ergo ex diuersitate dispositionum materie uel corporis potest solum argui diuersitas animarum quantum ad predictas operationes et non quantum ad essentias. *N108rb*

155

[B11] Ad primum argumentum dicendum quod diuersitas operationum intellectus est ex diuersitate corporis. Et cum dicitur quod non, quia fantasia | eodem modo disposita in diuersis unus intellegit melius altero, dicendum quod fantasia eodem modo disposita in diuersis | dispositione innata et dispositione acquisita per exercitium, per doctrinam et studium (ex quibus generatur in uiribus sensitivis apprehensiuis habitus, licet ille habitus non dicatur proprie uirtus), et presentato eodem obiecto, non est probabile quod unus melius intelligat illud obiectum quam alius. Et si quis dicat oppositum, | cum non probetur, eadem facilitate contempnitur qua dicitur. *O91r*
M272va

160

165

[B12] Ad secundum argumentum, scilicet ad articulum, patet responsio ex supra dictis. *F129vb*

<DISTINCTIO TRIGESIMA TERTIA

QVESTIO PRIMA

VTRVM PECCATA PROXIMORVM PARENTVM REDVNDENT IN FILIOS>

V201ra [A1-B1] *Predictis adiciendum* etc. Hic primo queritur utrum peccata
proximorum parentum redundant in filios. Et uidetur quod sic, quia 5
in habentibus symbolum facilius est transitus, ut dicitur I De ge-
n e r a t i o n e; set maior est conuenientia prolis ad patrem proximum
O40v quam ad remotum; cum ergo peccatum | *parentum primorum* re-
dundet in filios, uidetur quod 「peccata」 proximorum parentum magis
redundent in eos. 10

[A2-B2] Item peccatum Ade transiit in nos, quia in ipso eramus
A76va dum peccauit; set eodem modo sumus in proximis parentibus, | ante-
quam generemur, sicut in Adam fuimus; ergo etc.

[A3-B3] In contrarium est quia qui non potest transfundere iusti-
tiam, nec culpam; set proximus pater non potest transfundere iusti- 15
tiam; ergo nec culpam.

[A4-B4] Responsio. Peccata parentum redundare in filios potest in-
telligi dupliciter, scilicet quoad culpam uel quoad penam seu reatum
pene.

20 [A5-B5] Primo modo peccatum cuiuscumque parentis non transit
 in filium, sic quod peccatum patris sit peccatum filii quoad actum,
 quia culpa est malum quod facimus. Set actio patris numquam est ac-
 tio filii, quia *actiones sunt suppositorum*. Distinguuntur autem secun-
 dum suppositum pater et filius. Ideo culpa patris numquam est culpa
 25 filii. Set si ex culpa patris sequatur culpa in filio, sic sequitur sicut actio
 ex actione, scilicet per imitationem.

[A6-B6] Si uero dicatur | culpa parentum redundare in filium *M272vb*
 quoad penam, sic dicendum quod duplex est pena, scilicet sensus et
 dampni. Pena sensus consistit in uera passione, que est ex perceptione
 30 alicuius lesiui, pena uero dampni in carentia alicuius boni superadditi.

[A7-B7] Quoad primam penam numquam 「iuste punitur filius」
 pro patre, quia quicumque non communicant in actione non debent
 communicare in passione correspondente; set pater et filius non com-
 municant in actione culpe, ut supponimus; ergo non debent commu-
 35 nicare in passione correspondente; set pena sensus consistit in uera
 passione; ergo etc. * Ideo si pater pro culpa 「sua」 suspenditur 「aut」
 truncatur, nichil horum debet pati filius.

[A8-B8] Si uero loquamur de pena dampni, adhuc potest hoc esse
 dupliciter, quia uel tale dampnum consistit in 「subtractione」 boni | *O41r*
 40 habiti, ut cum aliquis priuatur hereditate iam habita, aut in amissione
 boni nondum habiti, set tamen debiti. Primo modo peccatum patris
 non redundat in filium quoad penam. Cuius ratio est quia in eo non

debet filius puniri pro patre, in quo est omnino distinctus a patre:
N108va quandocumque enim aliquid redundat ab uno | in alium, hoc est ra-
 45 tione alicuius unionis; set in perfectione habita filius est omnino di-
D120va stinctus a patre; | ergo etc. Et ideo, si pater pro culpa sua exheredatur,
 filius emancipatus exheredari non debet. Et eodem modo si Adam
 genuisset filium antequam peccasset, 「ille filius」 per sequens peccatum
 Ade non amisisset iustitiam originalem nec ea que *sequerentur* ad
 ipsam. Quod autem dictum est de tali pena, quod non infligitur filio 50
 pro peccato patris, intelligendum est inquantum ipsa est uindicatiua
M273ra culpe, quia | inquantum pena est medicina | prebens cautelam contra
Z87va recidium in culpam, sic quandoque infligitur filio pro peccato patris,
 sicut in crimine lese maiestatis.

[A9-B9] Si autem loquamur de pena dampni que consistit in amis- 55
Mu148vb sione boni debiti set nondum habiti, sic | potest filius iuste puniri |
F130ra pro patre uel magis in patre, quia que sunt unum uno actu tolluntur.
 Set respectu boni habiti a patre et non habiti a filio, set tamen debiti $\neg$,
 habere actu in patre et habere in potentia in filio sunt unum, quia
 propter hoc est debitum haberi a filio, quia actu est habitum a patre 60
 uel saltem unum dependet ex altero. Et ideo cum pater ex culpa iuste

priuatur ^{ab} eo quod ^{habebat}, filius in patre priuatur ab eo quod ex patre habere debebat. Et hoc modo, priuato Adam per peccatum suum ab eo quod acceperat pro se et sua posteritate, priuata est iuste tota posteritas.

65 [A10-B10] Ex hoc ad propositum dicendum quod peccata proximorum parentum | nullo modo transeunt in filios. Cuius ratio est quia *O41v* cui non est concessum ut transmittat ad ^{alios} aliquod donum, talis non potest transmittere ad eos defectum ^{illius} doni; set nulli parentum proximorum ^{collatum} est aliquod donum in posteros transmittendum, set solum fuit hoc communicatum primo parenti; ergo nullus proximorum parentum potest transfundere in posteros defectum ^{illius} doni; set nullum peccatum redundat a parente in prolem nisi quoad penam dampni, ut uisum est; ergo etc.

75 [A11-B11] Per hoc patet ad argumenta in contrarium, quia, si fuisset proximis parentibus aliquod donum collatum pro se et posteritate, si illud | amisissent per peccatum suum, transfudissent in posteros *V201rb* illius doni defectum.

<QVESTIO SECVNDA
VTRVM PECCATVM ORIGINALE
IN VNOQVOQVE SIT VNVM VEL PLVRA>

[A1] Deinde queritur utrum peccatum originale in unoquoque sit unum uel plura. Et uidetur quod sint plura, quia unum non inclinatur nisi ad unum; set per peccatum originale inclinamur ad multa, quia per ipsum unaqueque potentia inordinate fertur in suum obiectum; ergo etc.

[A2] Item pena correspondet culpe; set peccati originalis sunt plures pene, scilicet mortalitas, passibilitas et huiusmodi; ergo etc.

[A3] In contrarium est quia plura eiusdem speciei non possunt esse in eodem subiecto, ut patet ex *V M e t a p h i s i c e*; set omnia peccata originalia sunt eiusdem speciei; ergo non potest esse nisi unum in uno.

[A4] Responsio. Sicut apparet ex precedentibus, originale dicit reatum seu obligationem ad penam. Reatus autem dicit habitudinem ad duo, scilicet ad culpam et ad penam. Reatus enim est ex aliquo, scilicet ex culpa, et ad aliquid, scilicet ad penam. Hoc supposito dicendum quod peccatum originale in uno homine est solum unum, quia reatus est unus qui est ex uno et ad unum principaliter, licet ad illud multa consequantur. Ex accessoriis enim non est sumendum iudicium, set ex principali. Set peccatum originale seu reatus, quod idem est, est ex uno, scilicet ex primo peccato quo primus homo peccauit et non ex sequentibus. | Est etiam ad unum principaliter. Sicut enim bonitas primi status consistebat in gratuita rectitudine uoluntatis

deest 38

5

10

15

20

25

ad Deum, ad quam sequebatur rectitudo uirium inferiorum ad rationem et immortalitas et impassibilitas corporis, sic ex primo
 30 peccato suo se et nos reos fecit carentie gratie principaliter et consecutiue omnium eorum que ad gratiam sequebantur.

[A5] Ad primum argumentum dicendum quod unum non inclinat nisi ad unum per se et directe; set unum potest inclinare ad multa tamquam remouens prohibens, sicut cum eadem
 35 columpna impedit graue superpositum ne descendat et leue suppositum | ne ascendat, remouens columpnam facit leue ascendere et graue descendere, eodem modo peccatum originale, tollens gratiam a uoluntate et per consequens rectitudinem uirium inferiorum ad rationem, inclinat ad multa per modum
 40 remouentis prohibens.

[A6] Ad secundum dicendum quod pena, etsi respondeat culpe secundum iustam extimationem Dei infligentis penam, tamen non oportet quod respondeat secundum durationem, ut supra dictum fuit, neque secundum unitatem uel pluralitatem,
 45 immo plures pene infliguntur pro una culpa, quarum neutra secundum se esset commensurata culpe, set ex omnibus simul conflatur una pena commensurata, et sic est in proposito. Auferuntur enim a nobis propter primi parentis ingratitude omnia que sibi pro se et pro nobis gratuito collata fuerant.

50 Item una est solum principalis pena dampni, licet ad illam plures alie sequantur, ut dictum fuit in principali solutione.

deest 23

D120vb

<QVESTIO TERTIA

VTRVM PVERI DECEDENTES IN ORIGINALI DOLEANT
DE CARENTIA VISIONIS DIVINE>

M273rb [A1-B1] 「Tertio」 queritur utrum pueri decedentes in originali do-
leant de carentia uisionis diuine. Et uidetur quod sic, quia sicut se 5
habent pueri baptizati ad meritum Christi, ita se habent non baptizati
ad demeritum Ade; set baptizati gaudent de merito Christi, per quod
perueniunt ad diuinam uisionem; ergo non baptizati dolent de deme-
rito Ade, per quod carent diuina uisione.

[A2-B2] Item carere illo quod quis uellet non potest esse sine afflic- 10
tione; set pueri uellent uidere Deum, alioquin uoluntas eorum esset
peruersa; ergo etc.

[A3-B3] Contra. Pena paruulorum in originali decedentium est
mitissima secundum AVGVSTINVM; set hoc non esset, si dolerent de
carentia uisionis diuine (nam secundum CRYSTOSTOMVM *in dampnatis* 15
grauior pena est quod Dei uisione carebunt quam quod igne cremabun-
tur); ergo etc.

[A4-B4] Responso. De hac questione quoad conclusionem concurs
est doctorum sententia, scilicet quod pueri non baptizati non dolent de

20 carentia uisionis diuine, diuersificantur tamen in assignando causam.

QVIDAM enim dicunt quod hoc est pro tanto, quia sciunt quod non propria uoluntate, set alterius culpam incurrerunt | pro qua dampnati sunt. Set hoc nichil est, quia non minus dolet quis de amissione alicuius boni ex facto alterius, quam si esset ex facto suo (immunitas enim a culpa dolorem non minuit, set auget); pueri autem priuantur uisione Dei ex culpa primi parentis et non ex propria: in eis enim non est nisi reatus prime culpe, ut dictum est. O42r

¶ Ideo ALII dicunt eos non dolere, quia *nullus sapiens dolet de amissione eius ad quod numquam habuit facultatem* uel proportionem, | sic ut sapiens homo non affligitur de hoc quod non potest | uolare, uel si est filius rustici de hoc quod non peruenit ad regnum uel imperium; pueri autem non baptizati | numquam fuerunt proportionati ad hoc quod Deum uiderent, quia nec eis debebatur ex principiis nature nec gratiam habuerunt participando sacramentum baptismi, ut sic saltem ex merito Christi ad uisionem Dei pertingerent, | nec actus proprios habuerunt per quos se ad hoc disponerent; ideo etc. V201va
N109ra
M273va
A76vb

Set nec istud uidetur sufficere, quia, licet pueri non baptizati non habuerint in se aptitudinem ad consecutionem glorie, ¶ tamen habue-

runt, eam in sua radice, scilicet in primo parente. Et ideo sicut filius militis, cui gratis collatum esset imperium pro se et pro tota posteritate, 40
F130rb doleret, si ob culpam | patris priuaretur iure imperii, ita uidetur quod pueri non baptizati doleant, si sciant ex culpa primi parentis | priuatos se esse, uisione diuina, ad quam peruenissent nisi culpa patris impediuisset.

Ideo uidetur aliter | esse, | dicendum quod dolor uel gaudium de aliquo bono uel malo supponunt eius cognitionem; set pueri non baptizati non habent aliquam cognitionem de beatitudine | seu uisione diuina; ideo etc. Minor probatur, quia ratio naturalis ex se non attingit ad cognitionem beatitudinis, set est opus predicante, sicut dicitur Rom. 10 quod *fides est ex auditu* uel diuina reuelatione. Paruuli autem non baptizati, licet uigeant cognitione naturali, cognitione tamen fidei carent, cum nec sacramentum fidei | susceperunt, nec doctrinam. 45
O42v Nec est credendum quod eis reueletur, quia | non subest causa seu ratio reuelandi: hoc enim cederet solum ad eorum afflictionem. 50
Z87vb

deest ¶ [B5] Iste etiam modus patitur calumpniam, quia dictum 55
 | fuit in IV lib. quod in generali iudicio omnes uidebunt Dei

deest 21

iudicium esse iustum, propter quod peccata singulorum omnibus | apparebunt. Cum igitur decedentes in originali resurgant et ad iudicium pertineant, uideatur quod tunc cognoscant bonos premiari uisione diuina, se autem priuari; quare ergo tunc non dolebunt, cum hoc cognoscant, quamuis modo possint non dolere, quia forte hoc non cognoscunt. *M273vb*

60

Ideo potest alius modus conflare ex duobus precedentibus, scilicet quod in iudicio decedentes in originali cognoscent quod boni, qui per baptismum uel proprium meritum cum gratia Christi meruerunt, habebunt pro premio aliquod donum supernaturale et forte aliquam | cognitionem de Deo ad quam natura non attingit. Cognoscent etiam de se quod ad illud premium non pertingent, nec tamen dolebunt, quia perfecti erunt in cognitione naturali, nec erit in eis aliqua obliquitas uoluntatis, ita ut irrationabiliter doleant de quocumque. Dolerent autem irrationabiliter de carentia uisionis diuine, si propter hoc dolerent quod non haberent illud quod per gratiam Christi datur baptizatis uel datur adultis pro suis meritis, quia nichil istorum fuit in illis qui cum originali decesserunt. Desiderare enim id quod habere non congruit aut non est debitum et ex desiderio dolere est irrationabile. Nec forte sciunt quod | careant uisione diuina propter peccatum primorum parentum, quia si hoc scirent, forte posset eis iuste esse materia alicuius doloris. *Mu149ra*

70

75

80

[A5-B6] Ad primum argumentum dicendum quod pueri baptizati merito Christi 「perueniunt」 ad uisionem Dei que 「eos latere non potest」 et ideo gaudent de tanto bono adepti, *D121ra*

*O43r**D121ra*

N109rb set pueros non baptizatos latet
sua dampnatio, et ideo non do-
lent.

M274ra

set pueros dampnatos forte latet
causa sue dampnationis, scilicet
demeritum Ade, et solum cognos- 85
cunt se non habere illam uisio-
nem diuine essentie | ad quam
homines possunt per solam gra-
tiam Christi attingere, cuius ipsi
non fuerunt participes. Propter 90
quod ipsi de hoc non possunt ra-
tionabiliter dolere.

[A6-B7] Ad secundum dicendum quod uoluntas puerorum non
est peruersa dato quod non uelint uidere Deum
quia de illa uisione nullam ha-
bent cognitionem, et ideo nul-
lam possunt habere uoluntatem.
uisione beata, set potius esset per- 95
uersa si hoc uellent, cum ad eam
non sit accessus creature nisi per
gratiam Christi, cuius ipsi non
sunt capaces.

<DISTINCTIO TRIGESIMA QVARTA
QVESTIO PRIMA
VTRVM MALVM SIT ALIQVA NATVRA POSITIVA>

[A1-B1] *Post predicta de peccato actuali* etc. Hic primo queritur utrum
5 malum sit aliqua natura positua. Et uidetur quod sic. Omne quod agit
in alterum est quedam natura positua; set malum inquantum malum
agit; ergo etc. Probatio minoris quia omne quod 「alterum corrumpit」
effectiue agit; set ex hoc dicitur aliquid alteri malum, quia corrumpit
ipsum; | ergo malum inquantum malum agit.

F130va

10 [A2-B2] Item natura diuisi saluatur in diidentibus; set ens diuidi-
tur 「per」 bonum et malum; entium enim aliud bonum, aliud malum;
ergo etc.

[A3-B3] In contrarium est quod dicit beatus DYONISIVS IV cap. De
diuinis nominibus quod malum *neque est existens neque in exi-*
15 *stentibus*; omnis autem natura positua est existens per se uel existens
in alio; ergo etc.

[A4-B4] Responsio. Cum *rectus* sit *iudex sui* | *et obliqui*, oportet *O43v*
inuestigare quid sit malum ex ratione boni. Circa quam duo sunt ui-

denda: primum est que sit ratio boni, secundum erit quomodo diuersimode competit diuersis. 20

[A5-B5] Quantum ad primum sciendum quod bonum non dicit aliquam naturam sub ente, quia bonum reperitur in omni predicamento, nec est aliquod ens quin participet aliquam rationem boni, ut magis patebit. Item non dicit eandem naturam cum ente et sub eadem ratione, quia tunc | esset nugatio dicendo ens bonum, quod falsum est. 25
M274rb Restat ergo ut dicat eandem naturam quam ens sub alia tamen ratione. Hec autem est ratio conuenientis: bonum enim est quod est conueniens. Quod patet ex communi conceptione quam omnes habent de bono (omnes enim enuntiauerunt bonum esse quod omnia appetunt; nichil autem appetitur nisi quod est uel extimatur conueniens appetenti), et ex inductione in specialibus bonis. Diuiditur enim bonum in utile, delectabile et honestum, nec refert ad propositum, siue hec sit diuisio boni secundum sui communitatem accepti, siue boni humani tantum. Est autem utile quod est conueniens ad consecutionem finis intenti; delectabile uero quod est conueniens sensui; honestum uero 35
 quod propter se appetitur tamquam conueniens rationi. Ex quibus apparet quod ratio boni est ratio conuenientis. Ex quo sequitur quod, licet omne ens sit bonum, quia omne ens est alicui conueniens, tamen

ens inquantum ens non est bonum *, quia reduplicatio facta circa sub-
 40 iectum notat causam inherentie predicati cum subiecto, ut homo,
 secundum quod albus, est coloratus uel uisibilis; set ratio | entis non *Z88ra*
 est ipsi enti causa * quod dicatur bonum, | set ratio conuenientis, ut *A77ra*
 dictum est, alioquin, cum omne ens | sit ens comparatum ad 「quodlibet」 *O44r*
 aliud, omne ens esset bonum respectu cuiuslibet, quod falsum est, quia
 45 non omne ens est $\sqsupset$ alteri conueniens.

deest ¶

Et secundum hoc ratio entis est communior quam ratio boni,
 quia non omne illud secundum quod dicitur ens dicitur conue-
 niens uel bonum, quamuis econuerso omne illud secundum
 quod dicitur bonum uel conueniens dicatur ens.

50 [A6-B6] Per idem patet quod illud 「dictum」 AVGVSTINI quod *in-*
quantum sumus, boni sumus, non est extendendum, set magis restrin-
 gendum. | Habet enim ueritatem comparando entitatem nostram idee *N109va*
 diuine, cui tantum conuenit unumquodque | quantum participat de *M274va*
 entitate, non autem habet ueritatem absolute, quia 「nec」 ratio boni *V201vb*
 55 potest esse absoluta sicut ratio entis. Semper enim includit habitudi-
 nem conuenientie ad alterum, sicut et uerum. Nam, sicut ueritas est
 adequatio intellectus ad rem, sic bonitas est conuenientia rei ad rem.

[A7-B7] Quantum ad secundum sciendum quod illud quod alicui conuenit aut conuenit ei intrinsece secundum habitudinem cause materialis uel formalis, sicut pars quantitativa, ut pes et manus conueniunt homini, siue pars essentialis, ut materia et forma, necnon et perfectiones accidentales. Et talibus formaliter et primo *competit* ratio boni. Alia autem important conuenientiam ad rem extrinsece secundum habitudinem cause efficientis uel alicuius alterius condicionis extrinsece, et hiis competit ratio boni secundo, sicut sanitas dicitur bona corpori humano primo et formaliter, medicina [autem] secundo et efficienter.

[A8-B8] Hiis uero circa rationem boni dicendum quod formalis ratio mali est ratio priuatiua. Est enim priuatio conuenientie rei ad rem. Quod patet, quia, cum malum opponatur bono (non enim compatiuntur se circa idem et secundum idem et respectu eiusdem), oportet quod opponantur relatiue uel contradictorie uel contrarie uel priuatiue. Non relatiue, quia unum non dicitur | ad alterum, que est natura relatiuorum: non | enim dicitur bonum | mali bonum | sicut dicitur pater filii pater; nec malum est de intellectu boni, sicut unum correlatiuum est de intellectu alterius.

F130vb
D121rb
O44v
Mu149rb

Item nec opponuntur contradictorie, quia alterum contradictorium necesse est cuilibet inesse, siue enti siue non enti: chimera enim est lapis uel non lapis; set bonum et malum non sic se habent, ut ne-

80 cesse sit cuilibet alterum inesse: chimera enim uel hyrcocerusus 「neque」
bonus 「neque malus」; ergo etc.

Restat ergo ut opponantur contrarie uel priuatiue. Et quidem circa
| utrumque inuenitur ratio mali. Dicimus enim egritudinem esse ma- *M274vb*
lum hominis, que tamen opponitur bono, puta sanitati contrarie. Di-
85 cimus etiam quod carere pede est malum homini, et tamen carentia
pedis in homine dicit solam priuationem. Cum ergo ratio mali non
conueniat eis pure equiuoce, oportet quod conueniat uni per alterum
uel ambobus per tertium. Non ambobus per tertium, quia contrario
et priuationi, ut sunt extrema oppositionis, nichil est commune nisi
90 negatio, que est altera pars contradictionis: quodlibet enim oppositum
importat negationem sui oppositi; negatio autem, que est altera pars
contradictionis, absolute et in sua communitate accepta non est ma-
lum, ut statim dictum est; ergo etc. Relinquitur ergo quod ratio mali
conueniat priuationi per contrarium, quod esse non potest, quia in
95 priuatione contrarium non includitur nec ex priuatione inferitur, uel
quod conueniat contrario ratione priuationis, que semper includitur
in contrario, quod concedimus. Patet ergo quod formalis ratio mali est
priuatiua et non positiua.

[A9-B9] Aduertendum tamen quod sicut bonum per prius dicitur
100 de eo quod est conueniens rei intrinsece pertinens ad eius integritatem,
deinde et per habitudinem ad tale bonum dicitur de hiis que con-

ueniunt rei extrinsece tamquam causantia uel conseruantia uel aliter
O45r se habentia ad primam bonitatem, sic malum | per prius dicitur de
 priuatione conuenientie uel eorum que conueniunt rei intrinsece, sic-
 105 ut carentia pedis uel sanitatis est malum hominis. Omnia autem alia
 dicuntur mala per relationem ad istud uel sicut subiectum receptiuum
 talis priuationis uel sicut principium inductiuum. Quam enim habitu-
 dinem habet unumquodque ad malum, eandem habet ad priuationem,
 que formaliter est ipsa malitia, et ab ALIQVIBVS dicitur malum in ab-
 110 abstracto. Ex quibus concluditur quod malum et bonum in abstracto,
N109vb hoc est bonitas uel | malitia, non sunt res, | set rerum habitudines, una
M275ra affirmatiua, scilicet bonitas, que est habitudo conuenientie, altera ne-
 gatiua, scilicet malitia, que est priuatio conuenientie debite. Malum
 autem et bonum in concreto naturas dicunt solum ratione subiecti
 quod includunt. 115

[A10-B10] Ad primum argumentum dicendum quod malum in
 abstracto, quod est ipsa priuatio bonitatis, non corrumpit actiue, set
 est ipsa corruptio formaliter. Malum etiam concretie ut subiectum
 mali *non* agit nec corrumpit ratione qua malum. Malum uero con-
 120 *Z88rb* cretiue | ut causa mali non corrumpit nec agit inquantum malum, set
 ideo dicitur malum, quia corrumpit. Agit enim inquantum tale ens,
 puta calidum et per se calorem causat, concomitatiue autem causat
 priuationem frigidi connaturalis, et ob hoc dicitur malum. Vnde non
 agit inquantum malum nec corrumpit contrarium, set inquantum tale

125 ens predominans. Econuerso uero inquantum corrumpit dicitur ma-
lum: sic enim priuatiuum est.

[A11-B11] Ad secundum dicendum quod bonum et malum concre-
tiue sumpta diuidunt ens et sic aliquid ponunt ratione subiecti, non
autem malum ratione mali. Abstracte uero sumpta, scilicet bonitas et
130 malitia, non diuidunt entitatem, set sunt condiciones entitatum, una
quidem positia, scilicet bonitas, que est ratio | conuenientie, | alia *O45v*
uero priuatiua, scilicet malitia, que est carentia debite conuenientie. *F131ra*
Et secundum hoc dicit beatus DYONISIVS quod malum (et intelligit de
malo essentialiter sumpto, quod est ipsa malitia) non est existens per se
135 neque in existentibus tamquam aliquid positium.

<QVESTIO SECVNDA
VTRVM BONVM SIT CAUSA MALI>

[A1-B1] Secundo queritur utrum bonum sit causa mali. Et uidetur *V202ra*
quod non, quia *bonum est sui* $\neg$ *diffusiuum* secundum DYONISIVM; set
5 si bonum esset causa mali, bonum non esset sui diffusiuum, set cor-
ruptiuum, quia malum est corruptio boni; ergo etc.

M275rb [A2-B2] Item super illo uerbo *M a t t h . 7*: *Non* | *potest arbor bona fructus malos facere* dicit Glossa: Nichil medium quin boni causa bona

A77rb sit et | mali mala; ergo bonum non est causa mali, set malum.

[A3-B3] Contra. Causa mali preexistit malo. Aut ergo ipsa est aliquid [malum aut bonum]. Si malum, queram de causa eius, et erit processus in infinitum, uel dabitur aliquod malum eternum quod non erit causatum set erit aliorum causa. Vtrumque autem *istorum* est impossibile. Ergo necesse est malum causari a bono.

[A4-B4] Responsio. Bonum et malum [uel] sumuntur abstracte pro bonitate et malitia uel concrete.

D121va [A5-B5] Si abstracte, sic unum non est causa alterius | secundum aliquod genus cause $\lrcorner$, quia esse causam non competit nisi rei *, non habitudini uel relationi, [quia sicut relatio uel habitudo secundum se non potest terminare actionem et ob hoc non potest esse finis aut forma facti, sic non potest eam principiari uel esse eius subiectum. Propter quod non potest esse causa agens uel forma facientis, neque causa subiectiua seu materialis]. Set bonum et malum abstracte sumpta non dicunt res, set [habitudines rerum], ut ostensum est in precedente questione; ergo etc. $\lrcorner$

[A6-B6] Si uero bonum et malum sumantur concretiue, uel sumuntur cum reduplicatione uel sine. Si cum reduplicatione, | ut dicendo bonum inquantum bonum

et malum inquantum malum, sic
30 dico quod bonum inquantum
bonum non potest esse causa
mali aliquo genere cause.

Quod patet sic. Finis inquantum finis solum habet rationem
35 cause respectu eorum que sunt
ad finem; set bonum inquantum
bonum non potest esse causa
nisi ut finis (de hoc patet 1 q. 5);
ergo non potest habere rationem
40 cause nisi respectu eorum que
sunt ad finem. Set omne quod est
ad finem inquantum huiusmodi
est bonum utile; ergo bonum in-
quantum bonum non potest esse
45 causa mali, set solum boni.

si sit reduplicatio formalis, sic dicendum quod bonum non habet rationem cause respectu mali uel respectu cuiuscumque.

Cuius ratio est quia formalis reduplicatio concreti super se ipsum fit ratione abstracti, sicut si dicatur album inquantum album disgregat, | sensus est quod album disgregat ratione albedinis. Ergo eodem modo, cum dicitur bonum inquantum bonum est causa, sensus est quod bono ratione bonitatis competit esse causam. Set probatum est statim | quod bonitati, que est bonum abstracte dictum, non competit

*O46r**Mu149va**N110ra**M275va*

Set dicet ALIQUIS quod hoc dictum repugnat ei quod supra dictum est, scilicet quod bono abstracto non competit esse causam. Nunc autem dicitur quod bonum inquantum bonum est causa per modum finis. Reduplicatio enim circa concretum fit ratione abstracti, ut si dicatur quod album inquantum album disgregat, sensus est quod album ratione albedinis disgregat. Ergo eodem modo, cum dicitur bono inquantum bonum competit esse causam finalem, sensus est quod ratione bonitatis competit ei esse causam finalem. Ergo multo fortius competit bono abstracte dicto esse finem, sicut et albedini uerius competit disgregare quam albo, quod est contra premissa.

Et dicendum quod, licet bono abstracto non competat esse

esse causam; ergo nec bono inquantum bonum, si sit formalis reduplicatio, sicut dictum est. Set contra hoc uidetur esse quod dicit PHILOSOPHVS II *Meta-* 50
phisice, quod finis est cuius gratia et bonum rei. Ergo bono competit ratio finis uel esse causam per modum finis.

Ad hoc potest responderi du- 55
pliciter: uno modo quod bono competit esse finem ratione eius quod est fundamentum bonitatis et est quoddam absolutum, et non ratione bonitatis, que est 60
quedam habitudo respectiua, scilicet conuenientia rei ad rem; et sic bono inquantum bonum non competit esse finem, si sit reduplicatio formalis. Vel potest 65
dici quod, quamuis bonitas non sit causa, est tamen ratio causalitatis. Causa enim dicit illud

causam secundum aliquod genus
 70 cause, quia non est res set rei ha-
 bitudo, sibi tamen competit esse
 condicionem causalitatis uel ad
 ipsum per se consequitur. Ratio
 enim finis ut finis est cuius gra-
 75 tia fit aliquid et hoc per se con-
 sequitur rationem boni. Ex hoc
 enim quod aliquid est uel exti-
 matur bonum, huius gratia fer-
 tur appetitus in ipsum. Sic ergo
 80 negatum est bonum abstractum
 esse causam sicut negaremus
 albedinem esse albam. Causa
 enim dicit id in quo subiectiue
 est ratio causalitatis, sicut album
 85 dicit id in quo subiectiue est
 albedo. Et ideo unum non dici-
 tur de altero, sicut concretum
 non dicitur de abstracto. Nunc
 uero dicimus quod bono concre-
 90 tiue competit esse finem ratione
 <boni> abstracti, quia est ipsa ra-
 tio finis uel ad ipsam per se con-

in quo est fundamentaliter ratio
 causalitatis, sicut calor ignis est
 causa caloris aque, quia in calore
 ignis fundatur ratio causalitatis
 effectiue, que est a quo alterum.
 Set ipsa causalitas uel ratio cau-
 salitatis est ratio respectiua in
 alio fundata, quod est absolu-
 tum, et sic bonitas, cum non sit
 aliquid absolutum, non potest
 esse causa, set potest esse ratio
 causalitatis, | maxime finalis, *O46v*
 que est cuius gratia et bonum, ut
 PHILOSOPHVS dicit. Et ista sibi
 inuicem non repugnant, sicut
 esse a quo alterum est ratio cau-
 salitatis effectiue et tamen non
 est causa effectiua, set illud cui
 competit hec ratio.

sequitur, sicut diceremus quod albo inquantum album competit esse coloratum ratione albedinis, que est essentialiter ipse color. Et hoc exemplum est magis ad propositum quam illud 'album inquantum album disgregat', quia disgregare non competit albo ratione albedinis in primo modo, sicut rationi boni conuenit ratio finis. Propter quod non mutatur hec predicatio que est 'in quid' in denominatiuam, ut dicatur quod bonitas est causa uel causat, sicut ibi dicitur 'albedo disgregat'.

[A7-B7] Si uero loquamur de bono et malo concretie sumptis et sine reduplicatione, scilicet de eo quod est bonum et de eo quod est malum, sic 'dico' quod | bonum potest esse causa mali 'et econuerso', sic quod res est per se causa rei uel priuationis, quibus, 'tam cause quam causatis', conueniunt rationes boni et mali.

[A8] Quod enim bonum sit hoc modo causa mali per modum efficientis, patet quia calor ignis, qui est ei bonus, quia est forme sue conueniens, est causa effectiua caloris excessiui in manu,

[B8] Quod autem bonum hoc modo sit causa mali per modum efficientis, finis et subiecti, patet primo de efficiente, quia calor ignis, qui est ei bonus, quia est forme sue conueniens, est causa

qui est ei malus et disconueniens.

120 Item per modum cause finalis, sicut occisionis bouis finis est nutritio hominis; occisio autem est boui mala, set nutritio est homini bona.

125 Item per modum cause materialis, sicut oculus uel manus, que sunt homini bona, sunt subiectum egritudinis, que est ei mala.

130 Per modum uero cause formalis non. Sic patet qualiter bonum sit causa mali, quia si forma est bona et conueniens subiecto, ipsum subiectum ex hoc est bonum

135 et conueniens, ut si uirtus uisua est in oculo perfecta, et oculus est bonus et conueniens, nisi forte quoad aliquid alterum. Potest enim esse quod plures forme accidentales sint in eodem, quarum

140 | una est conueniens, puta quantitas, alia uero non conueniens, sicut qualitas, ratione cuius subiectum dicitur malum, et ita

145 bona quantitas erit forma per se eius quod est malum, licet non | inquantum malum.

caloris excessiui in manu, qui est manui malus et disconueniens. Et sic bonum efficit malum.

De fine autem similiter patet, quia nutritio hominis finis est occisionis bouis; occisio autem | *Z88va*
bouis mala est ei et bona est homini; quare etc.

Similiter per modum cause materialis. Nam oculus uel manus, que sunt homini bona, sunt subiectum egritudinis, que est ei mala.

V202rb

D121vb

[A9] Similiter malum potest esse causa boni effectiue, sicut tremens frigore in hieme et tangens febricitantem calidum excessiue calefit temperate, et ita a calore causatur calor per se et a malo bonus.

150

Similiter per modum finis, ut cum quis dat elemosinam propter uanam gloriam.

155

Similiter per modum cause materialis et formalis, ut patet in exemplo supra posito, quando plures forme sunt in eodem, quarum una est conueniens et alia non. Tunc enim est inuenire rationem boni et mali, tam ex parte forme quam subiecti. Set quia sic loqui de bono et malo, non inquantum bonum uel malum, est loqui de eis per accidens, ideo omnes causalitates sic attribute uni respectu alterius sunt omnes per accidens, et talia dimittenda sunt, quia non cadunt sub arte.

160

[B9] Set quia sic loqui de bono et malo, non inquantum bonum uel malum, est loqui de eis per accidens, ideo omnes causalitates sic attribute bono respectu mali sunt per accidens et forte similes possent inueniri in malo respectu boni. Et quia ea que sunt per accidens non cadunt sub arte, ideo hic dimittantur.

165

170

175 [A10-B10] Quid ergo est causa mali inquantum malum?

Dicendum quod malum inquantum malum non habet causam | fi- *O47r*
 nalem, [ut supra dictum est], quia omne quod est ad finem inquantum
 huiusmodi est bonum utile. Nec habet causam formalem, quia priuatio
 est. Materialem uero □ habet, quia in hoc differt priuatio a negatione,
 180 quia determinat sibi subiectum, non autem simplex negatio. Subiec-
 tum autem mali est natura aliqua que non est alteri conueniens *, sicut
 calor excessiuus, puta febrilis in homine *, uel natura carens aliquo
 sibi conueniente. [Per hoc enim est ibi carentia debite conuenientie.
 Destructo enim altero extremorum, destruitur mutua habitudo am-
 185 borum, ut cum remouetur manus a corpore uel uisus ab oculo, cessat
 conuenientia corporis ad manum et oculi ad uisum]. Talis autem natu-
 ra, que est subiectum mali, non est [eius subiectum inquantum bona,
 | set inquantum □ in potentia ad habitum et oppositam priuationem. *N110rb*
 Hec enim est ratio subiecti, quod sit ens in potentia: per hoc enim
 190 est alterius receptiuum. Causam uero efficientem * non habet malum

primo et per se, quia nec bonum, cum sint habitudines relatiue, ad quas non potest per se actio terminari. Preter hoc etiam est specialis ratio de malo, cum sit priuatio, 「que」 non est effectus set deffectus. Nichilominus tamen malum 「causam efficientem habet」 secundo et per accidens:

195

quod enim intendit ultra quam sit conueniens calorem corporis priuat conuenientiam caloris ad corpus per consequens et fit malum. Gladius etiam transiens manum interpositam diuidit a corpore et priuat conuenientiam totius ad partem et fit malum. Hoc autem non conuenit agenti in quantum bonum, set in quantum contrarium predominans; ideo etc.

non quidem positie influentem deffectum, set positie influentem effectum ad quem sequitur deffectus alicuius oppositi, sicut ignis intendens calorem ultra id quod sit conueniens manui priuat conuenientiam caloris ad manum, uel impediens influentiam cause agentis dicitur causare priuationem que habet rationem mali. Hoc autem non conuenit agenti in quantum bonum, set in quantum est contrarium predominans, et hoc modo | malum habet causam et non aliter.

200

205

210

047v

[A11] Ad primum argumentum dicendum quod bonum

[B11] Ad primum argumentum dicendum quod illud quod

est sui diffusium per modum
 finis solum. Si tamen loquamur
 215 de bono inquantum bonum, et
 isto modo numquam est causa
 mali inquantum malum. Id uero
 quod est bonum nichil prohibet
 esse diffusium sui per modum
 220 efficientis et sic esse causam mali
 secundario et per accidens, sic-
 ut dictum est, nec tamen prop-
 ter hoc est sui corruptiuum, quia
 non causat malum sibi opposi-
 225 tum, nisi secundum communem
 oppositionem boni et mali.

est bonum est sui diffusium,
 non tamen ratione bonitatis set
 ratione perfectionis, qua uirtuali-
 ter continet alterum, sicut calor,
 qui est bonus igni, diffundit se
 causando calorem aque propter
 perfectionem et dominium | sue *A77va*
 uirtutis super aquam, et per con-
 sequens causat malum, inquan-
 tum priuat aquam frigiditate sibi
 conueniente; nec tamen propter
 hoc est sui corruptiuum, quia
 non causat malum sibi opposi-
 tum, nisi secundum communem
 rationem boni et mali.

[A12-B12] Ad secundum dicendum quod ibi comparatur actus ex-
 terior * actui uoluntatis, quorum unus est ab alio, | malus a malo sicut *M276rb*
 230 bonus a bono. Causalitas tamen respicit 「in utroque per se」 entitatem
 non malitiam, | nisi secundario et per accidens. *F131va*

[A13-B13] Argumentum in oppositum bene probat quod bonum *Mu149vb*
 est causa mali, set non per se nec inquantum bonum uel malum.

<QVESTIO TERTIA

VTRVM PER MALVM CVLPE

CORRVMPATVR TOTA HABILITAS ANIME AD BONVM>

[A1-B1] Tertio queritur utrum per malum culpe corrumpatur tota
 habilitas anime ad bonum. Et uidetur quod sic, quia omne finitum 5
 tandem consumitur ablatione alicuius finiti ab ipso, ut patet ex III
 P h i s i c o r u m ; set habilitas anime ad bonum est finita, cum sit quid
 creatum; cum igitur per quodlibet peccatum aliquid de hac habilitate
 subtrahatur, uidetur quod ipsa tandem possit totaliter consumi.

[A2-B2] Item per aliquid bonum tota *pronitas seu habilitas ani- 10
 me* ad malum tollitur, scilicet per gloriam; ergo similiter per *aliquid*
 malum tota habilitas anime ad bonum 「tollitur」.

048r [A3-B3] In contrarium arguitur | quia quod est naturale non tolli-
 tur per peccatum; set habilitas anime ad bonum est homini naturalis;
 ergo 「etc.」 Probatio minoris, quia omnes homines naturaliter appetunt 15
 bonum, quia nec naturaliter scire desiderant, nisi *quatinus* scire est
 quoddam bonum.

[A4] Responsio. Quod bo-
 num oppositum malo non solum
 diminuat, set totaliter corrup-

[B4] Responsio. Malum uel
 peccatum potest comparari uel
 ad bonum sibi oppositum uel 20

patur per malum, nullus dubitat,
 quia priuatio et habitus non stant
 | simul. Quod etiam subiectum
 mali per malum non diminue-
 25 tur nec corrumpatur planum est.
 Non enim per tenebras aliquid
 de natura aeris tollitur, set quia
 in subiecto est quedamabilitas
 ad actum. Et hoc modo

30

35

in anima est quedamabilitas ad uirtutem et ad bonum, ut *apparet*
 ex | II | *Ethico*rum, que *augeri potest* et minui, de hac est | du-
 40 bium an possit totaliter corrumpi uel possit in infinitum diminui et
 tamen numquam totaliter auferri.

Et dicunt QUIDAM quod semper talis aptitudo ad bonum
 peccando diminuitur, set numquam totaliter tollitur. Quod |

ad bonum sibi subiectum uel ad
 dispositionem subiecti respectu
 boni.

D122ra

Si comparetur ad bonum sibi
 oppositum, sic ipsum totaliter
 tollit, sicut cecitas uisum et que-
 libet priuatio habitum sibi oppo-
 situm, quia priuatio et habitus
 non stant simul.

Si uero comparetur ad subiec-
 tum, sic malum non corrumpit
 tale bonum nec aliquid dimi-
 nuit, sicut per tenebras nichil
 tollitur de natura aeris.

Si uero comparetur ad dispo-
 sitionem subiecti quam habet re-
 spectu boni, sicut

*Z88vb**M267va**V202va**deest B*

declarant sic: *diminutio huius habilitatis non est accipienda per subtractionem, sicut est diminutio in quantitativis, set per remissionem, sicut est diminutio in qualitativis. Remissio autem huius habilitatis accipienda est econtrario intensionem ipsius. Intenditur autem per dispositiones quibus materia preparatur ad actum, que quanto magis multiplicatur, tanto subiectum habilius efficitur et econtrario | tanto remittitur, quanto impedimenta subiecti ad actum multiplicantur, que si multiplicarentur in infinitum, habilitas subiecti diminueretur in infinitum; numquam tamen totaliter tolleretur, quia semper maneret in sua radice, que est substantia subiecti. Sicut <si> in infinitum ponerentur obstacula inter solem et aerem, in infinitum diminueretur habilitas aeris ad lumen, numquam tamen totaliter tolleretur manente aere, similiter in infinitum potest fieri additio in peccatis, que diuidunt inter Deum et hominem, per que semper minuitur habilitas anime ad gratiam, nec tamen tollitur totaliter ab anima, cuius naturam consequitur.*

Set istud non uidetur, quia sicut habilitas subiecti ad actum augetur per intensionem alicuius sibi inherentis, sic minuitur per remissionem eiusdem. Nichil ergo subiecto non inherens minuit in aliquo habilitatem subiecti. Et ideo positio obstaculorum inter solem et aerem non minuit habilitatem aeris ad lumen. Propter quod non est mirum, si eorum multiplicatio non tollit habilitatem, quia nec in aliquo minuit. Vnde exemplum non est ad propositum.

deest 23

45

50

55

60

65

Ideo aliter uidetur esse dicen-
dum

Et dicendum ad hoc omissis
aliis modis

70 quod duplex estabilitas anime ad bonum, scilicet prima et remota,
alia uero * propinqua. Prima $\neg$ et remota numquam minuitur $\neg$ nec to-
taliter tollitur, propinqua uero minuitur et tandem tollitur.

Primum patet, quia cognitio principiorum iuris naturalis et corre-
spondens inclinatio uoluntatis non tolluntur ab homine nec minuun-
75 tur: | pertinent enim ad synderesim, que est | inextinguibilis; set ratio-
ne horum inest nobis prima inclinatio $\neg$ ad bonum; *N110va*
ergo etc. *O49r*

ergo talis non minuitur nec tol-
litur.

Secundum sic patet. Omne quod causatur ex actibus nostris et per
80 eos tandem perficitur potest per actus contrarios minui et tandem
corrumpi: ex eisdem enim actibus contrario modo factis generantur
habitus et corrumpuntur, ut patet ex II *Ethicorum*; set proxima
abilitas ad bonum causatur ex actibus nostris: illa enim consistit in
habitus acquisitis;

85 ergo etc.

et per eos perficitur secundum
illud II *Ethicorum*: *Innatis*

quidem nobis suscipere eas, perfectis autem per assuetudinem; ergo talis habilitas potest per actus contrarios minui et totaliter cor- 90
rumpi.

[A5-B5] Ad primum argumentum patet solutio. Prima enim habilitas non minuitur nec totaliter tollitur, propinqua autem minuitur et tollitur.

[A6-B6] Ad secundum dicendum quod in anima non est ex natura 95
 sua * aliqua habilitas remota ad malum, set solum propinqua, causata
 ex actibus, et illa tollitur per habitum glorie. Et similiter propinqua
M276vb habilitas ad bonum minuitur per culpam | et tandem tollitur per ob-
F131vb stinationem, | remota uero non minuitur nec tollitur $\neg$ in dampnatis.

[A7-B7] Argumentum in oppositum probat quod remota habilitas 100
 non tollitur, quod concedimus.

<DISTINCTIO TRIGESIMA QVINTA

QVESTIO PRIMA

VTRVM MALVM SVFFICIENTER DIVIDATVR PER CVLPAM ET PENAM>

[A1-B1] *Post hec uidendum est* etc. Hic primo queritur utrum malum
5 sufficienter diuidatur 「per」 culpam et penam. Et uidetur quod non,
quia in irrationabilibus non est culpa nec pena que *correspondet*
culpe, et tamen in eis inuenitur malum; ergo etc.

[A2-B2] Item secundum AVGVSTINVM in ENCHIRIDION malum
dicitur 「quod」 nocet; set omne quod nocet est pena; ergo omne malum
10 est pena.

[A3-B3] In contrarium est commune dictum | doctorum.

O49v

[A4-B4] Responsio. Dicendum quod *culpa et pena* sufficienter
diuidunt malum non uniuersaliter sumptum, set prout reperitur in
habentibus liberum arbitrium. Ad cuius euidenciam sciendum quod,
15 cum malum sit priuatio boni, sicut est duplex bonum, unum pertinens
ad primam perfectionem, | 「que est forma」, seu ad integritatem rei ut
pars, aliud pertinens ad secundam, que est operatio, sic est duplex ma-

D122rb

lum, unum quod priuat primum bonum, et hoc dicitur uniuersaliter malum nature, set in habentibus electionem dicitur malum pene, maxime si sit contrarium uoluntati, ¶ uel magis passio priuatiua primi boni, 20
aliud uero quod priuat secundum bonum, scilicet debitam operationem uel debitum ordinem in operatione, et hoc malum uocatur generaliter *peccatum*, quod etiam reperitur in naturalibus, prout operatio naturalis non est conueniens ut debet, ut dicitur II *Phisicorum*, ¶ specialiter autem in habentibus liberum arbitrium uocatur culpa, in- 25
quantum talis operatio est in potestate nostra propter libertatem uoluntatis. ¶ Culpamur enim solum de hiis quorum habemus dominium. *M277ra* Et ita pena et ¶ culpa solum sunt in habentibus liberum arbitrium, | et in talibus sufficienter diuidunt malum. Quod patet dupliciter. Primo, quia quot modis dicitur unum oppositorum, tot modis dicitur et 30
V202vb reliquum; set bonum ¶ humanum dicitur tantum dupliciter, | scilicet de bono nature et de bono moris; ergo malum similiter; set malum nature est malum pene, malum * moris est malum culpe; ergo etc. Secundo, quia omne malum ¶ humanum uel est malum quod uoluntarie facimus, uel ¶ quod inuoluntarie patimur; set primum est culpa, 35
N110vb ¶ reliquum, | uero pena; ergo etc.
Vtraque ¶ patet per AVGVSTINVM I De libero arbitrio.

[A5-B5] Ad primum argumentum patet solutio per iam dicta.

[A6-B6] Ad secundum dicendum quod tam malum culpe quam
 40 pene | nocet uel magis est ipsum nocumentum, malum quidem pene in *O50r*
 hiis que pertinent ad primam rei integritatem, | malum 「uero」 culpe in *Mu150ra*
 actione, set $\neg$ nocumentum pene | magis percipitur, quia 「contrarium *A77vb*
 est」 uoluntati, 「culpa uero uoluntaria」*.

<QVESTIO SECVNDA

VTRVM OMNE PECCATVM CONSISTAT IN ALIQUO ACTV>

[A1-B1] Deinde queritur utrum omne peccatum consistat in aliquo
 actu. Et uidetur quod sic, quia ille qui eodem modo se habet nunc ut
 5 prius, si prius non peccabat, nec modo peccat; set qui solum omittit
 quod preceptum est, puta qui non surgit ad matutinas et tenetur *ex
 precepto* surgere, similiter se habet hora matutinarum ut prius quan-
 tum ad non surgere; cum ergo non peccet non surgendo ante matu-
 tinas, nec 「modo」 peccat, ut uidetur, non surgendo hora matutinarum *;
 10 「ergo etc.」

[A2-B2] Item peccatum et meritum opponuntur; set omne meritum consistit in actu interiore uel exteriori; ergo *etc.*

F132ra [A3-B3] Contra. Omnis transgressio precepti est peccatum; set in pura omissione est | transgressio precepti affirmatiui; ergo *etc.*

[A4-B4] Responso. Hic non est aliqua dubitatio nisi de peccato omissionis, *de quo dicunt QUIDAM* quod consistit in actu uel interiore, ut cum aliquis uult non facere quod preceptum est 「fieri」, uel exteriori, ut cum aliquis occupat se in actibus impossibilibus ei quod preceptum est fieri, sicut nimis uigilans non potest surgere ad matutinas. 15

deest 21
O50v

Ratio autem huius est forte hec, quia uidetur QVIBUSDAM 20
quod negatio uel omissio actus | non sit in potestate nostra nec
per consequens culpabilis, nisi mediante aliquo actu, per quem
habemus dominium super negationem actus, quia aliud est non
exire in actum et aliud habere causalitatem super non exire in
actum, quia non exire in actum dicit solam negationem actus, 25
set habere causalitatem super non exire in actum dicit aliquid
positiuum et actuale. Nulla autem res habet causalitatem po-
situiam et actualem super aliquid affirmatum uel negatum nisi
aliquid agendo. Ergo uoluntas non habet dominium uel cau-
salitatem super non exire in actum nisi aliquid agendo. Et sic 30

deest ¶

secundum istos pura omissio non esset peccatum nisi ratione alicuius actus per quem habemus dominium super omissionem. [A5-B5] Set istud non ¶ualet¶ quantum ad illud quod dicitur de actu interiore, quia uelle facere et uelle non facere quod preceptum est non sic opponuntur ut necesse sit alterum inesse, sicut ¶de Deo dicimus¶ quod non est necesse quod uelit mala fieri uel uelit mala non fieri, immo neutrum uult. Et similiter non est necesse aliquem ¶aut¶ uelle obedire precepto aut *non uelle* obedire ¶precepto¶. Forsan enim de precepto nichil cogitat, et tamen non faciens quod preceptum est peccat. Ergo nichil prohibet peccatum omissionis esse sine ¶*interiore actu* uoluntatis. [A6-B6] Idem apparet de exteriori ¶actu dupliciter: primo, quia omne peccatum quod est contra determinatum preceptum, si consistat in actu, consistit in determinato actu, alioquin non esset ¶contra determinatum preceptum nec esset determinatum peccatum; set actus incompatibiles ei quod preceptum est fieri sunt indeterminati, sicut nimis uigilans ¶studendo, orando uel loquendo¶ non potest hora debita sur-

*M277va**N111ra*

051r gere ad matutinas; | ergo in nullo talium actuum [consistit] peccatum
omissionis, quod est contra determinatum preceptum.

Secundo, quia nullus peccat faciendo quod non est malum de se
nec est prohibitum; set multi actus impossibiles ei quod precep- 50
tum est fieri sunt huiusmodi, sicut uigilare in studio uel oratione; ergo
etc.

deest 2

Ad rationem eorum dicendum quod ad hoc quod ommissio
imputetur uoluntati, non oportet quod sit in potestate eius me- 55
diante aliquo actu, sicut ad hoc quod actus ei imputetur, non
oportet quod ille actus sit in potestate eius mediante alio actu,
set ex hoc solo imputatur ei actus uel ommissio eius, quia in li-
bertate uoluntatis est exire in actum uel non, et quidquid sit de
Z89rb actu, respectu tamen omissionis | imputabilis non oportet in
uoluntate ponere causalitatem actualem et positiuam, quia nul- 60
la causalitas positiuam directe requiritur ad effectum priuatiuum,
set sufficit non exire in actum, cuius habetur dominium. Et sic
F132rb causatur a uoluntate | ommissio culpabilis.

[A7-B7] Dicendum [est] ergo quod peccatum omissionis non con-
sistit per se in aliquo actu, set in sola omissione, sicut et nomen so- 65
nat. Quod patet, quia omnis defectus uoluntarius est culpabilis; set
omissio actus debiti est huiusmodi: est enim defectus, ut de se patet,

- set uoluntarius non ab actu uoluntatis cadente super ipsum, ut PRIMI dicunt, set quia in potestate uoluntatis | fuit uitare ipsum; *quare* etc. *M277vb*
- 70 [A8-B8] Ad primum argumentum dicendum quod, licet omittens eodem modo se habeat nunc et prius quantum ad operationem et omissionem, | non tamen quoad obligationem, quia preceptum affirmatiuum cui opponitur ommissio obligat pro determinato tempore pro quo solum ommissio habet rationem culpe. *D122va*
- 75 [A9-B9] Ad secundum | dicendum quod non est simile de merito et de peccato, quia *bonum* consistit *ex tota causa*, *malum* autem *ex particularibus deffectibus*. Et ideo ad meritum requiritur actus bonus, ad peccatum autem sufficit deffectus actus uel bonitatis in actu. *O51v*

<QVESTIO TERTIA

VTRVM PECCATVM CONSISTAT IN ACTV EXTERIORE>

- [A1-B1] Postea queritur utrum peccatum consistat in actu exteriore. Et uidetur quod non, quia actus uoluntatis est medius inter actum exterioris operis et interioris cogitationis; set interior cogitatio secundum se numquam est malum, quantumcumque sit de malo; ergo nec exterius opus, ut uidetur.
- 5

- Mu150rb* [A2-B2] Item actus exteriores sunt communes nobis | et brutis; set in brutis tales actus non sunt culpabiles; ergo nec in nobis.
- [A3-B3] In contrarium est quia quod est contrarium precepto est peccatum; set non solum actus interiores, uerum etiam exteriores contrariantur preceptis diuinis, quorum quedam sunt de actibus exterioribus, ut *non occides, non mehaberis, non furtum facies* 「etc.」; ergo etc. 10
- A78ra* [A4-B4] Responso. Sicut apparet ex precedentibus, | peccatum dicit absolute deffectum operationis uel debite perfectionis in operatione, culpa autem dicit specialiter deffectum bonitatis moralis in operatione uoluntaria, que sola est | in potestate operantis. 15
- V203ra* Item actus exterior potest comparari ad immediatum principium eliciens ipsum uel ad uoluntatem imperantem.
- M278ra* [A5-B5] Hoc supposito dicendum quod peccatum | potest consistere in actu exteriori secundum se, idest prout comparatur ad immediatum | principium eliciens ipsum, set culpa non potest consistere in actu exteriori secundum se, set solum 「ut」 comparatur ad uoluntatem imperantem. 20
- N111rb*
- [A6-B6] Primum patet, quia operatio que non est directa ut congruit est peccatum; set talis operatio est actus exterior secundum se, sicut claudicatio non est ambulatio directa ut congruit bono pedi, et 25
- O52r* similiter potest esse in aliis; ergo | etc. Et hoc modo claudicatio in eun-

30 te ad ecclesiam peccatum est, rectus autem incessus in eunte ad lupanar bonus; set hec bonitas uel peccatum non sunt moris, set nature.

[A7-B7] Secundum apparet, scilicet quod culpa uel peccatum in moribus non potest consistere in actu exteriore secundum se, set solum ut comparatur ad uoluntatem imperantem. Quod patet dupliciter, secundum duo que sunt in actu culpabili, scilicet malitia moralis, que est
35 ex deffectu conformitatis ad rationem rectam, et ex imputabilitate eius.

Primo sic: in essentialiter ordinatis ultimum non habet habitudinem ad primum nisi per medium; set ratio, uoluntas et actus exterior habent ordinem essentialem, ita quod actus uoluntatis medius est inter actum rationis | et opus exterius; ergo opus non est natum regulari
40 per rationem nisi mediante uoluntate; set secundum hoc opus exterius habet bonitatem moralem uel malitiam, quod natum est regulari per rationem; ergo etc. *F132va*

Secundo patet idem ex eius imputabilitate, quia per hoc aliquis actus est nobis imputabilis, per quod est in potestate nostra; set actus exterior solum est in potestate nostra comparatus ad uoluntatem imperantem, non autem comparatus solum ad suum immediatum principium: hoc enim modo est pure naturalis, set primo modo est uoluntarius; ergo etc.

Tertio patet idem | per rationem | communem utrique, quia in illo
50 est culpa essentialiter et per se, in aliis 「autem」 solum concomitatiue, quo posito sine aliis habetur uera ratio culpe, aliis autem positis sine *eo* nichil est culpabile; set posito solo actu uoluntatis uere et com- *M278rb*
Z89va

plete ponitur culpa, aliis autem positis sine ipso nichil est culpabile; ergo etc.

[A8-B8] Ad primum argumentum dicendum quod non est simile 55
 de actu exteriori et de cogitatione interiori, quia uirtus prioris manet
 052v in posteriori, |「non autem」*in priori*. Et ideo in opus sequens uolun-
 tatem redundat culpabilitas uoluntatis, non autem in cogitationem
 precedentem, nisi assensus eius subiaceat imperio uoluntatis, sicut est
 in peccato infidelitatis; tunc enim assensus cogitationis in hiis que sunt 60
 fidei contraria culpabilis est.

[A9-B9] Ad secundum patet responsio ex iam dictis.

<DISTINCTIO TRIGESIMA SEXTA
QVESTIO PRIMA
VTRVM PECCATVM SIT CAUSA PECCATI>

5 [A1-B1] *Sciendum est tamen* etc. Hic primo queritur utrum peccatum sit causa peccati. Et uidetur quod non, quia facere sibi simile est actus perfecti, ut patet ex IV *Meth e o r u m*; set peccatum non est aliquid perfectum, set est deffectus debite perfectionis; ergo non potest facere sibi simile; set si peccatum causaret peccatum, faceret sibi simile; ergo etc.

10 [A2-B2] Item motus non est motus, quia esset processus in infinitum, ut dicitur | *V P h i s i c o r u m*; ergo per eandem rationem peccatum non est causa peccati, quia esset processus in infinitum, quia qua ratione unum peccatum esset causa alterius peccati, eadem ratione et illud cuiusdam alterius, et sic semper.

D122vb

15 [A3-B3] In contrarium est quia ex actibus peccatorum causatur habitus malus, ex habitu malo causantur actus mali et uitiosi; ergo a primo ad | ultimum ex peccato causatur | peccatum.

N111va

[A4-B4] Responsio. In peccato omissionis est solus deffectus, in peccato autem commissionis est actus et deffectus. Considerando ergo

M278va

peccatum ratione solius defectus contingit unum peccatum esse cau- 20
 sam alterius per accidens, scilicet per modum remouentis prohibens,
 quia quod inclinat in unum prohibet motum in contrarium; set gratia
 inclinat ad bonum, siue gratia sit habitus creatus, siue beneplacitum
 speciale Dei; ergo prohibet motum uel lapsum in peccatum; set deffec-
 053r tus peccati est priuatio gratie, non quidem effectiue, set meritorie | et 25
 concomitatiue; ergo peccatum est causa motus uel lapsus in quodcum-
 que aliud peccatum sicut remouens prohibens. Hoc autem solum est
 uerum de primo peccato quo priuatur gratia, quia per sequentia pec-
 cata gratia non tollitur.

[A5-B5] Si autem consideretur peccatum quoad actum, sic unum 30
 peccatum potest esse causa alterius per modum cause finalis, efficientis
 et materialis.

De causa finali patet sic: illud quod habet rationem eminentioris
 053r boni respectu alterius potest habere | rationem finis respectu eius; set
 unum peccatum potest habere rationem eminentioris boni respectu al- 35
 terius; ergo etc. Minor probatur: aliquis enim credit bonum esse forni-
 cari; quia tamen non potest hoc facere nisi det, dare autem non potest,
 Mu150va cum sit pauper, | nisi furetur, per consequens eligit furari.

De causa uero | efficiente patet similiter *quod* illud quod est dispo- 40
 sitio inclinans causam agentem ad similem actum est aliquo modo cau-
 sa efficiens illius actus; set unus actus peccati est dispositio inclinans ad

similem actum, alias numquam ex actibus causaretur habitus; ergo etc. Dico autem aliquo modo, quia non est causa agens nec ratio agendi, set quedam dispositio pronitatis ad similem actum.

45 De causa uero materiali patet idem, quia obiectum | circa quod *M278vb*
 exercetur actus habet rationem materie respectu eius; set actus unius
 peccati est huiusmodi respectu actus alterius peccati: pugnatur enim de
 actibus uenereis; ergo etc. Hic autem 'materia' uocatur transumptiue
 obiectum, quod non est materia in qua uel ex qua, que proprie $\lceil$ habent $\rfloor$
 50 rationem materie, set est materia circa quam.

Secundum uero genus cause formalis unus actus peccati non potest esse causa alterius, quia forme non est forma proprie loquendo.

[A6-B6] Ad primum argumentum dicendum quod, licet peccatum non sit aliquid perfectum in genere moris, est tamen aliquid perfectum
 55 secundum esse nature. Et ideo quoad hoc potest esse causa alterius peccati per se, quoad deffectum autem moralem solum est causa ut remouens prohibens.

[A7-B7] Ad | secundum dicendum quod peccatum in quantum pec- *A78rb*
 catum non est causa peccati, sicut nec motus est causa motus in quan-
 60 tum motus. Nichil | tamen prohibet aliquod peccatum esse causam al- *O53v*

terius secundum aliquid speciale repertum in eo, scilicet quia remouet prohibens, ut primum peccatum per quod amittitur gratia, uel ratione specialis habitudinis actus ad actum modis quibus dictum est.

<QUESTIO SECVNDA

VTRVM PECCATVM SIT PENA PECCATI>

[A1-B1] Secundo queritur utrum peccatum sit pena peccati. Et uidetur quod non, quia *pene sunt medicine*, ut dicitur II *Ethicorum*; et [in] *X* eiusdem dicitur quod pene sunt inducte ut per eas homines 5
reducantur in bonum uirtutis; set per peccatum non reducit homo in bonum uirtutis, set in oppositum; ergo etc.

[A2-B2] In contrarium est quod dicit AVGVSTINVS *in* lib. *Confessionum*: *Iussisti, Domine, et uere sic est, ut | sibi pena sit omnis |*
N111vb *Z89vb* *inordinatus animus*; set inordinatio animi est malum culpe; ergo etc. 10

[A3-B3] Responsio. Dicenda sunt duo: primum est quod peccatum non est pena peccati per se loquendo; secundum est quod peccatum potest esse pena peccati concomitatiue.

M279ra [A4-B4] Primum patet, | quia sicut se habet habitus ad habitum, sic priuatio ad priuationem; set bonum oppositum malo culpe et bonum 15

oppositum malo pene non sunt idem bonum; ergo malum culpe et malum pene non sunt idem malum. Culpa igitur per se numquam est pena. Maior patet. Minor probatur, quia bonum quod priuatur per penam pertinet ad primam perfectionem seu integritatem rei, bonum autem quod priuatur per malum culpe est pertinens ad perfectionem secundam, que est operatio; hec autem non possunt esse unum; ideo etc.

[A5-B5] Secundum sic patet: ubicumque in malis contingit in idem coincidere | actionem cum passione uere a substantia abiciente, *D123ra*
 25 ibi concomitantur se culpa et pena (culpa enim, ut dictum est frequenter, est malum in actione, pena uero | in passione abiciente quod *F133ra*
 et passio | concomitantur se, sicut iram, inuidiam, tristitiam, que sunt *O54r*
 quedam anime operationes, sequitur immutatio corporis a debita et
 30 conuenienti dispositione in indebitam; similiter actus corporales simul
 habent in se aliquid actionis et aliquid passionis, inquantum homo
 mouet se ipsum ratione alterius et alterius partis, et inquantum pas-
 siones sunt, lassitudinem et penam habent, inquantum uero actiones
 sunt, si sint male, habent rationem culpe, et ideo dicturi sunt mali
 35 illud Sap. 5: *Lassati sumus in uia iniquitatis* 「etc.」; propter quod sicut
 concomitantur se actio mala et passio, sic culpa et pena; 「ideo etc.」

[A6-B6] Isto etiam modo contingit idem esse meritum et penam, scilicet concomitatiue et non per se et essentialiter. Contingit enim bene et meritorie irasci et tristari, ad que sequitur uera passio et pena
 M279rb in corpore. | Actus etiam corporales boni penales sunt, sicut et mali. 40
 Ideo ydemptitas pene cum culpa uel cum merito est concomitatiua et non essentialis.

[A7-B7] Ad argumentum in oppositum dicendum quod hoc ipsum, quod homo laborem et detrimentum patitur in peccando, natum est retrahere hominem a peccato. Et ideo pena adiuncta culpe ratio- 45
 nem habet medicine, adiuncta autem merito auget ipsum.

<QVESTIO TERTIA

VTRVM OMNIS PENA INSIT PROPTER ALIQVAM CVLPAM>

[A1-B1] Tertio queritur utrum omnis pena insit propter aliquam culpam. Et uidetur quod non, quia *eiusdem rationis uidetur esse quod peccatores prosperentur et quod innocentes puniantur*; set primum frequenter reperitur, Ier. 12: *Via impiorum prosperatur, bene est omnibus qui preuaricantur et inique agunt*; ergo uidetur quod reliquum possit inueniri, scilicet quod innocens puniatur; ergo *pena* quandoque *infligitur sine culpa*. 5

O54v [A2-B2] Item *de Christo dicitur I Petri 2 quod peccatum non* | 10

fecit nec dolus inuentus est | in ore eius; et tamen i b i d e m dicitur quod passus est pro nobis; ergo pena non semper a Deo dispensatur, pro culpa. V203va

[A3-B3] In contrarium est quod dicit HIERONYMVS quod quidquid patimur peccata nostra meruerunt.

- 15 [A4-B4] Responsio. Dicenda sunt duo: 「unum」 est quod omnis passibilitas pene est in nobis a culpa; secundum est quod non omnis pena quam patimur infligitur nobis, 「neque」 a Deo 「neque」 ab homine, pro aliqua culpa.

- 20 [A5-B5] Primum patet ex hiis que dicta sunt supra dist. 30 quod mors et alii defectus penales sunt in nobis a peccato, saltem | sicut a causa remouente prohibens. N112ra

- [A6-B6] Secundum patet, quia si pena semper infligeretur pro aliqua culpa, uel pro actuali uel pro originali. Non pro actuali, quia in multis inueniuntur graues pene in quibus nulla est culpa actualis, sicut
25 | in pueris nuper baptizatis, in quibus sunt egritudines, uexationes demonum et similia. M279va

- Item nec pro originali, quia culpe originali non debetur pena sensus, set dampni, licet ipsa passibilitas | pene sensus insit propter peccatum originale modo quo dictum est supra; set multe pene sensus insunt
30 hominibus, ut de se patet; ergo non omnis pena infligitur pro culpa, quod concedendum est, set infligitur quandoque ab homine simplici- Mu150vb

ter iniuste, absque [┌] aliqua culpa _└ patientis, et a Deo non quidem iniuste, cum sit dominus uite et mortis, set preter iustitiam, quod contingit multis modis, sicut tractat | beatus AVGVSTINVS Super canticum Deuteronomii dicens quod quinque modis flagella contingunt: 35
 uel ut iustis merita per flagella augeantur, ut Iob, uel ad custodiam uirtutum, | ne superbia temptet, ut Paulo, uel ad corrigenda peccata, ut Marie lepra, uel ad initium pene, ut hic uideatur quid in inferno sequatur, ut Herodi, uel ad gloriam Dei manifestandam, ut ceco nato; 40
 in aliquibus autem istorum modorum pena non infligitur pro aliqua culpa, maxime in primo et ultimo, ut de se patet; ideo etc.

Z90ra [A7-B7] Ad primum argumentum dicendum | quod, cum nullum malum sit integrum, ut dicitur IV E t h i c o r u m , nullus est adeo impius quin aliquid boni habeat quod a Deo hic remuneratur in minimis bonis, scilicet in temporalibus. Set bonum potest esse integrum absque 45
 omni malo et in tali nichil est puniendum; quod si aliquid patiat, hoc est uel ex condicione nature sibi derelictae, sicut in egritudinibus et aliis passionibus, uel quia ab alio infligitur iniuste, sicut fit in illatis iniuriis, uel quia a Deo | immittitur dispensatiue | modis quibus dic-
 tum est. 50

A78va
 D123rb

[A8-B8] Ad secundum dicendum quod pena quam Christus passus fuit ordinem | habuit ad culpam non quidem Christi, set primi parentis, cuius debitum existens in nobis Christus per penam, quam pertulit, exsoluit. *M279vb*

55 [A9-B9] Dictum autem HIERONYMI adductum in contrarium est intelligendum ut in pluribus. Raro enim contingit aliquem esse adeo innocentem quin plus peccet quam patiatur, uel intelligendum est non de actuali passione, set de passibilitate quam omnes excepto Christo contraximus ex peccato primo, sicut supra dictum est.

<DISTINCTIO TRIGESIMA SEPTIMA
QVESTIO PRIMA
VTRVM ACTIO PECCATI SIT A DEO>

[A1-B1] *Sunt autem et alii* etc. Hic primo queritur utrum actio peccati, secundum quod actio, sit a Deo. Et uidetur quod non, quia FVL- 5
O55v GENTIVS dicit quod *illius rei | Deus ultor est cuius non est* actor; set
Deus est ultor peccati quantum ad ipsam actionem; ergo etc. Probatio
minoris, quia sicut peccato respondet pena dampni ratione auersionis,
in qua consistit deffectus, ita respondet ei pena sensus ratione conuer-
sionis, in qua consistit actus. 10

[A2-B2] Item deffectui non assignatur causa nisi ratione actus;
ubi ergo actus et deffectus sunt inseparabiles, quicquid est causa actus
est causa deffectus; set in actione peccati, puta in uerbo blasphemie,
actus et deffectus sunt inseparabiles; ergo, cum Deus non sit causa
deffectus (alioquin Deo imputaretur peccatum) uidetur quod non sit 15
causa actus.

[A3-B3] In contrarium est quia quod non est causa actus non est
N112rb causa effectus | producti per actum; set per actionem peccati aliqui

effectus in esse producuntur: generantur enim homines ex adulteriis; si
 20 ergo talium actionum Deus non esset causa, per consequens nec homi-
 num qui hiis actionibus generantur, quod est inconueniens.

[A4-B4] Responso. Dicenda sunt tria: primum est quod Deus est
 causa actionis peccati uniuersalis et prima; secundum est quod non est
 causa eius proxima et immediata; | tertium est quod ex hoc non potest
 25 Deo imputari culpa. *M280ra*

[A5-B5] Primum patet, quia a quo est essentia, ab eo $\neg$ et uirtus et
 operatio, saltem mediate; set omnis essentia est a Deo; ergo etc.

[A6] Secundum patet ex hiis que dicta sunt supra I dist. huius
 30 libri. [B6] Secundum patet, quia impossibile est eandem actionem
 numero esse a duobus uel pluri-

bus agentibus, ita quod a quolibet sit immediate et perfecte, nisi
 in illis sit eadem uirtus numero; set in Deo et creatura non potest
 esse eadem uirtus numero; ergo impossibile est | quod eadem
 35 actio numero sit ab utroque im- *F133va*
 mediate et perfecte. Actio autem creature immediate est a creatura

O56r

et perfecte, cum non excedat uir- 40
tutem | sue speciei; ergo eadem
actio non est immediate a Deo.

deest ¶

Minor de se patet, set maior probatur. Contingit enim quod
eadem actio numero sit a duobus et a quolibet perfecte, set ab
uno immediate, ab alio uero mediate, quia eandem actionem 45
quam facit causa propinqua immediate, facit causa uniuersalis
et remota perfecte, inquantum dat uirtutem cause proxime et
datam conseruat, et hoc est mediate solum. Alio modo contingit
eadem actionem numero esse duorum immediate, set a neutro
perfecte, ut cum duo trahunt nauem uel due candele causant 50
unum lumen, quia a neutro perfecte est tractus nauis et a neutra
candela per se est et perfecte illuminatio aeris. In talibus enim
duo agentia imperfecta supplent uicem unius agentis perfecti.
Si autem actio sit immediate et perfecte a quolibet, non apparet 55
modus possibilis, nisi in utroque eorum sit idem principium
uel eadem uirtus numero. Propter hoc enim dicimus quod in
diuinis Pater et Filius una numero spiratione spirant Spiritum
Sanctum et quilibet perfecte, quia in eis est uis spiratiua una
numero. Est ergo uera maior propositio, scilicet quod eadem
actio numero non | potest esse a duobus uel pluribus, ita quod a 60
quolibet sit perfecte et immediate, nisi in eis sit eadem uirtus se-
cundum numerum. Minor autem de se manifesta est. Sequitur
ergo conclusio quod Deus ad effectum cause secunde non agit
immediate eadem actione | cum creatura.

*M280rb**Mu151ra*

65 [A7-B7] Tertium patet sic: actio non debet imputari agenti, nisi
 secundum quod ab ipso procedit; set actiones liberi arbitrii non pro-
 cedunt a Deo nisi | secundum indifferentiam ad bonum et malum; *Z90rb*
 ergo etc. | Minor probatur, quia Deus non est causa actionum liberi *O56v*
 arbitrii, nisi quia ab ipso est liberum arbitrium et conseruatur; set | *V203vb*
 70 liberum arbitrium in esse conseruatum adhuc est indifferens ad elicien-
 dum *bonum actum* uel malum, nec determinatio eius ad malum est
 a Deo; ergo actiones liberi arbitrii non possunt Deo imputari secun-
 dum communem cursum nisi secundum indifferentiam ad bonum et
 malum. Dico autem secundum communem cursum, quia forsan Deus
 75 ex beneplacito suo liberum arbitrium inclinatur ad bonum, numquam
 tamen ad malum, ut sic bona actio Deo imputari possit, numquam
 tamen mala. Et si ratione huius indifferentie intelligant ALIQVI quod
 Deus est causa malarum actionum in quantum actiones sunt et non
 in quantum male, uerum est, quia omnes huiusmodi actiones reduci
 80 possunt in Deum secundum indifferentiam et non secundum determi-
 nationem ad malum. Quia uero principia actionum naturalium sunt
 determinata ad unum, ideo actiones naturales eorum Deo attribuuntur
 et quantum ad essentiam actus et quantum ad determinationem eius.

[A8-B8] Si uero sumatur aliqua singularis actio, puta adulterium hoc, que secundum esse separari non potest a defformitate culpe, im- 85
 possibile est quod Deus sit immediata causa talis actionis non solum
 propter rationes 「supra adductas 1 dist.」, set quia necessario esset cau-
M280va sa defformitatis, ita quod sibi attribueretur deffectus | sicut et actus.
 Quod patet: ad deffectum enim culpabilem tria concurrunt, scilicet
F133vb quod deffectus culpabilis non causatur nisi ab agente, quia culpa est | 90
 malum quod facimus, deffectus 「autem」 non culpabiles aliunde causari
 possunt, scilicet ex dispositione materie, sicut tibia clauda non potest
 recte incedere, licet non sit deffectus ex parte uirtutis gressiue, set ex
O57r | indispositione materie. Ad hoc etiam quod deffectus sit culpabilis,
 oportet quod sit in potestate agentis, quia que non sunt in potestate
 nostra non sunt nobis culpabilia. Item requiritur quod deffectus non
 sit ignoratus ignorantia que excuset. Ex quibus sic arguitur: omnis def-
 deffectus culpabilis imputatur agenti producenti actum et habenti super
 actum dominium et non ignorantem deffectum; si ergo Deus immediate
A78vb causet actum huius adulterii, cum | non agat ex necessitate | nature, set 100
D123va libere habens plenum dominium actus nec ignoret deffectum adiunc-
 tum, non uideo quin sibi debeat ad culpam imputari sicut et homini
 uel magis quam homini, cuius ignorantia potest eum quandoque tota-
 liter excusare uel culpam alleuiare.

[A9] Nec uidetur ualere quod ALIQVI dicunt quod deffectus
 solum causatur ab homine in quantum exit ordinem cui deberet |

deest B

subesse, quia homo peccando non exit a recto ordine nisi ratione actus, et ex hoc causatur in actu deffectus. Et ideo si Deus est causa actus ut homo, oportet quod actus sit extra debitum ordinem comparatus ad Deum ut ad hominem.

deest B

[A9-B9] Item quando duo sunt coniuncta inseparabiliter, quicumque | sciens utrumque eligit unum, eligit et alterum, quia, etsi illud absolute non eligeret, quia malum, ex quo tamen coniunctum est ei quod uult nec separari | potest ab eo, necesse est ^{ut} utrumque uelit, sicut patet in uoluntariis mixtis, cum aliquis proicit merces in ^{mare} ut saluetur, quas tamen secundum se non uellet proicere; cum igitur Deus non ignoret deffectum coniunctum actui, si uult unum, uult et alterum; non operatur autem nisi sciens et uolens; ergo etc.

N112va

M280vb

[A10-B10] Ad primum argumentum dicendum quod Deus non est immediatus actor ^{actionis} huius uel illius peccati, set mediante libero arbitrio cui imputatur bona uel mala actio ratione sue libertatis, qua se determinat ad hoc uel ^{illud}; et sicut imputatur | ei ad culpam uel meritum, sic premiatur uel punitur.

O57v

[A11-B11] Ad secundum patet solutio per iam dicta. Concedimus enim quod concludit.

[A12-B12] Ad argumentum in oppositum dicendum quod per actionem peccati nullus effectus in esse producitur. Actio enim peccati uel est interior actus uoluntatis, per quem nichil constituitur, uel ^{est} actus exterior imperatus, qui est motus localis solum, per quem nichil acquiritur. Et ideo per actionem peccati nullus effectus producitur. Set

130

uerum est quod per actionem peccati actiua et passiuua naturalia appropinquantur, sicut per actum adulterii 「miscetur」 semen uiri cum 「muliere」, quibus appropinquatis sequitur actio eorum et effectus, quorum utrumque Deo attribuitur, non autem precedens actio peccati, *ut iam dictum est*.

135

<QUESTIO SECVNDA
VTRVM DEVS SIT ACTOR MALI PENE>

[A1-B1] Deinde queritur utrum Deus sit actor mali pene. Et uidetur quod non, quia omne malum est preter intentionem agentis; nullus enim aspiciens ad malum operatur; set in actione diuina nichil potest contingere preter eius intentionem, quia quod non est intentum non uidetur esse preuisum; omnia autem sunt a Deo preuisa; ergo etc. 5

M281ra [A2-B2] Set contra. Ad eundem pertinet 「remuneratio」 bonorum
Z90va et punitio malorum; set Dei est remunerare bonos; ergo et punire malos; hoc autem fit per inflictionem 「pene」; ergo etc. 10

V204ra [A3-B3] Responsio. Dicendum quod Deus est actor mali pene, | non tamen potest esse cuiuslibet pene actor immediate.

[A4-B4] Primum patet, quia a Deo 「nichil est」 negandum, nisi quod
 15 sonat | in aliquam imperfectionem; set esse actorem mali pene non so-
 nat | in aliquam imperfectionem; ergo etc. | Maior patet. Minor proba-
 tur, quia malum pene, siue sit pena dampni siue pena sensus, consistit |
 in passione; passio autem non est in agente, set in passo; propter quod
 malum pene defectum ponit in patiente et non in agente: defectus
 20 enim uel est nature uel moris; causare autem penam in alio non arguit
 imperfectionem nature agentis, set magis perfectionem nature et pre-
 dominium uirtutis; item nec arguit defectum moris, quia contingit
 penam iuste infligi, et tunc infligitur absque culpa; ideo etc.

F134ra
Mu151rb
O58r

[A5-B5] Secundum patet, quia Deus non est immediatus actor il-
 lius pene que infligitur actione culpe; set quedam pene sunt huiusmo-
 25 di, sicut omnes que ab hominibus iniuste inferuntur; ergo etc.

[A6-B6] Ad argumentum in oppositum dicendum quod malum
 inquantum malum numquam est intentum, neque a natura neque a
 Deo; set nichil prohibet 「id」 quod est malum nature esse bonum in ge-
 nere moris, sicut est de pena iusta, et hoc modo potest esse intenta;
 30 similiter malum nature respectu unius, puta corruptio respectu bouis
 mala est, que tamen respectu hominis, qui ex | morte eius consequen-
 ter iuuatur, bona est et intenta, et similiter est in omnibus; ideo etc.

N112vb

Argumentum etiam assumit falsum, scilicet quod omne preuisum sit intentum; quod non est uerum, quia preuisio, cum pertineat ad intellectum, est omnium, tam bonorum quam malorum, intentio autem, cum sit actus uoluntatis, est solum bonorum. 35

<QUESTIO TERTIA

VTRVM PLUS HABEAT DE RATIONE MALI CVLPA VEL PENA>

M281rb [A1-B1] Postmodum queritur quid plus habeat de ratione mali, culpa
D123vb | uel pena. Et uidetur quod pena, quia, sicut in bonis illud est melius
 propter quod 「alterum」 eligitur, ita in malis illud est peius propter quod 5
 alterum euitatur; set culpa uitatur propter penam; ergo etc.

[A2-B2] Item sicut se habet meritum ad premium, ita culpa ad penam; set premium melius est merito; ergo pena | 「est」 deterior culpa. 10

[A3-B3] In contrarium est quia omne quod communiter dicitur de causa et causato, uerius et principalius dicitur de causa quam de causato; set malum dicitur de culpa et pena tamquam de causa et causato; culpa enim est causa pene; ergo etc.

[A4-B4] Responsio. Quid sit maius malum, culpa an pena, improprie queritur, quia que comparantur proprie secundum magis et mi-

15 nus debent esse unius rationis in eo in quo comparantur, ut patet ex
VII Phisicorum; malum autem non conuenit uniuoce culpe et
pene, quia pena est malum nature, culpa uero malum moris; item cul-
pa consistit in actione, pena uero in passione; hee autem non sunt
unius rationis; ideo etc.

20 [A5-B5] Quia tamen large comparantur quandoque 「illa」 que in
una ratione non conueniunt, sicut dicimus quod substantia uerius est
ens quam accidens, ideo tollerando dictam comparisonem dicendum
quod culpa uerius habet rationem mali quam pena. Quod patet ex
25 propriis rationibus boni et mali. Ratio enim boni, ut supra dictum
est, est ratio conuenientis, ratio uero mali est priuatio conuenientie.
Tunc sic: illud est maius malum homini quod tollit illud quod maxime
conuenit ei; set hoc est culpa magis quam pena; ergo etc. Probatio mi-
noris, quia illud maxime conuenit homini quod conuenit ei secundum
quod homo; set bonum rationis, quod tollitur per culpam, est huius-
30 modi: conuenit enim homini secundum quod homo, quia homo est
homo per rationem; quare etc.

Item malum culpe est in potestate hominis, | malum autem pene
non; que autem sunt in potestate hominis imputantur ei, et ideo
malum | culpe imputatur homini ut ex ipso dicatur malus, | non au-

A79ra

M281va

F134rb

tem ex malo pene. Et ita loquitur DYONISIUS IV cap. De diuinis 35
 nominibus quod *puniri non est malum, set fieri dignum pena*, et
 AVGVSTINVS I De libero arbitrio quod culpa est malum quod
 059r facimus et quo mali sumus, pena uero est malum | quod patimur, non
 quo mali sumus. Et ideo alibi dicitur quod melius est omnia mala pati
 quam malo consentire. 40

[A6-B6] Ad primum argumentum *dicendum quod culpa non est ui-*
tanda principaliter propter penam, set *propter se, etiamsi nulla pena*
sequeretur; unde et uirtuosus plus culpam fugit quam penam, ad quem
tamen oportet mensurare actus aliorum hominum, ut dicitur III Ethicorum. 45

Z90vb [A7-B7] Ad secundum dicendum quod, *licet culpa terminetur ad*
penam, sicut meritum ad premium, tamen non intenditur propter penam,
sicut intenditur meritum propter premium, set potius inducitur ut culpa
uitetur. Et sic culpa peior est quam pena.

<DISTINCTIO TRIGESIMA OCTAVA

QVESTIO PRIMA

VTRVM BONITAS ACTVS VOLVNTATIS SIT EX FINE>

5 [A1-B1] *Post predicta de uoluntate* 「etc.」 Hic primo queritur utrum bonitas actus uoluntatis sit ex fine. Et uidetur | quod sic, quia motus recipit speciem a termino; set terminus actus uoluntatis est finis; ergo etc. N113ra

[A2-B2] Item BOETHIVS in *Topicis* suis dicit quod *cuius finis bonus est, ipsum quoque bonum est*; ergo bonitas finis causat bonitatem operis.

10 [A3-B3] In contrarium arguitur quia euangelizare | bonum est $\neg$, manducare bonum est, et tamen euangelizare propter manducare non est bonum; ergo bonitas operis non est ex bonitate finis. V204rb

15 [A4-B4] Responsio. DOCTORES dicunt quod bonitas actus uoluntatis est ex obiecto et ex fine et ex circumstantiis, nec alterum istorum sufficit, set oportet omnia concurrere; set quia unum effectum oportet

M281vb in unam causam reducere, quia unius effectus non sunt plures cause immediate, saltem in | eodem genere cause, ideo hec omnia oportet ad unum reducere. Circa quod primo uidendum est quid sit bonitas actus moralis et secundo que sit causa eius.

[A5-B5] Quantum ad primum sciendum quod bonitas actus moralis, maxime autem actus uoluntatis, est eius conformitas ad rationem rectam. | Quod patet dupliciter. Primo ex ^ocommuni ratione boni sic: ratio boni est ratio conuenientis, ut supra dictum est; bonitas ergo actus humani est conuenientia eius ad illud per quod homo est homo; set homo est homo per rationem, que non est ratio nisi sit recta; ergo bonitas cuiuslibet actus moralis, qui proprie dicitur actus | humanus, est eius conuenientia uel conformitas ad rectam rationem.

Secundo patet idem ex comparatione actus rationis ad actum uoluntatis sic: sicut se habet ueritas rationis ad entitatem rerum, sic bonitas actus uoluntatis ad ueritatem rationis. Causa est, quia sicut obiectum intellectus sunt res exteriores, sic bonum a ratione | propositum est obiectum uoluntatis; set ueritas rationis est conformitas eius ad entitatem rerum, unde et diffinitur ueritas quod est adequatio intellectus ad rem; ergo similiter bonitas actus uoluntatis est conformitas eius ad rectitudinem rationis. Huic etiam concordat dictum commune, scilicet

quod bonitas cuiuslibet rei 「consistit」 in conformitate ad suam regulam; ratio autem est regula uoluntatis: semper enim non cognoscentia nata sunt regulari a cognoscentibus; ideo etc.

- [A6-B6] Quantum ad secundum dicendum quod, cum ad relationem per se non sit actio uel motus, set solum ratione fundamenti, conformitas autem uoluntatis ad rationem, que est sua bonitas, sit quedam relatio eius, non est querenda alia causa nisi suum fundamentum uel causa fundamenti. Fundamentum | autem, secundum quod attenditur conformitas inter uoluntatem et rationem, est solum obiectum *F134va*
- 40 uel sub ratione obiecti | continetur. Quod patet. Secundum hoc enim attenditur conformitas inter uoluntatem et rationem, quia uoluntas uult quod ratio dicat; set omne quod est a ratione dictatum uel a uoluntate uolitur est obiectum uel cadit sub ratione obiecti rationis et uoluntatis; ergo etc. Minor patet, quia sicut omne quod est uisum *M282ra*
- 45 cadit sub ratione obiecti uisus et omne quod est auditum 「cadit」 sub ratione obiecti auditus, sic | omne cognitum uel dictatum 「ratione est *O60r*
- 50 obiectum rationis uel cadit sub ratione obiecti et omne uolitur sub obiecto uoluntatis. Omne enim in quod fertur quecumque potentia est obiectum eius. Vnde licet plurium uolitorum unum possit esse circumstantia uel finis alterius, omnia tamen respectu | uoluntatis habent *N113rb*
- 55 rationem obiecti. Patet ergo quod bonitas et conformitas uoluntatis ad rationem est totaliter ex obiecto sicut ex fundamento, *neque* oportet

aliam causam querere, nisi forte uelles inquirere a quo mouetur uoluntas in obiectum sibi a ratione propositum, 「de quo alibi dictum est」.

[A7-B7] Set premissis obuiare uidetur, quia contingit actum uoluntatis esse bonum, qui tamen non 「conformaretur」 rationi recte set erronee, ut cum aliquis uult reddere debitum mulieri petenti que non est sua, quam tamen credit esse suam, sicut fuit de Iacob et Lya. Et dicendum quod consensus istius ad reddendum debitum ei quam credit esse suam procedit ex duabus propositionibus: una maiore uniuersali et
Z91ra uera, scilicet quod | debitum reddendum est sue petenti; alia minore et
 falsa, scilicet quod hec sit sua. Quidquid ergo bonitatis est in consensu istius, totum est ab existimatione uniuersali et uera, ab existimatione autem particulari et falsa, licet sit deffectus in consensu, 「non tamen」
M282rb est ibi malitia moralis uel imputabilis, quia malitia moralis est deffectus
 perfectionis debite; cognitio autem particularium | circumstantiarum non est debita, nisi quod homo adhibeat diligentiam que in talibus adhiberi consueuit. Et ideo, cum ex deffectu talis cognitionis procedit ratio particularis erronea, talis error rationis, licet ponat deffectum in electione uoluntatis, non tamen malitiam imputabilem, propter quod
 「nec」 uitiat primam bonitatem moralem et imputabilem. 75
O60v Quod ergo dicitur, quod talis 「actus」 non conformatur rationi recte, dicendum quod | immo quantum debet conformari, licet non simpliciter, ut uisum est.

80 [A8-B8] Ad primum argumentum dicendum quod non est simile
 de motu et * actu uoluntatis. Motus enim est idem realiter | cum suo
 termino qui per ipsum acquiritur, hoc excepto quod dicit per modum
 imperfecti et fluentis id quod terminus dicit per modum perfecti et
 stantis. Actus autem uoluntatis, cum sit manens intra nec per ipsum
 85 aliquid acquiratur uolenti, est idem cum suo principio, loquendo de
 entitate naturali. Sicut enim se habet actus extra transiens ad termi-
 num suum, ita actus intra manens ad suum principium, ut supra dic-
 tum est. Et utrumque est intelligendum quoad entitatem naturalem,
 non autem quoad aliquid morale, ut nunc loquimur, et ideo non est ad
 90 propositum. Vel dicendum quod terminus actus uoluntatis est suum
 obiectum: in ipsum enim tendit uoluntas, nec in finem tendit, nisi ut
 cadit sub ratione obiecti, ut dictum est.

A79rb
V204va

[A9-B9] Ad secundum dicendum quod plurium | uolitorum unum
 potest esse finis alterius, et si illud quod est finis sit bonum, et illud
 95 quod ordinatur ad ipsum erit bonum, dummodo sit ordo rerum per
 se, sicut ordinatur domus ad habitationem. Si autem talis ordo sit ex
 sola intentione ordinantis et non ex natura rerum, non oportet. Pot-
 est enim quis ordinare furtum ad subueniendum pauperi, nec tamen
 propter hoc furtum est bonum. Respectu autem uoluntatis | nullum |
 100 uoliturum inquantum huiusmodi habet rationem finis, set solum obiecti;
 set finis uoluntatis est finis actus, sicut 「et」 in ceteris rebus; qui, si sit
 bonus, 「et」 uoluntas dicitur bona, si malus, mala.

F134vb
M282va
D124rb

[A10-B10] Ad argumentum alterius partis dicendum quod uoluntas que uult euangelizare propter manducare mala est, quia | sequitur rationem errantem. Finis enim non solum debet esse bonus, set potior 105
N113va hiis que sunt ad finem. Et ideo, licet manducare | sit bonum, tamen
O61r non est bonus finis euangelizandi. 「Et ideo」 ratio que hoc dictat erronea est et uoluntas que hoc uult mala.

<QVESTIO SECVNDA

VTRVM INTENTIO SIT ACTVS VOLVNTATIS>

[A1-B1] Secundo queritur utrum intentio sit actus uoluntatis. Et uidetur quod non, quia omnis actus uoluntatis uel est finis uel eorum que sunt ad finem; set intentio nec est finis nec eorum que sunt ad finem; ergo etc. Minor patet, quia actus uoluntatis respectu finis dicitur ‘uelle’, respectu autem eorum que sunt ad finem dicitur ‘eligere’, quorum neutrum est intentio; ergo etc. 5

[A2-B2] Item naturalia intendunt finem, ut dicitur II *Phisicorum*; set in eis non est uoluntas; ergo etc. 10

[A3-B3] In contrarium est quia meritum et demeritum pertinent ad uoluntatem; set tam meritum quam demeritum attenduntur maxime secundum intentionem secundum *AMBROSIVM*; ergo etc.

[A4-B4] Responsio. Si sequeremur interpretationem nominis 'intentionis', cum intendere sit 'ex uno in aliud tendere', possemus dicere quod intentio esset actus | rationis, cuius est ex uno cognito ratiocinando in aliud tendere, et pedis, cuius est ex uno loco in alium tendere, et similiter plurium aliorum. Set quia interpretatio nominum est quandoque nimis lata (non enim omne ledens pedem est lapis nec omne tritum a pede est petra), ideo in significatis nominum magis sequendum est usum loquentium quam interpretationem eorum.

Dicenda sunt ergo tria: primum est quod intentio est actus uoluntatis; secundum est quod est respectu finis; tertium est quod est respectu finis non absolute, set ut per aliquid aliud peruenitur ad finem.

[A5-B5] Primum patet dupliciter. Primo sic: intendere importat in aliquid tendere; tendit autem in aliquid et actio mouentis et mobilis; set quod mobile tendat in aliquid, hoc procedit ex actione mouentis. Ex hoc sic arguitur: illi potentie precipue conuenit intendere cui competit motus actiue et passiue; set sola uoluntas | est huiusmodi; ergo etc.

Maiores patet, set minor probatur. Aliis enim potentiis a uoluntate *com-

Z91rb petit* tendere ex uno in aliud solum passive, sicut rationi [competit] discurrere ex uno | cognito in aliud, set hoc habet active a uoluntate imperante discursum, et similiter est in aliis. Voluntas autem tendit *quidem* ex uno uolito in aliud, set hoc aliquo modo habet a se active et non solum passive sicut alie potentie, ut alias declaratum est; ideo etc. 35

Item nullus intendens ad malum operatur, ut uult DYONISIVS De diuinis nominibus; illius ergo potentie intentio est actus cuius obiectum [sunt] bonum et malum; hec autem est uoluntas; ergo etc.

F135ra [A6-B6] Secundum sic patet: inter uolita illud habet rationem intenti quod habet rationem termini: intentio | enim importat motum; 40 motus autem per se respicit terminum et non medium nisi ratione termini; set finis habet rationem termini, ea autem que sunt ad finem rationem medii; ergo etc.

M283ra [A7-B7] Tertium apparet ex eodem: omnis enim motus est ex quodam in quiddam; intentio autem non importat simplicem actum uoluntatis, set motum; ergo intentio est actus uoluntatis ex quodam 45 uolito tendens in aliud; illud autem in quod tendit est | finis, ut iam dictum est; illud autem ex quo uel per quod tendit est res ordinata ad finem; ergo etc.

50 Aduertendum tamen quod, licet sic [proprie utamur] nomine inten- N113vb
 tionis, tamen in usu loquendi quandoque nomen intentionis sumimus
 large pro actu uoluntatis quo immediate | uolumus aliquid, precipue V204vb
 in operabilibus, sicut dicimus quandoque quod intendimus ire ad ta-
 lem locum uel comedere uel aliquid huiusmodi.

55 [A8-B8] Ad primum argumentum dicendum quod *intentio* proprie O62r
est actus uoluntatis respectu finis; set uoluntas potest respicere *finem* du-
 pliciter: *uno modo prout in eo quiescitur, et hoc modo actus uoluntatis*
dicitur 'fruitio'; alio modo secundum quod est terminus alicuius quod in
ipsum ordinatur, et sic intentio | respicit finem. Que differt ab electione:

60 electio enim est directe de hiis que sunt ad finem, licet in habitudine
 ad finem, set intentio est directe de fine, licet in habitudine ad ea que
 sunt ad finem modo quo dictum est. Forte differentia electionis ab in-
 tentione et econuerso est solum secundum rationem. Cum enim simul
 et eodem actu uoluntas feratur | in finem et in ea que sunt ad finem, D124va

65 simul et eodem actu finem intendit et ea que sunt ad finem eligit. Di-
 citur ergo idem actus 'intentio' quoad finem, set 'electio' quantum ad
 ea que sunt uolita propter finem. 'Velle' autem proprie dicit actum uo-
 luntatis absolute respectu boni, non inclusa ratione finis uel eorum que

sunt ad finem; cum enim rationes horum sint relatiue, impossibile est quod uoluntas feratur absolute in 「aliquod」 eorum sub propriis eorum rationibus; set si fertur in unum, fertur et in alterum, cum referantur mutuo secundum rationem bonitatis in eis existentis. 70

[A9-B9] Quod autem dicit PHILOSOPHVS III *Ethicorum*, quod *uoluntas est finis*, non est intelligendum cum reduplicatione, scilicet quod sit finis in quantum finis, set quia nichil potest habere rationem finis, nisi habeat aliquam bonitatem in se, ratione cuius uoluntas potest ferri in ipsum absolute. | Multa autem ordinantur 「in」 finem que nullam habent bonitatem in se et absolute, set 「solum」 ex ordine ad aliud, puta medicina amara. Ideo uoluntas magis | dicitur esse finis quam eorum que sunt ad finem, licet neutrorum sit cum reduplicatione, quia ‘uelle’ dicit actum uoluntatis respectu boni absolute. 80

[A10-B10] Ad secundum dicendum quod naturalia dicuntur intendere finem metaphorice et non proprie, quia appetitus eorum non dirigitur in finem a se uel ab aliquo sibi coniuncto, set ab intellectu separato instituyente naturam, et ideo | magis aguntur quam agant; uoluntas uero mouet se saltem indirecte, quatinus mouet rationem ad deliberandum $\neg$ que congruunt fini uel non, et ideo magis competit ei intendere quam nature, cui non competit nisi secundum quid et improprie. 85

<QVESTIO TERTIA

VTRVM SIT IDEM ACTVS VOLVNTATIS

RESPECTV FINIS ET EORVM QVE SVNT AD FINEM>

[A1-B1] ¶Tertio queritur utrum sit idem actus uoluntatis respectu
5 finis et eorum que sunt ad finem. Et uidetur quod non, quia idem
actus non potest esse intensus et remissus; set uoluntas intensius fertur
in finem quam in illud quod est ad finem; ergo etc.

[A2-B2] Item frui est actus uoluntatis respectu finis, uti uero res-
pectu eorum que sunt ad finem; set idem actus non potest esse fruitionis
10 et usus; ergo etc.

[A3-B3] Item sicut se | habet intellectus ad principia et ¶ conclu- *F135rb*
siones, sic uoluntas ad finem et ad ea que sunt ad finem; set intellectus
non eodem actu fertur in principia et conclusiones; ergo etc. | Minor *Z91va*
probatur, quia | plurium habituum non est idem actus; set alius est *N114ra*
15 habitus intellectus respectu principiorum, qui dicitur 'intellectus', alius
respectu conclusionum, qui dicitur 'scientia'; ergo etc.

[A4] Item sicut se habet actus intellectus componentis et
diuidentis ad actus simplices, sic actus intellectus discurrentis ad
actus compositos et diuisos; nunc est ita quod actus intellectus
20 componentis includit duos actus simplices; ergo actus intellectus
discurrentis includit duos actus compositos. Probatio minoris:

deest B

actus enim non dicitur compositus ratione obiecti, quia est compositorum, quia cum Deus intelligat composita, puta me esse nigrum, actus eius esset compositus, quod non est uerum. Dicitur ergo compositus ex natura actus. Hoc autem est aut quia duo actus transeunt in unum per quamdam mixtionem, quod non est uerum, quia mixtio non est accidentium, ut patet ex *I D e g e n e r a t i o n e*; relinquitur ergo quod hoc sit, quia duo | aggregantur in unum per quamdam compositionem. Et sic in actu composito sunt plures actus simplices, et similiter in actu discursiuo intellectus sunt plures actus compositi, puta cum intelligit conclusiones ex principiis. Et per eandem rationem uoluntas non uno actu set pluribus uult finem et ea que sunt ad finem.

deest 23

25

30

[A5-B4] Contra. Vbi unum propter *alterum*, utrobique tantum unum; cum *igitur* uoluntas *uult* finem et illud quod est ad finem | propter finem, idem est uelle utrobique. 35

[A6-B5] Item duo *actus solo numero differentes*, non possunt *simul esse in eodem*; set uoluntas simul uult finem et id quod est ad finem propter finem; ergo non sunt plures actus, set unus. *Neque enim plura uelle possunt secundum esse nature differre specie, set nume-* 40

ro solum.] Quod autem uoluntas simul uelit finem et id quod est ad finem in quantum huiusmodi, patet, quia sicut ea que referuntur in ratione entitatis simul intelliguntur, sic ea que referuntur in ratione bonitatis, sicut finis et ea que sunt ad finem, necessario simul appetuntur.

- 45 [A7-B6] Responso. Primo uidendum est [quomodo] uoluntas se habet ad finem | et ad ea que sunt | ad finem. Hoc autem ostendendum est ex similitudine eorum que inueniuntur in intellectu. Videmus autem quod intellectus assentit alicui tamquam per se noto, sicut primis | principiis, et hic assensus uocatur 'intellectus', aliis autem assentit tamquam notis propter aliud, sicut conclusionibus deductis ex primis 50 principiis, et hic assensus uocatur 'scientia' uel aliquo alio nomine. Et ad alterum istorum [duorum] reducitur omnis assensus intellectus, siue in speculatiuis siue in practicis. Similiter uoluntas fertur in aliquid absolute tamquam in bonum [secundum] se, et hic motus uoluntatis 55 dicitur 'simplex uelle', in aliud autem fertur non tamquam in bonum | secundum se, set sicut in bonum propter aliud, et hic actus dicitur 'eligere' uel 'intendere' diuersis rationibus, ut dictum est, et ad alterum *istorum* duorum reducitur omnis motus uoluntatis.

- [A8-B7] Hiis premissis dicendum quod questio potest dupliciter 60 intelligi: uno modo utrum actus quo uoluntas uult finem absolute, puta sanitatem, qui actus dicitur 'uelle', et actus quo uult aliquid propter finem uel finem ut per aliud acquiritur, qui actus dicitur 'eligere' | uel 'intendere', sint unus actus; alio modo utrum electio uel intentio

*Mu152ra**V205ra**D124vb**O63v**M283vb*

N114r que respiciunt tam finem quam ea que sunt ad finem sint unus | actus
uel plures. 65

[A9-B8] Primo modo questio non est dubia. Constat enim quod
sunt plures actus, quia que separari possunt non sunt unum per essen-
tiam; set actus uoluntatis quo uult aliquid absolute, puta sanitatem,
separari potest ab actu electionis et intentionis: contingit enim uolen-
tem sanari nichil cogitare et per consequens nichil uelle de hiis per que 70
acquiritur sanitas; ergo etc.

[A10-B9] Si uero questio intelligatur secundo modo utrum electio
uel intentio sit unus actus, dicendum quod sic. Quod patet tripliciter.

[A11-B10] Primo ex natura horum actuum secundum se. Electio
enim non est aliud quam inclinatio uoluntatis in aliquid propter fi- 75
nem, intentio uero est inclinatio uoluntatis in finem mediantibus hiis
que sunt ad finem. Ex hoc sic arguitur: sicut unus est motus quo mo-
bile fertur in terminum per medium, sic est et una inclinatio qua incli-
natur ad terminum per medium uel in medium propter terminum; set
electio uel intentio uoluntatis est inclinatio eius in finem tamquam in 80
terminum mediantibus hiis que sunt ad finem; ergo etc.

[A12-B11] Secundo apparet idem ex comparatione actuum uolun-
tatis inter se, quia, si electio uel intentio diuideretur in duos actus uo-
luntatis, diuideretur in actum simplicem, qui est uelle, et in electionem
O64r | uel intentionem, | ut patet ex premissis, quia omnis actus uoluntatis 85
F135va reducitur in aliquem istorum duorum; set electio non potest diuidi
in eligere et uelle; ergo etc. Maior patet. Minor probatur, quia nichil

diuiditur in id quod contra ipsum diuiditur, sicut animal non diuiditur
 in animal et plantam, cum unum contineat totum diuisum, reliquum
 90 uero diuidatur contra ipsum; electio autem diuiditur contra uolunta-
 tem uel contra | uelle simplex; ergo etc.

M284ra

[A13-B12] Tertio apparet idem ex obiecti [formali] ratione, quia
 quandocumque duo sic se habent quod unum est alteri ratio quod ca-
 dat sub actu alicuius potentie, illa duo comprehenduntur eodem actu,
 95 sicut color et quantitas eadem uisione comprehenduntur, quia color
 est formalis ratio ut quantitas uideatur; set quando aliquid appetitur
 propter finem uel quando finis intenditur in eo quod est ad finem, finis
 est tota [formalis] ratio appetendi id quod est ad finem, nec [facit] ad
 propositum siue id quod est ad finem habeat secundum se aliquid ap-
 100 petibilitatis, ut electuarium dulce, [siue] non, ut medicina amara, quia
 inquantum appetuntur propter finem, puta propter sanitatem, sanitas
 est tota ratio appetendi ea; ergo etc.

[A14-B13] Ad primum argumentum dicendum quod

deest 21

105

actus quo uoluntas uult finem et id quod est ad finem propter
 finem non est intensior et remissior secundum se, set per com-
 parationem ad obiecta, quia, cum sit a duobus, ab uno est per-
 perfectius quam ab altero, sicut dicitur 1 propositione D e c a u s i s
 quod *prima causa plus influit quam secunda*, quamuis unum sit
 quod influitur, quia respectu illius causa prima principalius se
 110 | habet quam secunda. Vel dicendum quod

- Z91vb* non obstante quod eodem actu | appetatur finis et ea que sunt ad finem, | sicut
O64v nem, intensius tamen appetitur finis quam ea que sunt ad finem, | sicut
 eodem actu *uidetur* album et nigrum et tamen quandoque clarius
 unum quam alterum. Hoc autem est quia actus uoluntatis et aliarum
 potentiaram 「respectu suorum obiectorum」 non dicunt 「aliquam natura
 115 turam superadditam potentie, set consurgunt ex habitudine potentie ad obiectum」, ut alias deductum est. In talibus autem inuenitur
A79vb magis et minus ex uaria habitudine extremorum absque | intensione
 et remissione facta circa aliquid unum, sicut idem album non mutatum
 comparatum ad alia duo alba diuersorum graduum similius
 120 *M284rb* est uni 「eorum」 quam alteri, et tamen similitudo una | numero est in
D125ra eo respectu duorum alborum. Sic cum actus anime intra | manentes
 「resultent ex sola presentia et habitudine obiectorum ad potentiam」,
N114va propter uariam habitudinem | eorum in participatione formalis ratio-
 nis obiecti uel in representatione eorum contingit eodem actu diuersa
 125 uario modo apprehendi, sicut scutum partim album partim uiride uisum a longe perfectius uidetur 「quoad」 partem albam quam uiridem,
 et tamen totum scutum uno actu uidetur. Et simile est de actu uoluntatis
V205rb respectu finis | et eorum que sunt ad finem, 「quamquam posset」
 dici quod licet uoluntas uelit intensius finem quam ea que sunt ad
 130 finem, 「cum」 sub 「disiunctione ei proponuntur, puta si diceretur in-

firmiter quid magis uellet [sanitatem uel potionem], statim responderet quod sanitatem, tamen cum proponuntur copulatiue unum propter alterum, eque intense appetitur utrumque.

135 [A15-B14] Ad secundum dicendum quod inconueniens est idem esse obiectum usus et fruitionis, quia idem non potest habere rationem ultimi finis, cuius est [fruitio], et relati ad finem, cuius est usus; set nullum inconueniens est eundem actum esse usum et fruitionem, et in patria quidem necesse est sic esse. Sicut | enim eodem actu | beato uidet
 140 | quis Deum et res creatas in ipso, sic eodem actu diligit quilibet beatus Deum et fruitur eo, et diligit creaturas referendo in Deum et sic utitur eis; et eodem modo est in uiatoribus.

*O65r**F135vb**Mu152rb**deest* ¶

145 | Vel dicendum quod non omnis actus uoluntatis respectu finis est fruitio, set respectu finis in se, non autem ut est uirtualiter in eo quod est ad finem sicut in proposito.

[A16-B15] Ad tertium dicendum quod intellectus eodem actu fertur in principia et conclusiones, quando conclusiones deducit ex principiis, non autem quando absolute fertur in principia, sicut proportionaliter dictum est de uoluntate | respectu finis et eorum que sunt
 150 ad finem. Et quod obicitur, quod idem actus non potest elici a diuersis habitibus, dicendum quod intellectus est habitus quo fertur mens nostra in prima principia absolute, scientia autem est habitus conclusionum deductarum ex principiis, et actus hiis habitibus correspondentes

M284va

sunt diuersi; set quando intellectus fertur in principia non absolute set inquantum sunt principia (sic enim dicuntur relatiue ad conclusiones tamquam ad principiata), cognitio principiorum et conclusionum pertinet ad eundem actum et eundem habitum, scilicet ad scientiam. 155

[A17] Quod postea uero subditur, quod actus compositus continet duos simplices et actus discursiuus duos actus compositos, falsum est. Non enim actus intellectus nostri dicitur compositus solum, quia est compositorum, nec dicitur compositus, quia ad ipsum concurrant duo actus per mixtionem uel aggregationem, set est actus simplex per essentiam; dicitur tamen compositus, quia uirtute continet duos actus simplices precedentes, scilicet intellectum predicati et intellectum subiecti. Et idem intelligendum est de actu discursiuo respectu actuum compositorum. Hec autem plenius deducta sunt lib. I dist. 38. 160 165

<QVESTIO QVARTA

VTRVM OMNIVM BONARVM VOLVNTATVM SIT VNVS FINIS>

[A1-B1] Deinde queritur utrum omnium bonarum uoluntatum sit unus finis. Et uidetur quod non, quia si esset unus finis | omnium *uo- 065v
 5 luntatum bonarum*, hic esset Deus; set Deus non est finis omnium bonarum uoluntatum; ergo etc. Probatio minoris, quia quod non est *cogitatum* non est intentum; set in omni bona actione non est necessarium de Deo cogitare; 「ergo」 etc.

[A2-B2] Item malarum uoluntatum non est unus finis; ergo nec 10 bonarum. Consequentia patet per simile. Probatio antecedentis, quia uoluntates male sunt contrarie et circa idem, sicut uoluntas prodigi et auari; talia autem non uidentur posse ordinari in unum finem; ergo etc.

[A3-B3] In contrarium est quia finis et agens sibi 「respondent」; set omnium est unum primum agens; ergo 「et」 unus ultimus finis.

15 [A4-B4] Responsio. Cum queritur de fine uoluntatis 「questio potest intelligi uel | de fine ad quem ordinatur secundum esse nature uel」 N114vb
 de fine quem 「uoluntas intendit」 in actu suo considerato secundum esse morale.

[A5-B5] Si primo modo, sic dicendum est quod omnium uolunta- 20 tum bonarum et malarum est finis proximus unus secundum speciem, | remotus autem unus secundum numerum uel secundum speciem M284bistra

secundum aliam et aliam acceptionem. Quod patet, quia proximus finis uniuscuiusque rei est eius propria operatio, remotus autem est bonitas diuina uel representatio diuine bonitatis, ut patet ex hiis que dicta sunt in 1 dist. huius libri; set eorum que sunt unum secundum speciem (quales sunt omnes uoluntates secundum esse nature), est et operatio propria eadem secundum speciem; ergo omnium uoluntatum est unus proximus finis et idem secundum speciem, ad quem ordinantur secundum esse nature; bonitas autem diuina, si ponatur ultimus finis, una est secundum numerum; representatio autem diuine bonitatis non est una secundum numerum, set plures secundum numerum representantium.

D125rb [A6-B6] 「Si uero loquamur | de fine quem intendit uoluntas in actu suo considerato secundum esse morale」, sicut dans eleemosynam intendit mereri aliquid apud Deum uel uanam gloriam apud homines, quo sensu uidetur procedere questio, dicendum 「quod est finis proximus et remotus: proximus finis omnium bonarum uoluntatum est unus et idem secundum speciem circa eandem materiam, simpliciter autem non est idem.

Primum patet, quia recte agere 「solum contingit」 uno modo, deficere autem multipliciter, ut patet ex II E t h i c o r u m ; set modus quo contingit recte agere *est ex tota causa* secundum DYONISIVM in qua precipue includitur finis; unde et PHILOSOPHVS | dicit quod *cuius* 「*gratia*」 fit

aliquid maxime 「est attendendum」 in actu morali; ergo finis proximus
 45 idem secundum speciem intenditur ab omni bona uoluntate circa ean-
 dem materiam secundum speciem. Et in hoc differt bona uoluntas a
 mala, quia male uoluntates circa eandem materiam in diuersa et quan-
 doque contraria feruntur, sicut uoluntas intemperati et insensibilis |
 circa delectabilia gustus et tactus, set uoluntates | bone feruntur in
 50 idem et propter idem. Omnes enim temperati eadem uolunt et prose-
 quuntur et propter idem, quia propter bonum uirtutis, quod est unum.

M284bisrb

O66r

Secundum patet, quia finis proximus proportionatur hiis que sunt
 ad finem; set ea circa que sunt | bone uoluntates sunt differentia se-
 cundum speciem, ut patet in obiectis diuersarum uirtutum; ergo etc.

V205va

55 Vnde 「et」 PHILOSOPHVS 「in principio」 ETHICORUM dicit quod *multis*
operationibus entibus et artibus | et doctrinis | multi sunt et fines.

F136ra

Mu152va

[A7-B7] Si uero loquamur de fine ultimo, sic de eo possumus loqui
 dupliciter: uno modo secundum generalem rationem ultimi finis; alio
 modo secundum illud in quo specialiter ratio 「ultimi finis」 inuenitur.

60 [A8-B8] Primo modo omnium uoluntatum, tam bonarum quam
 malarum, est unus ultimus finis. Quod patet. Ratio enim generalis ulti-
 mi finis est bonum perfectum quietans uoluntatem: in ultimo enim est
 quies, in imperfecto $\neg$ in quantum huiusmodi nichil quiescit, set moue-
 tur ad suam perfectionem, quia *motus est actus imperfecti*; 「igitur」 ratio
 65 ultimi finis est quod sit bonum perfectum; istud autem finaliter in-

tenditur ab omni uoluntate: ad hoc enim finaliter tendit omnis uoluntas 「quantum」 potest, ut possit carere *malis* et adipisci bonum; tale autem 「bonum est」 perfectum: nam bonum imperfectum inquantum

N115ra

imperfectum habet aliquo modo | rationem mali; 「ideo」 etc. 70
 [A9-B9] Quantum uero ad 「id」 in quo ratio ultimi finis consistit, sciendum quod uoluntas bona aut sequitur rationem sillogizantem ex principiis fidei aut sillogizantem solum ex principiis legis naturalis.

M284bisva

[A10-B10] Si sequatur rationem sillogizantem ex principiis fidei, sic omnium bonarum uoluntatum est unus 「ultimus finis」, scilicet uita eterna. Quod patet dupliciter: | primo, quia uoluntas non est bona, 75

O66v

nisi precedat recta ratio practica; | ubicumque ergo processus rationis practice deriuatur ex uno principio, ibi electio uoluntatis et eius intentio terminatur ad unum finem, quia principium rationis practice est finis; set totus processus rationis practice sillogizantis | ex principiis fidei deriuatur ex uno primo principio, scilicet ex uita beata; unde et 80
 tam Christus quam Iohannes sic arguebant: *Penitentiam agite, appropinquabit regnum celorum*; et in alio loco: *Si uis ad uitam ingredi, serua mandata*, et huiusmodi similia; ergo etc.

A80ra

Secundo, quia illud quod est ultimum in assecutione est primum in intentione; set ultimum quod assequuntur omnes bone uoluntates 85
 illuminate per fidem est uita beata; ergo etc.

[A11-B11] Si autem uoluntas sequatur rationem deliberantem ex principiis legis naturalis, sic magis dubium est an omnium bonarum uoluntatum sit unus finis et, si est unus, quis sit ille. Nam finis supernaturalis, de quo iam dictum est, expectatur ex alterius munere, et est unus, quia unum est quod nobis pro premio datur, scilicet uisio diuina; set finis naturalis attingitur proprio opere: est enim usus alicuius principii naturalis; operationes enim sunt fines, ubi preter operationes non sunt operata, ut dicitur *I E t h i c o r u m*; cum igitur principia operationum multa sint in nobis $\lrcorner$, habitus $\lrcorner$ etiam $\lrcorner$ uirtuosi quibus redditur opus bonum multi $\lrcorner$ sint $\lrcorner$, et non unus tantum, uidetur quod non possit esse unus finis omnium bonarum uoluntatum.

[A12-B12] Set hoc non obstante probabilius tenendum est quod est unus finis ultimus omnium bonarum uoluntatum, quia, licet sint in nobis multa principia actuum et multi habitus et actus, est tamen in eis ordo, quia et potentia ordinatur ad potentiam et habitus ad habitum et actus ad actum, | sicut sensitium ordinatur ad intellectuum | et habitus et actus sensitiue partis ad habitus et ad actus intellectiue. Licet igitur | propria operatio secundum unamquamque uirtutem sit finis proximus illius uirtutis, operatio tamen perfectissime potentie secundum perfectissimum habitum respectu | perfectissimi obiecti $\lrcorner$ finis est $\lrcorner$ ultimus omnium potentiarum et habituum inferiorum. Et hoc modo

*M284bisob**O67r**D125va**F136rb*

「PHILOSOPHVS ponit, X E t h i c o r u m felicitatem, que est optima ope-
 ratio, esse finem totius uite humane. Nec tamen oportet quod hic finis
 actu et explicite intendatur in *aliquo* actu bone uoluntatis, set sufficit 110
 quod intendatur habitu 「et implicite」, sicut ad 「bonitatem uoluntatis
 sequentis」 rationem illuminatam per fidem non requiritur quod semper
 「et」 actu 「explicite」 intendatur beatitudo (multi enim sunt boni fide-
 les qui explicite nesciunt quid sit beatitudo, et qui sciunt non semper
Z92rb in quolibet bono actu de ipsa cogitant), set | sufficit quod a principio 115
N115rb ordinent actus suos ad salutem et uirtus huius ordinationis remanet in
 actibus meritoriis | qui succedunt, et eodem modo sufficit in bonitate
 morali quod a principio intendat homo ea que deducunt ad uirtutem
 perfectam, que intentio habitu manet in omnibus actibus sequentibus.
 [A13-B13] Per hoc apparet ad primum argumentum. 120
 [A14-B14] Ad secundum dicendum quod non est simile de malis
 uoluntatibus et 「bonis. Nam male uoluntates sunt per aduersionem a
 bono, quod contingit multipliciter; bone uero per conuersionem ad
 bonum, quod contingit uno modo circa eandem materiam.
 Item non est 「aliquid」 perfectum malum ad quod male uoluntates 125
 ultimo ordinentur, sicut est perfectum bonum ad quod bone uolunta-

tes finaliter tendunt. Propter quod malarum uoluntatum non est idem
finis 「neque」 simpliciter 「neque」 circa eandem materiam, bonarum | *M285ra*
autem est idem finis proximus circa eandem materiam et idem finis
130 ultimus simpliciter.